

VRIJ VAN KERK, STAAT, ...EN VERLEDEN?

Moet het bijzondere van de
VU worden afgeschaft?

W. Haan / A. van Harskamp (red.)

vrije Universiteit

amsterdam

VRIJ VAN KERK,
STAAT,
...EN VERLEDEN?

Moet het bijzondere van de
VU worden afgeschaft?

Medewerkers en studenten van
de Vrije Universiteit geven hun mening
over zin/onzin van een bijzondere
universiteit in de jaren negentig.

W. Haan/A. van Harskamp (red.)

VU Uitgeverij
Amsterdam 1991

...EN VERLEDENS
-STAAT
VRIJ VAN KERK

Voorwoord

VRIJ VAN KERK, STAAT, ...EN VERLEDEN?

Moet het bijzondere van de VU worden afgeschaft?

Medewerkers en studenten van
de Vrije Universiteit geven hun mening
over zin/onzin van een bijzondere
universiteit in de jaren negentig.

W. Haan/A. van Harskamp (red.)

VU Uitgeverij
Amsterdam 1991

...EN VERLEIDEN?
STAAT,
VRIJ VAN KERK

Moet het bijzondere van de
VU worden afgeschaft?

Medewerkers en studenten van
de Vrije Universiteit geven hun mening
over zijn/onzin van een bijzondere
universiteit in de jaren negentig.

VU Uitgeverij is een imprint van:
VU Boekhandel/Uitgeverij bv
De Boelelaan 1105
1081 HV Amsterdam

Tel. 020 - 6444355
Fax 020 - 6462719

omslagontwerp: DP Plus, Amsterdam
druk: offsetdrukkerij Haveka, Alblasserdam

Isbn 90-5383-007-3
Nugi 606

© VU Uitgeverij, Amsterdam, 1991
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag
worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd
gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op
enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën,
opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorwoord

Discussies over 'het bijzondere' van de universiteit kenmerken de Vrije Universiteit misschien nog treffender dan de Griffioen, het nieuwe beeldmerk van de VU dat sinds kort alle drukwerk en publikaties van de universiteit siert.

Het onderhavig boekwerkje geeft een beeld van de 'aktuele situatie': wat is het beeld dat studenten en medewerkers van de universiteit hebben van dat 'bijzondere'? Het boekje is zowel het resultaat van, als de aanzet tot een vervolg van deze discussie. Aan het boekje liggen de inspanningen ten grondslag van een voorbereidingscommissie, bestaande uit één medewerker van het Studentenpastoraat (Gezien Ridderbos), één van het Vormingscentrum (Bert van der Kieft) en een tweetal medewerkers van het Beziingscentrum (Anton van Harskamp en Wim Haan).

Door een noodlottig ongeval is Bert van der Kieft niet meer in ons midden. Van het resultaat van zijn enthousiaste medewerking aan het project zal hij niet meer kennis kunnen nemen. Dat we voor wat betreft deze bundel en het symposium over hetzelfde thema niet de moed hebben verloren, is met name ook aan Bert's spontane en creatieve inbreng te danken.

Wim Haan

Anton van Harskamp

Gezien Ridderbos

De VU: gewoon-bijzonder? van tweeën-een	28
Wim Haan	28
Anton van Harskamp	
Gezien Ridderbos	
Een bijzondere universiteit?	
P.J.D. Drenth	33
De bakens dienen te worden verzet.	
J.F. Orlbeke	36
De doelstelling en het profiel van de Vrije Universiteit.	
J. Tenckes	40
Abschaffen??	
Universiteit en christelijke godsdienst	
C. Boekstijn	45
Een menselijke en op mensen gerichte beoefening van onderzoek en onderwijs moet overleven.	
P.C.J. van Dael	48
Sociaal recht en de VU	
L.H. van den Heuvel	50
Ze moeten daar niet praten in termen van "afschaffen".	
J.A. Montsma	53
Een jeugd als geen ander.	
J. Rauph	55

Discussies over het bijzondere van de universiteit kenmerken de Vrije Univer-
siteit misschien nog treffender dan de Griffoor, het nieuwe beeldmerk van de
VU dat sinds kort alle drukwerk en publicaties van de universiteit siera-
delt. Het onderhavige boekwerkje geeft een beeld van de 'aktuele situatie': wat is het
beeld dat studenten en medewerkers van de universiteit hebben van dat
'bijzondere'? Het boekje is zowel het resultaat van, als de aanzet tot een
vervolg van deze discussie. Aan het boekje liggen de inspanningen ten grond-
slag van een voorbereidingscommissie, bestaande uit één medewerker van het
Studentenpastoraat (Gexien Ridderbos), één van het Vormingscentrum (Bert
van der Kieft) en een tweetal medewerkers van het Bezoekingscentrum (Anton
van Harskamp en Wim Haas).

Door een noodlottig ongeval is Bert van der Kieft niet meer in ons midden.
Van het resultaat van zijn enthousiaste medewerking aan het project zal hij niet
meer kennis kunnen nemen. Dat we voor wat betreft deze bundel en het
symposium over hetzelfde thema niet de moed hebben verloren, is met name
ook aan Bert's spontane en creatieve inbreng te danken.

VU Uitgeverij is een imprint van:
VU Boekhandel/Uitgeverij bv
De Boelelaan 1105
1081 HV Amsterdam

Wim Haas
Anton van Harskamp
Gexien Ridderbos

Tel. 020 - 6444355
Fax 020 - 6462719

omslagontwerp: DP Plus, Amsterdam
druk: offsetdrukkerij Haveka, Alblasterdam

Isbn 90-5383-007-3
Nugi 606

© VU Uitgeverij, Amsterdam, 1990
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag
worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd
gegevensbestand, of openbaar gemaakt; in enige vorm of op
enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën,
opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Inleiding.	9
<i>De antwoorden op de vraag...</i>	
Moet de VU bijzonder blijven?	
Een kleine bloemlezing van antwoorden.	
H. Heringa	14
<i>Waar gaat het eigenlijk over?</i>	
Valt er nog "iets bijzonders" af te schaffen aan de VU?	
A.P. Bos	18
Het gaat niet om de antwoorden, maar om het steeds maar weer stellen van vragen.	
W. Haan	22
Kiezen of delen.	
J.L.K. van der Veen	25
De VU: gewoon-bijzonder : van tweeën-één	
J. Weenink	28
<i>Vragen rond de doelstelling</i>	
Een bijzondere universiteit?	
P.J.D. Drenth	33
De bakens dienen te worden verzet.	
J.F. Orlebeke	36
De doelstelling en het profiel van de Vrije Universiteit.	
J. Tennekes	40
Afschaffen??	
<i>Universiteit en christelijke godsdienst</i>	
C. Boekestijn	45
Een menselijke en op mensen gerichte beoefening van onderzoek en onderwijs moet overleven.	
P.C.J. van Dael	48
Sociaal recht en de VU	
L.H. van den Heuvel	50
Ze moeten daar niet praten in termen van "afschaffen".	
J.A. Montsma	53
Een jeugd als geen ander.	
J. Rumph	55

Een christelijke VU: "zinnige uitdaging"	
M. van der Steeg	58
De verantwoordelijkheid van de Vrije Universiteit.	
Over wetenschap als idool en ideologie.	
J.P. Verhoogt	62

Geloof en wetenschap

Psychologie en het "bijzondere karakter"	
van de Vrije Universiteit.	
J.J. Beishuizen	66
Wanneer het bijzonder van de Vrije Universiteit wordt afgeschaft,	
moet er een nieuwe bijzondere universiteit worden opgericht.	
H.G. Geertsema	70
Afschaffen? Natuurlijk niet!!	
A. van Harskamp	74
In het bijzonder de VU.	
A.W. de Jager	79
Bijzonder gewoon, en gewoon bijzonder.	
A.W. Musschenga	81
Dun is de mode?	

Wat te doen?

A.P. Bos jr.	84
De onrust gaande houden - vragen over identiteit in onze tijd.	
W.B. Drees	87
Fusie VU & UVA moet bespreekbaar zijn.	
E. Eskens	90
"Het bijzondere" van de VU moet voorlopig niet afgeschaft worden.	
M.A. Maurice	94
Het gesprek over normen en waarden moet gaande worden gehouden.	
A.H.Q.M. Merkies	97
Met ambitie en durf nieuwe doelstellingen aanvatten.	
S.J. Noorda	99
Het bijzondere: een kwestie van geloofwaardigheid.	
E.H. van Olst	103
Christelijke wetenschap.	
L. Ringnalda	106

En bijzonder, dat is ze!

C. Timmer	108
Personalialia.	111

Inleiding.

Eén van de bijzonderheden van deze universiteit is dat er regelmatig discussies ontbranden over 'het bijzondere' van de VU. Maar in de grond van de zaak is dat voor de VU zelf niet echt bijzonder. Immers, de VU werd in 1880 opgericht vanuit een verzet tegen de tijdgeest. En het ligt eigenlijk voor de hand dat wanneer verzet aan de basis ligt van het bestaan van een instelling, er met enige regelmaat nagegaan wordt of er nog wel gronden zijn voor dat bestaan.

Die tijdgeest waar Abraham Kuiper en zijn medestanders zich tegen verzetten, kwam neer op een mentaliteit die wetenschap als een puur objectieve bezigheid beschouwde en die de universiteit zag als een neutrale instelling. Maar feitelijk was het ook een mentaliteit die wetenschap en universiteit uitleverde aan de verburgerlijkte belangen van de samenleving. Daartegenover plaatsten Kuiper c.s. een universiteit en een wetenschap die zich alleen dienden te plaatsen onder het woord van *God*. Zodat wetenschap vrij zou zijn van invloed van *mensen*. En dat betekende in concreto: vrij van de staat en van het maatschappelijk instituut "kerk", alleen gebonden aan de gehoorzaamheid van het woord van God.

Alleen, het probleem was dat het woord van God toch altijd door mensen moest worden geformuleerd. In de begintijd van de VU waren dat overtuigende gereformeerden, vertegenwoordigers van het zogeheten gereformeerde volksdeel. Wetenschap en onderwijs dienden dan ook, zo meende men, niet alleen beoefend te worden vanuit calvinistisch-gereformeerde beginselen, maar er ook intern door getekend te worden. Zo zegt artikel 2 van het oude reglement voor de universiteit, dat men wilde werken "in diepe afhankelijkheid van de mogendheid des Heren", daarbij "eniglijk steunende op de genade Gods". En dat op de grondslag van de gereformeerde beginselen en met het doel om zich dienstbaar te maken aan "de bevordering van Gods eer en de godzaligheid in den lande".

Zolang het gereformeerde volksdeel voor binnen- en voor buitenstaanders een duidelijk herkenbare eenheid vormde, leverde dat nauwelijks problemen op. Er werd dan ook tot in de jaren zestig toe betrekkelijk weinig gediscussieerd over 'het bijzondere' van de VU. Dat veranderde toen voor iedereen duidelijk was geworden dat er niet langer over "het" gereformeerde volksdeel als eenheid gesproken kon worden. De grenzen tussen de gereformeerden en de anderen waren open gegaan. De VU moest dus ook een gewone universiteit worden. Paradoxaal genoeg had juist deze ontwikkeling tot gevolg dat er zoveel jaren na Kuiper weer fundamentele discussies op gang kwamen over wat een christelijke universiteit en een christelijke wetenschap zou moeten zijn. Eén van de opvallendste manifestaties van die discussies was het zogenaamde senaatscongres van januari 1968. Op dat congres van VU-hooggeleerden

tekende zich de tendens af om de doelstelling van de VU te verruimen. Men meende dat die doelstelling niet alleen van toepassing mocht zijn voor gereformeerden. In 1971 kwam er zo'n verruimde, "algemeen" christelijke doelstelling:

"De Universiteit stelt zich ten doel, overeenkomstig de grondslag der Vereniging, al haar arbeid in gehoorzaamheid aan het Evangelie van Jezus Christus te richten op het dienen van God en Zijn wereld".

En voor wie de grondslag wil weten van de vereniging waarvan de VU "uitgaat":

"De vereniging staat voor alle arbeid, welke van haar uitgaat, met name voor het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek dat aan de Vrije Universiteit plaatsvindt, op de grondslag van het Evangelie van Jezus Christus, dat naar de openbaring in de Heilige Schrift de mens in zijn gehele leven roept tot de dienst en verheerlijking van de ene God, Vader, Zoon en Heilige Geest, en daarin tot dienst aan de medemens".

In 1980 vond er weer een grote discussie plaats over "het bijzondere" van de VU. In dat jaar bestond de VU 100 jaar. En men vond dat bij een eeuwfeest ook een "kritische zelfreflectie" hoorde. Die bestond uit een groots opgezette studiedag. De titel van het geheel was: "VU tussen twee VU-ren". Met als veelzeggende ondertitel: "Kontroversen rond de doelstelling en het functioneren van de VU". En kontroversen bleken er volop te bestaan! Om daaraan ruimte te geven was er voor die ene dag een 331 bladzijden tellende congresmap beschikbaar, vol met genuanceerde en van elkaar verschillende opinies. En de gesprekken op de studiedag zelf leverden nog eens een verslagboek op van 149 bladzijden, met inleidingen, discussieverslagen, conclusies en beleidsaanbevelingen. Niet alleen over het onderwerp zelf bestonden er kontroversen; die waren er ook over de vraag wat nu eigenlijk de betekenis was van het feit dat er aan de VU überhaupt zoveel meningen bestaan over precies datgene dat ideaal gesproken voor een zekere eenheid zou moeten zorgen, dus over de christelijke doelstelling. Zo verscheen in de pers het oordeel dat de VU "Een in zichzelf verdeelde tempel" was. Maar er was ook het oordeel dat de VU borrelt van ideeën en dat juist die levendige discussies aangaven dat het christelijk karakter allesbehalve een dode letter was.

We zijn nu ruim tien jaar verder dan de laatste grote discussie over "het bijzondere". Wij, de samenstellers van deze bundel, vinden dat de tijd weer rijp is voor een discussie. We denken dat daar meerdere redenen voor te vinden zijn. Zo hebben we gemerkt dat hier en daar in kleine kring, in een aantal faculteiten en vakgroepen maar ook in andere gremia, "het bijzondere" weer

heftig bediscussieerd wordt. Voorts horen we nogal eens "privé" de mening dat het bestaan van de doelstelling alleen maar een loze dekmantel is voor een universiteit die feitelijk niets bijzonders meer heeft. Wij als samenstellers hebben op dit punt verschillende visies. Maar we zijn het wel met elkaar eens dat het goed zou zijn wanneer er weer een openbare discussie komt over "het bijzondere". Er zijn nog andere redenen. Daar is bijvoorbeeld de "verzakelijking" van de universiteit, de neiging dus om de universiteit als een gewoon bedrijf te zien. Er is verder de druk vanuit "Den Haag" die erop neerkomt dat de universiteiten in levensbeschouwelijk opzicht stilaan "gelijkgeschakeld" worden. Voorts is er het feit dat vergeleken met tien jaar geleden het zwaartepunt in de universiteit sterk naar de onderzoekskant verschoven is. Allemaal gegevens die ons inziens tot een nieuwe bezinning dwingen op het bijzonder karakter van deze universiteit. Daarbij hebben we het vermoeden dat de discussie over "het bijzondere" op het moment in een wat andere toonzetting zal moeten plaatsvinden dan in het recente verleden. We denken dan vooral aan twee elkaar kennelijk tegensprekende tendensen. Aan de ene kant is er de tendens van een voortgaande secularisering, de tendens ook dat mensen die zich christen willen noemen steeds duidelijker een minderheid gaan vormen; en dat lijkt ook het geval aan deze universiteit, niet alleen bij studenten, maar ook bij medewerkers. Aan de andere kant is er echter ook de tendens van een toenemende behoefte aan zin, aan heelheid en aan godsdienst. De vraag is hoe het precies gesteld is met "het bijzondere" in deze constellatie van twee kennelijk elkaar tegensprekende tendensen.

Bij het voorbereiden van deze bundel hebben we er naar gestreefd om wetenschappelijk personeel, niet-wetenschappelijk personeel en studenten te strikken voor een bijdrage. Maar op dit punt kunnen we ons wel wat kritiek voorstellen. Elke lezer kan immers zien dat die twee laatstgenoemde categorieën ondervertegenwoordigd zijn. Waar dat aan ligt, weten we niet. Misschien aan onze selectie of onze benadering. Maar misschien ligt het ook wel aan het gegeven dat een van de schrijvers aanduidt, namelijk dat de zaak van "het bijzondere" toch eerst en vooral de "professionals" aangaat, de onderzoekers en onderwijs-geevenden dus. Als punt van kritiek kan verder nog aangevoerd worden dat in deze bundel alleen mensen schrijven die toch al 'identiteitsgevoelig' zijn en daarom niet representatief voor de onverschilligheid die onder de VU-bevolking leeft. Dat is misschien waar. Maar nog afgezien van het feit dat onverschilligheid nu eenmaal nooit te representeren is (behalve door zwijgen), denken we toch dat deze bundel een goed overzicht geeft van de verschillende visies die momenteel aan de VU leven.

De vraag waar het in deze bundel eigenlijk om draait, is de vraag of het "Vrije" van deze universiteit in de toekomst gaat betekenen dat ze vooral vrij van haar verleden is. Wordt dit een universiteit waarbinnen geen besef meer levend gehouden wordt dat wetenschap ook van doen heeft met geloof,

zingeving en levensbeschouwing? Is dat een onvermijdelijke ontwikkeling?

Om de schrijvers te prikkelen over deze vraag na te denken, hebben we hen de meer sprekende vraag voor gelegd: "Moet 'het bijzondere' van de VU afgeschaft worden?". Vanaf het begin hebben we rekening gehouden met irritaties en weerstanden tegen deze vraagstelling. Dat is ook aan deze bundel af te lezen. Enkele bijdragen vinden de vraag onzinnig of niet juist. Maar er zijn ook bijdragen die de vraagstelling wel juist vinden en tekenend voor de huidige stand van zaken. Hoe dat alles ook zij, hier op deze plaats willen we alleen uitspreken dat het stellen van deze vraag niet betekent dat de vraagstellers zelf hiermee al een positie hebben ingenomen. De belangrijkste functie van de vraag was het uitlokken van een reactie teneinde binnen de VU een openlijke discussie op gang te brengen. Dat eerste doel, dat prikkelen tot een reactie, is gelukt. Het tweede doel, de openlijke discussie van mensen die aan de VU werken en studeren, moet op het moment dat dit geschreven wordt, nog op gang komen. We hopen dat deze bundel daarbij van nut kan zijn.

Voor wat de bijdragen zelf betreft moet eerst gezegd worden, dat elke auteur vanzelfsprekend alleen op persoonlijke titel schrijft en niet als vertegenwoordiger van een faculteit, vakgroep of dienst. Vervolgens: de redactiecommissie heeft, behoudens enkele veranderingen in komma's, punten en "lay-out", niets aan de ingeleverde teksten veranderd. Elke fout die de lezer meent aan te treffen, gaat dus voor rekening van de auteur. De redactiecommissie heeft wel geprobeerd een zekere ordening aan te brengen in de volgorde van de teksten. Gezien de diversiteit aan opinies en aan punten die de bijdragen naar voren halen, zou het verdedigbaar zijn om de bijdragen naar auteursnaam alfabetisch af te drukken. We hebben echter gekozen voor een indeling in rubrieken. Binnen elke rubriek hebben we vervolgens de bijdragen op auteursnaam alfabetisch gerangschikt. Hier moeten we nog aan toevoegen dat het feit dat een bijdrage in bijvoorbeeld de rubriek "Universiteit en christelijke godsdienst" staat, niet betekent dat de auteur niets zegt over bijvoorbeeld de "Doelstelling". De meeste bijdragen behandelen meerdere aspecten van "het bijzondere". De samenstellers hebben slechts geprobeerd om de kwestie die er in een bijdrage het meest uitspringt, te gebruiken als aanleiding om die bijdrage in een bepaalde rubriek te plaatsen.

De bundel opent met een bijdrage waarin verschillende antwoorden op de vraag naar het afschaffen besproken worden. Dan komt er een rubriek waarin een paar vragen vooraf gesteld worden: Waar gaat het eigenlijk over? En: Valt er nog wel iets af te schaffen? In de bijdragen in de daarop volgende rubriek gaat het voornamelijk over het functioneren of niet-functioneren van de doelstelling. De rubriek heet dan ook simpelweg "Doelstelling". De volgende twee rubrieken hebben een wat ander karakter. Het gaat om "Universiteit en christelijke godsdienst" en om "Geloof en wetenschap". In de voorlaatste rubriek ("Wat te doen?") hebben we die bijdragen bij elkaar gezet die een

accent leggen op de vraag wat de consequenties zijn van het behoud van "het bijzondere". Deze rubriek bevat overigens geen voorstel tot afschaffen. De bundel wordt passend afgesloten met een bijdrage waarin verzekerd wordt dat de VU wel degelijk bijzonder is. En dat is ze!.

Moet de VU bijzonder blijven?
Een kleine bloemlezing van antwoorden.

H. Heringa

Antwoord 1: Natuurlijk!

"Wat moeten we anders?"

Niet-bijzonder worden: algemeen of neutraal, een academische AVRO of ANWB?

Alle universiteiten vallen over elkaar heen in hun ijver zich als 'bijzonder' van de andere te onderscheiden: de een bijzonder ondernemend, de ander heel milieu-, sociaal of bedrijfsgericht. Universiteiten moeten concurreren, en daartoe met een eigen, bijzonder, 'smoel' de wetenschapsmarkt op. We zouden met z'n allen de tekenen des tijds heel slecht verstaan als we juist nu de VU zouden 'ontbijzonderen'.

Antwoord 2: We zullen wel moeten!

"De staat zelf duwt ons de weg naar bijzonderheid op."

De VU was oorspronkelijk vrij van kerk en staat, ook financieel onafhankelijk, en in die zin onmiskenbaar bijzonder. Sinds zijn oertijd heeft de VU zich de kerk blijkbaar beter van het lijf weten te houden dan de staat. Nadat de staat, gedurende een periode van jaren, een steeds toenemend aandeel in de financiering van de VU op zich nam –en een dienovereenkomstige bemoeienis met de interne bedrijfsvoering verkreeg– is de 'trend' nu de andere kant op: minder overheidsfinanciën, minder directe overheidsbemoeienis.

Of de VU wel of niet bijzonder wenst te zijn, de budgettaire beperkingen van de overheid verplichten nu alle universiteiten bijzonderder en financieel onafhankelijker, en daarmee vrijer in hun bedrijfsvoering te worden.

Antwoord 3: Schouderophalen.

"Maakt het iets uit, wat VU-ers daarover nu zeggen?"

i. Als de VU tot een moment T bijzonder was, hoe zal hij dan op een moment T + 1 niet-bijzonder worden? Door een besluit van het College van Bestuur,

de Universiteitsraad of de Vereniging? Klaarblijkelijk niet, althans niet alleen. Als de VU inderdaad bijzonder was of is, dan ligt die bijzonderheid voor een deel verankerd in de medewerkers van de VU, als gevolg van zelfselectie, van een veelal gemeenschappelijk fundamenteel waardensysteem, en/of van de adoptie van een 'corporate VU-culture'.

Als de VU ontbijzonderd zou *moeten* worden, dan zou daartoe nogal wat personeel moeten afvloeien: genoeg om de effecten van zelfselectie, gemeenschappelijke fundamentele waarden, en/of de oude - op 'bijzonderheid' gebaseerde corporate culture zoniet te neutraliseren, dan toch te verdunnen.

Als grootscheepse personele veranderingen niet aan de orde zijn, dan blijven discussies over het opgeven of veranderen van het bijzondere, het eigen karakter, van de VU abstracte bespiegelingen.

ii. De discussie over de identiteit van de VU is, klaarblijkelijk, een voortdurende. Daarmee is niet gezegd dat die discussie, waarin ik die over de 'bijzonderheid' plaats, niet interessant - of niet belangrijk - is: oninteressante discussies worden niet voortgezet. Wel lijkt mij de kans uitermate klein dat de huidige discussie binnen de VU leidt tot de conclusie "bijzonderheid, weg ermee!". In die zin is de discussie niet zo spannend. Even klein, zo niet kleiner, lijkt mij de kans dat er nu een omschrijving van het eigene, van de bijzonderheid van de VU gevonden wordt, die door alle medewerkers van - laat staan alle belanghebbenden bij - de VU van harte omhelsd wordt. Ook in deze zin is de discussie eigenlijk niet zo spannend. Het interessante van de identiteitsdiscussie zit waarschijnlijk in het voeren, meer dan in de uitkomst ervan.

iii. Als de VU bijzonder is, dan is dat - volgens de organisatiepsychologen - zo omdat de medewerkers van de VU vinden dat hun universiteit bijzonder is. Voor onze omgeving is de VU bijzonder - als dat zo is - omdat medewerkers van de VU bijzondere dingen doen. Of die medewerkers zichzelf en hun werk heel bijzonder vinden doet, vanuit het perspectief van de omgeving, er niet zoveel toe.

De VU heeft ervoor gekozen zijn identiteit, de grondslag van zijn bijzonderheid, gestalte te geven o.a. door zich dienstverlening aan universiteiten in ontwikkelingslanden als een opdracht te stellen.

De VU doet bijzondere dingen, in zijn samenwerking met partners overzee: de VU werkt anders - beter, denken wij - samen met partner-universiteiten dan andere Nederlandse universiteiten.

Daarmee heeft de VU zijn identiteit gedefinieerd in termen van activiteiten, in plaats van bijvoorbeeld in termen van beginselen: wij zijn bijzonder in en

door wat we doen en hoe we dat doen.
Dat sluit natuurlijk niet uit dat we een gezamenlijke ideële achtergrond hebben als inspiratiebron. De vraag is of we moeten proberen die – als hij bestaat – in woorden te beschrijven. Ik denk dat we dat alleen moeten als we het onszelf opdragen.

Antwoord 4: ssst!

"Als je weet waarin de VU bijzonder is, kom het me dan liever niet vertellen".

Ik kan als uitvoerder van de VU's activiteiten op het gebied van ontwikkelingssamenwerking, goed leven met een als een opdracht omschreven identiteit. Ik kan me niet voorstellen dat de adoptie van een expliciete officiële verklaring over de bijzonderheid van de VU zal leiden tot een betere dienstverlening aan onze partners overzee.

Een beginselverklaring, als grondslag voor samenwerking tussen de VU en universiteiten in ontwikkelingslanden, zal onze samenwerkingsverbanden, door dingen te verbieden of voor te schrijven, dwingen in een richting die vanuit Amsterdams perspectief de juiste lijkt. Ik denk dat het tegenover onze partners niet helemaal netjes is onze pretenties en preoccupaties op te leggen aan hun ontwikkeling. Zij hebben genoeg aan hun eigen problemen en zitten niet te wachten tot wij ze vertellen hoe hun wereld in elkaar zit.

Anders dan de andere Nederlandse universiteiten streeft de VU tot nu toe geen eigen doelstellingen na door hulp te geven aan partners in de derde wereld. Daarin ligt voor een deel de 'bijzonderheid' van de VU-aanpak van samenwerkingsverbanden: wij stemmen onze activiteiten af op de aspiraties, behoeften en mogelijkheden van onze partners. Ik zal dat graag zo houden. Mocht daarom de huidige discussie over de bijzonderheid van de VU, ondanks mijn scepsis, leiden tot een sluitende omschrijving van de VU-identiteit, dan hoop ik die niet te horen. Ik heb genoeg aan de opdracht zoals die er ligt.

Antwoord 5: Ja graag!

Vanuit de geschiedenis van het Nederlandse protestantisme bezien is de non-sektarische opstelling van de VU een zeer gelukkige keus geweest. De vraag of binnen een faculteit alle medewerkers tot in details dezelfde theologische opvattingen huldigen is – voorzover mij bekend – binnen de VU nooit een punt van overweging, laat staan discussie, geweest. De terughoudendheid die blijkbaar binnen de VU bestaat om over de eigen motivatie tot het doen van wat we doen te spreken, is vanuit die achtergrond begrijpelijk.

Maar we komen, al dan niet met dispensatie van het onderschrijven van de doelstelling van de VU, allemaal uit een christelijke traditie. Die traditie levert toch de motivatie van waaruit de VU gekozen heeft voor het bedrijven van ontwikkelingssamenwerking. De VU levert bijvoorbeeld hulp aan partnerinstellingen overzee die andere universiteiten blijkbaar niet willen geven: betrekkelijk nederige activiteiten als het aanvullen van kwalitatief onvoldoende middelbare schoolopleidingen. Daarmee oogst je geen wetenschappelijke lauweren, maar je bent wel, als je het goed doet en dat doen we, heel nuttig.

Vanuit wat we feitelijk doen aan ontwikkelingssamenwerking kan ik, naar ik meen, wel een paar karakteristieken van de bijzonderheid van de VU geven:

- een in praktisch werk vertaald gevoel van medeverantwoordelijkheid voor het lot van degenen die in minder gelukkige materiële omstandigheden leven en werken;
- geen klaoengeschal of getrommel op eigen borst: gewoon doen wat nodig is, zo goed als in ons vermogen ligt, en alleen daar waar we weten kwaliteit te kunnen leveren.

Dat past goed in wat Max Weber 'innerweltliche Askese' noemde als de hoeksteen van de 'protestantische Ethiek'. Het is natuurlijk helemaal niet strijdig met wat andere godsdiensten voorschrijven. Dat vind ikzelf het aardige en het bijzondere aan de bijzonderheid van de VU: geen gezwam over oecumene en tolerantie, maar vanzelfsprekend iedereen accepteren die, vanuit welke persoonlijke geloofs- of andere opvattingen ook, bereid is om - in de sobere stijl die bij de VU past - zo goed en zo hard mogelijk te werken aan de opdracht die de VU zichzelf gesteld heeft.

Een bijzonderheid om trots en zuinig op te zijn.

Valt er nog "iets bijzonders" af te schaffen aan de VU?

A.P. Bos

Het Bezinningscentrum van de Vrije Universiteit legt de indringende vraag voor: 'Moet "het bijzondere" van de VU afgeschaft worden?' Mijn reactie daarop luidt: Valt er nog "iets bijzonders" af te schaffen aan de VU? Is men daar niet grondig en consequent bezig geweest met afschaffen, in de afgelopen twintig jaar?

1. De 'grondslag-commissie'

De commissie die aan het eind van de 60-er jaren werd ingesteld om een modernere, ruimer geformuleerde versie van de grondslag van de VU-vereniging te ontwerpen, verklaarde in 1971 bij de presentatie van haar resultaat nog nadrukkelijk dat er *inhoudelijk* niets veranderde. Want ook de nieuwe 'doelstelling' garandeerde dat de VU een herkenbare Protestantse instelling zou blijven.

2. H.M. Kuitert's nieuwe positivisme

Maar al voordat die commissie met haar werkzaamheden klaar was gekomen, was er een andere ontwikkeling op gang gekomen, die het ideaal waarvoor de VU had willen staan, van binnenuit ernstig ondermijnde. In 1880 was die universiteit opgericht, niet door mensen die een sociale achterstelling wensten ongedaan te maken, of door lieden die verzet aantekenden tegen een te groot geworden staatsinvloed, maar door mensen die zeiden: wij willen volgelingen van Jezus Christus zijn. En wij willen ook voor onze kinderen onderwijs in het spoor van onze Heiland. En dat christelijk onderwijs moet gevoed worden door wetenschapsbeoefening in dezelfde lijn. Wij willen in ons leven geen 'dubbele orde', geen waterdichte schotten tussen ons christelijk geloof enerzijds en het leven van elke dag, inclusief de wetenschapsbeoefening anderzijds.

Maar in januari 1968 had prof. H.M. Kuitert van de theologische faculteit met veel instemming op een toen gehouden Senaatscongres betoogd, dat wij leven in een periode waarin 'wij moeten (leren) niet te schrikken als we merken dat zowel van de VU-natuurkundige als die van een andere universiteit geldt dat zij methodisch werken "*etsi deus non daretur*"; dat een dergelijk "methodisch atheïsme" het geloof niet omverwerpt'. Het Positivisme dat voorheen vanuit openbare universiteiten zijn aanvallen op de VU als bijzondere instelling uitvoerde, had toen een krachtig pleitbezorger gevonden binnen de kring van de eigen VU-hoogleraren, en zelfs één uit de theologische faculteit.

3. "Het bijzondere" van de VU als accessoire

Met rugdekking van dat betoog van prof. Kuitert hebben de VU-bestuurders vanaf het begin van de 70-er jaren de lijn van beoefening van wetenschap in het licht van het bijbels zin-perspectief ingeruild voor de opnieuw uit de Griekse stal gehaalde idee van neutrale wetenschap, aangevuld met een 'extra', waarin dan voortaan "het bijzondere" van de VU zou zijn ondergebracht. Het christelijke degradeert dan tot een '*superadditum*', een accessoire.

Als een dergelijke accessoire hebben achtereenvolgens dienst gedaan:

a) de commissie 'doelstelling', die na verloop van een aantal jaren werd omgevormd tot 'Bezinningscentrum VU'; b) de faculteiten van godgeleerdheid en wijsbegeerte; c) het Instituut voor Ethiek VU

4. De commissie 'doelstelling'

Het is de commissie 'doelstelling' geweest, later gecontinueerd onder de naam 'Bezinningscentrum VU', die de trend heeft ingezet dat alleen al aandacht voor het verschijnsel 'geloof' bijzonder is. Alsof een dergelijke aandacht aan openbare universiteiten niet evenzeer in de mode was! Als er maar over gepraat wordt, dan bestaat het nog, lijkt men gedacht te hebben. Dat een keuze gemaakt zou moeten worden uit de verscheidenheid van visies op geloof, leek niet urgent, al sprak men soms van een zekere meerwaarde van de 'Joods-christelijke traditie'. Belangrijk werd vooral geacht, dat het Bhagwan-geloof en het René Girard-geloof en het reïncarnatie-geloof en het lege testament van S. de Lange met veel begrip en begripsverwarring ter sprake zouden komen.

5. Het Instituut voor Ethiek VU

Over het nieuwe Instituut voor Ethiek VU zou veel meer te zeggen zijn. Hoe het door het College van Bestuur met alle mogelijke en soms onmogelijke middelen uit de grond gestampt werd. Hoe het, onder leiding van het hoofd van het Bezinningscentrum, welk hoofd tevens de pet van bijzonder hoogleraar sociale ethiek droeg, een onderzoeksprogramma formuleerde waarin elke aandacht voor wat in de christelijke traditie ooit wel eens aan ethiek was gedaan, ontbrak. En hoe men zich er bij monde van de Rector Magnificus prof.dr. C. Datema, nadrukkelijk tegen verzette om het een Instituut voor Christelijke Ethiek te noemen, omdat het een instituut voor wetenschappelijke ethiek was en omdat het, net als alle andere onderdelen van de VU, immers aan de doelstelling van de VU gebonden was!

Niettemin meende de nieuwe voorzitter van de VU-vereniging, drs. C. Timmer, in dat nieuwe Instituut een prachtig middel te mogen zien om de idealen van de VU uit te dragen.

Anders dan drs. Timmer ben ik van mening dat het IEVU voor het College van Bestuur fungeert als de oogstcijfers in Roemenië voor Ceausescu indertijd: als façade-bouw.

6. *Op de winkel passen of hem leeg halen?*

Ik kom terug op de vraagstelling waarmee het Bezinningscentrum VU in 1990 zijn taak meent te moeten realiseren: 'Moet "het bijzondere" van de VU afgeschaft worden?' Dat "bijzondere" was door de oud Rector Magnificus, prof.dr. P.J.D. Drenth, al verdund tot een '*corporate identity*' die als logo op de VU geplakt zou worden, zonder voortaan aan personeelsleden nog verdere formele voorwaarden te stellen. En door de fungerend Rector Magnificus, prof.dr. C. Datema, in zijn voorstel, alleen nog te zoeken naar mensen die 'een open oog hebben voor en interesse hebben in vragen van levensbeschouwing en wetenschap en die een bijdrage willen leveren aan de bezinning op de verhouding tussen die beide'. En door de voorzitter van het College van Bestuur, drs. H.J. Brinkman, in zijn uitspraak: 'Er heerst hier toch al decennia lang een consensus dat geloof en wetenschap twee manieren van kennen zijn, die niet tot elkaar te herleiden zijn of waarvan de ene de andere zou moeten overheersen'. En door de Universiteitsraad is die opstelling vastgelegd in het Ontwikkelingsplan VU 1991-1994, p.4: 'Langzamerhand lijkt er binnen de Vrije Universiteit consensus te bestaan over de lijn dat geloof en wetenschap zeer verschillende maar gelijkwaardige wijzen van kennen zijn, die naast elkaar staan, elk met een eigen bereik, zonder hiërarchie apriori'. Bij die gelegenheid werd door het College van Bestuur verklaard dat die formulering de volledige instemming had van het bestuur van de VU-vereniging.

Naar de leden van die Vereniging toe had men echter in de brochure *De VU Gewoon bijzonder* van 1988 nog verklaard, heel goed te weten: 'Wetenschap is nimmer neutraal en kan en mag zich niet verschuilen achter de façade van een zuiver theoretische en neutrale studie'.

7. *Van godsdienst vrij*

De Vrije Universiteit, gesticht als vrucht van de in Nederland duur verworven vrijheid van godsdienst, is, na 100 jaar, in haar functioneren zelf *vrij van godsdienst* geworden. Als kleine universiteit in een regio waar een royaal aanbod van openbaar wetenschappelijk onderwijs bestaat, verliest zij daarmee haar bestaansgrond en zou zij daarom zich moeten aanmelden voor fusie.

8. *Niet Apollo maar Jezus de Gekruisigde*

Voor mij persoonlijk was het aanbod om aan de VU een medewerkers-plaats te gaan vervullen en de overweging dat dat instemming met de christelijke doelstelling betekende, een belangrijke aanleiding tot existentiële bezinning. Het heeft er toe bijgedragen dat ik het 'wetenschaps-geloof' van mijn studentjaren heb laten varen en de waarde ben gaan inzien van 'gehoorzaamheid aan het evangelie van Jezus Christus'. Want in de beoefening van mijn werk was het mijn bijna dagelijkse ervaring geworden, hoe onhoudbaar de pretentie van neutraliteit van de wetenschap was. En de bestudering van de weten-

schapstheoretische discussies van de 20e eeuw had me doen inzien dat het Neo-positivisme niet de 'rock-bottom' heeft om op te staan die het pretendeert te bieden. Dat het een *wetenschap* is geleid door een (vóórwetenschappelijke) *zin-loosheids-ervaring*.

Maar hoe komt het dan, dat zoveel mensen het onweersproken laten wanneer drs. H.J. Brinkman in de pers beweert, dat als de VU niet bestond, zij in onze tijd niet opgericht zou worden? Dat komt mede doordat het grootste deel van het wetenschappelijk bedrijf zulk specialistisch detail- en vakwerk geworden is, dat voor veel beoefenaars uit het zicht verdwenen is, dat wat een wetenschapper doet, bepaald wordt door de voor-beslissingen die hij genomen heeft of overgenomen. Daarom kan een hele Universiteitsraad spreken over een wetenschapstheoretische 'consensus', terwijl niemand zich systematisch met zulke vragen heeft bezig gehouden behalve de ene tegenstemmer. Maar ook al kan een wetenschapper in zijn laboratorium de indruk krijgen, dat God niet bestaat, voor wie niet verblind is door microscopie is de God van Pascal toch meer ervaringswerkelijkheid dan de god-loosheid van de Positivist. Het is wel zo, dat de schijn van neutraliteit van de wetenschap toeneemt, doordat veel wetenschappers zich nog maar op zo'n heel klein stukje van de werkelijkheid richten. En het is ook zo dat de schijn van objectiviteit in de wetenschap toeneemt, naarmate méér van de ervaringswerkelijkheid van de mens in de wetenschap buiten haken wordt gezet door abstractie (bijv. in de wiskunde en de natuurkunde). Toch is het ook daar maar *schijn*. En daarvoor kan men oog krijgen als men nagaat, waar de verschillen vandaan komen in een fel debat binnen een gebied van wetenschappelijk onderzoek. Altijd blijkt de *hele mens* met al zijn overtuigingen en motiveringen in het geding! En daarom zouden in die discussies ook belijdende christenen *met overtuiging* moeten meedoen.

Dat is wat prof.dr. N.P. Wolterstorff, hoogleraar in de algemene wetenschapsleer, in zijn inaugurele oratie aan de VU (1988) heeft betoogd. Dat was een heel ander verhaal dan dat van prof. Kuitert of van het IEVU.

9. Een Vereniging voor Christelijke Wetenschappelijk Onderwijs

Mensen die er zich niet voor schamen Jezus Christus als de soeverein over hun leven te erkennen, zullen als zij op het boeiende terrein van de wetenschap werkzaam zijn, ook altijd trachten daar aan die soevereiniteit uitdrukking te geven. En zij zullen er altijd naar streven om geestverwanten te vinden om elkaar te stimuleren en te corrigeren, en gezamenlijk sterker te staan in 'de strijd der geesten'.

Wanneer de huidige VU afgebroken wordt, en wanneer de Vereniging voor Christelijk Wetenschappelijk Onderwijs zichzelf opheft bij gebrek aan inspiratie, dan zullen toch stenen uit dat oude instituut weer gebruikt worden om een nieuw bouwwerk op te trekken, op het *oude fundament* dat nog steeds goed is, en een nieuwe Vereniging zal worden opgericht.

Het gaat niet om de antwoorden, maar om het steeds maar weer stellen van vragen.

W. Haan

1. Het bijzondere als complex verschijnsel

Waar hebben we het eigenlijk over als we anno 1990 het 'bijzondere' van de Vrije Universiteit aan de orde stellen? We hebben het feitelijk over één pagina A4 in het VU ontwikkelingsplan 1991-1994. Over een aantal 'formele rudimenten' uit het verleden, zoals de instemmingsclausule bij vaste benoemingen en hoogleraar-aanstellingen, over de verplichting dat een bijzondere leerstoel 'niet mag indruisen tegen het bijzondere karakter van de VU'. Over een Bezinningscentrum dat speciaal is opgericht om de bijzondere identiteit van de VU op een eigentijdse wijze gestalte te geven. Over een verplicht programma Wijsgerige Vorming in de curricula van de diverse faculteiten. Over een Vereniging met een achterban die allerlei initiatieven op het terrein van het bijzondere (financieel) ondersteunt en zelf activiteiten rond het bijzondere in het land ontplooit.

Naast die 'feitelijke opsomming' van wat het 'bijzondere van de VU' zoal inhoudt, hebben we ook te maken met een 'gevoelslading': een bijzondere universiteit die door sommigen wordt verheerlijkt, door anderen verafschuwed, en door weer anderen wordt doodgezwegen.

Al met al blijkt dat bijzondere een 'complex verschijnsel' dat voor wat betreft de profilering van de universiteit eerder tot tweespalt en onhelderheid dan tot duidelijkheid en 'integrerende factor' lijkt te leiden. Dat laatste lijkt ervoor te pleiten het bijzondere van de universiteit puur als een 'functioneel gegeven' te benaderen. En dat is mijns inziens precies hoe op het vlak van het bestuur en de 'presentatie naar buiten' het bijzondere gestalte krijgt. Voor de financiële positie van de VU is het handig dat we 'bijzonder' zijn, studenten zal het eerder afschrikken. Laten we dus er dus maar niet al te moeilijk over doen. Het is al moeilijk genoeg om in een tijd van permanente bezuiniging en herstructurering van het hoger onderwijs je hoofd boven water te houden.

De conclusie van dit eerste paragraafje lijkt dan ook te zijn: waarover je niet kunt of mag praten, daarover moet je zwijgen.

2. Spanning tussen ideaal en realiteit

Aan de afsluitende conclusie van de vorige paragraaf ligt mijns inziens een veronderstelling ten grondslag waarvan we het realiteitsgehalte ter discussie mogen stellen: het harmoniemodel: de universiteit die harmonieus op een

natuurlijk evoluerende wijze haar leven leidt. Een omgeving waar alleen al bij gratie van globale instemming met een stilzwijgend vastgestelde en ervaren 'eigen identiteit', onderzoek en onderwijs gestalte kan krijgen. Kritiek mag, maar alleen in kleine kring s.v.p., wanneer het zelfbeeld van de in algemene termen harmonische organisatie niet aangetast wordt. Maar is dat beeld van een universiteit als harmonische organisatie wel zo vanzelfsprekend en realistisch? Gaan onder dat harmonisch beeld niet allerlei (vaak tegengestelde-) belangen schuil, waardoor de universiteit (en dan niet alleen het universiteits-gebouw) als een troosteloze, grauwe omgeving wordt ervaren. Een weinig inspirerende omgeving bovendien, waarbinnen ieder op eigen wijze (zo snel en efficiënt mogelijk) zijn/haar zaken afhandelt, om zo snel mogelijk de (harmonische!!) universitaire wereld te ontvluchten en in een andere omgeving het 'eigenlijke leven' gestalte te geven? Waar het mij om gaat is het volgende: het harmonie-model is verraderlijk, in die zin dat het eenzaamheid, meningsverschillen, conflicten, grauwe eenheidsworst versluiert. Fundamentele discussies worden onder het mom van 'streven naar algemene consensus' uit de weg gegaan.

Conclusie van deze tweede paragraaf zou dus kunnen zijn dat een fundamentele discussie over het bijzondere wel eens als bedreigend ervaren zou kunnen worden door de instandhouders van de status-quo. Dat daardoor het eigenlijke karakter van een universiteit als organisatie met sterk uiteenlopende belangen te voorschijn zou kunnen komen. Wat moet de minister daar wel niet van denken?

3. *Het doorvraagmechanisme*

Wat er achter het harmoniemodel schuil gaat is voor een deel angst: angst voor lastige vragen, voor onrust onder de geledingen, vrees dat het 'kunstmatige wij-gevoel' wel eens verbroken zou kunnen worden. Die angst doet de ogen sluiten voor het beeld dat in de buitenwacht heerst van de VU: dat van een grauwe, grijze, kleurloze organisatie. Slaapverwekkend en (nogmaals) weinig inspirerend.

Hoe kunnen we komen tot 'meer leven in de brouwerij'? Eenduidige en eenvoudige antwoorden op deze vraag zijn niet gewenst. Simpele panacees worden al te snel gegeven: ter rechter zijde roept men om een 'herbronning en herijking', terug naar de oude vertrouwde duidelijkheid van Kuyper en de zijnen. Het christelijk-wetenschapsideaal als fundament van een stevig nieuw gebouw. Op deze oplossing kan slechts één antwoord worden gegeven: het gebouw dat op dergelijke fundamenten wordt gegrondvest zal al snel door betonrot en constructiefouten verwoekeren tot een bouwval, een ruïne van heimwee naar een ver en vertrouwd verleden. Een ander simpel panacee is, dunkt me, het tegenovergestelde: opheffen die VU, dat bijzondere karakter dat alleen maar de 'voortgang' tegen houdt. Een extrapolatie van tegenover-

gestelde en elkaar uitsluitende opties lijkt me niet heilzaam. Waar het wel om gaat is de bereidheid om een fundamentele discussie aan te gaan over het bijzonder karakter van de Vrije Universiteit. Vragen die in zo'n discussie aan de orde zouden kunnen komen zijn:

- is het 'bijzondere' nog een levende werkelijkheid in ons universitair bedrijf, of is het enkel een functioneel gegeven, dat op zijn minst op financieel terrein nog enige voordelen biedt;
- wat zijn de 'baten' en de 'lasten' van het bijzondere, en dat in de richting van alle geledingen: studenten, OBP, WP-personeel en Vereniging van de VU;
- hoe kan het 'bijzondere' gestalte krijgen in het personeelsbeleid: wordt niet al te vaak ten onrechte vastgesteld dat 'bijzonderheid' automatisch (op een natuurlijke wijze) uitmondt in 'zorgzaamheid' en 'zorgvuldige behandeling' van het personeel; zijn er geen fricties aan te wijzen tussen 'bijzonderheid' en het toenemend streven naar efficiency en hoger rendement.

Er zijn ongetwijfeld nog meer zaken van groot belang die in een publieke discussie aan de orde zouden moeten komen. Het is dus in eerste instantie zaak dat er vragen worden gesteld, telkens opnieuw. Eenduidige en gemakkelijke antwoorden zijn vooralsnog niet oppor- tuun. De bereidheid tot en de openheid voor een diepgaande discussie is echter van cruciaal belang.

Kiezen of delen.

J.L.K. van der Veen

Zolang de VU te 'gewoon' is om 'bijzonder' te zijn en nog te 'bijzonder' om 'gewoon' te zijn, en, zolang het VU-bestuur het 'gewone' nauwelijks 'bijzonder' benadrukt, zet zij haar 'meerwaarde' succesvol in voor haar ondergang als 'gewoon bijzondere' universiteit. Ik betreur die tendentie. Bovendien vraag ik mij af of er voldoende toekomst is voor de VU als 'gewone' universiteit.

De nu al bijna twintig jaar durende ambivalentie lijkt bestuurlijk te zijn geïnternaliseerd, maar eist juist daardoor steeds meer haar tol: groeiend verlies aan geloofwaardigheid van de VU naar binnen en naar buiten toe, toenemende onvrede, onverschilligheid. Terecht en tijdig schrapte de VU begin jaren zeventig haar pretentie een gereformeerde universiteit met een eigen christelijke wetenschapsbeoefening te zijn. De maatschappelijke ontwikkeling - ontzuiling, democratisering, individualisering, secularisering - eiste ruimte: erkenning van pluriformiteit en dialoog. De VU als open christelijk-oecumenische universiteit. Die stap van 'pretentie' (het gegeven; van bovenaf; meer collectieve beleving) naar 'intentie' (het streven; van onderop; individuele beleving) kreeg echter m.i. te weinig overtuigende bestuurlijke (bege)leiding. Anno 1990 denk ik dat de vernieuwde identiteit meer aanpassingsgedrag (passief) was dan bezielde innovatie (actief). Een nieuw, eigentijds en vooral helder VU-imago leverde die daarom naar mijn mening ook niet op. Integendeel, het VU-imago is door ambivalentie verbleekt.

Op papier lijkt het (intern) allemaal in orde. De verhouding 'geloof en wetenschap' lijkt bestuurlijk te zijn gekanaliseerd. Het universiteitsbestuur moet zich tevreden hebben gevoeld, toen het mei 1990 vaststelde dat er langzamerhand binnen de VU "consensus (lijkt) te bestaan over de lijn dat geloof en wetenschap zeer verschillende, maar gelijkwaardige wijzen van kennen zijn, die naast elkaar staan, elk met een eigen bereik, zonder hiërarchie a priori". Interactie en integratie tussen beide worden allereerst een persoonlijke ervaring van het personeelslid genoemd. Individuele beleving van de 'samenpraak' tussen beide wordt bij de docent en de onderzoeker verondersteld. Daarnaast wordt, aldus het VU-bestuur, ook getracht collectief inhoud aan die 'samenpraak' te geven in onderwijs en onderzoek en bezinning gestimuleerd (Ontwikkelingsplan 1991-1994). Is dat verbale VU-beeld, ondanks concretiseringsen als 'bijzonder' onderzoek in het Universitaire Stimuleringsfonds, een Beziningscentrum, het recent opgerichte Instituut voor Ethiek, wel in overeenstemming met de realiteit: de beleving van de VU-bevolking?

Veelzeggender kan het niet: anno het academisch jaar 1990-1991 een symposium met als ondertitel 'Moet het bijzondere van de VU afgeschaft

worden?' Dat motto lijkt mij niet alleen uitdagend. Het geeft naar mijn ervaring ook een herkenbaar gevoel weer: is het eigen karakter van de VU, ondanks de activiteiten in dat kader, niet steeds meer het gouden - (grond)wettelijke - stootrandje voor haar voortbestaan?; is de identiteit niet grotendeels naar de parkeerhaventjes langs de weg van het wetenschappelijk bedrijf verwezen?; wordt het 'bijzondere' in wezen niet 'profilerend' met bijvoorbeeld onderzoeksprojecten ingevuld uit lijfsbehoud en overweegt de 'gewone' concurrentie?; is het Bezinningscentrum niet toch een soort alibi?; wat merk je van het 'bijzondere' in het personeelsbeleid?; is de 'eigen aard' niet langzamerhand een zaak van goedbedoelende enkelingen? De VU zal eindelijk moeten kiezen. Dat schept niet alleen duidelijkheid. Het is ook eerlijk. Tien jaar geleden werd het al eens door iemand gezegd tijdens de studiedag 'VU tussen twee VU-ren'. We zijn nu weer tien jaar verder... Het is vijf voor twaalf. Opgaan en blinken als 'vrije' universiteit en tenslotte geleidelijk als vanzelf verzinken in het 'gewone' zou naar mijn opvatting een slecht begin zijn van een andere toekomst. Zelfs al zou de bestuurlijke passiviteit een verholen bewuste policy zijn, voortgekomen uit de onmacht uit de schemertoestand te komen en beïnvloed door de 'no nonsense'-golf van de jaren tachtig. Immers, gloort dan niet de toekomst van de grootste universiteit van ons land: de 'rijksuniversiteit Amsterdam', voorheen Universiteit van Amsterdam en Vrije Universiteit? Of gaat de VU eenvoudigweg op in haar belendende zuster na een felle concurrentie tussen wellicht nog eens 'geprivatiseerde' instellingen naar Amerikaans model?

Ik denk dat de VU de 'bescheidenheid van de intentie' zou in de 'pretentie van de intentie'. Ik zou het vooral op grond van mijn levensovertuiging betreuren als de VU haar unieke 'meerwaarde' langzaam door passiviteit prijsgeeft. Onder 'meerwaarde' versta ik een uit de brede christelijke traditie voortspruitende, uitgesproken algemene aandacht voor religieus-ethische of levensbeschouwelijke vraagstukken ter relativering van wetenschappelijk positivisme, reductionisme, etc., en een daadwerkelijk 'aanwezig zijn' bij het oplossen van menselijke nood (bijv. ontwikkelingssamenwerking). Ik denk dat de VU momenteel nog een (laatste) kans heeft om als 'gewoon bijzondere' universiteit door te gaan, om duidelijk naar voren te komen als een ruimdenkende, cultuurkritische, christelijk-oecumenische universiteit. Dat vraagt een actievere opstelling van het VU-bestuur. Dat zal veel meer sturend, stimulerend en voorwaardenscheppend moeten opereren, naar binnen en naar buiten toe. Het is te gemakkelijk te zeggen dat het 'bijzondere' karakter de wervingskracht van de VU in de weg staat zonder de wijze waarop daarmee wordt omgegaan te beoordelen. Zal een helder VU-imago bijvoorbeeld niet aantonen of de VU werkelijk 'regionaliseert' voor studenten? De tijd staat niet stil. Ook de secularisering (m.i. zich bevrijden uit verstarde, onbezielde belevingsvormen) heeft haar ondergrens, nl. wanneer nieuwe levensbeschouwelijke vormen worden gevonden. Daarop zal de VU met initiatief moeten aansluiten.

Zou bijvoorbeeld ook in de onderwijsprogramma's voor alle collegejaren de 'levensbeschouwelijkheid' geen vaste plaats kunnen krijgen? En vereist de VU-doelstelling, juist omdat die terecht veel ruimte laat, niet extra aandacht en verheldering bij het werven van personeel? In advertenties, informatiemateriaal en vooral de sollicitatiegesprekken? Als de VU-doelstelling een organisatieprincipe is dat meer is dan een formaliteit, wordt daar, naar ik vermoed, anders mee omgesprongen dan nu. Omdat de 'geest' nu eenmaal minder gemakkelijk is uit te leggen dan de 'letter', zouden 'doelstellingsgesprekken' wellicht door deskundigen moeten worden gevoerd, en niet alleen waar instemming wordt verlangd. Een actiever bestuur zal ook krachtiger zijn invloed gebruiken om van de in ontwikkeling achtergebleven, vergrijzende Vereniging iets eigentijds te maken. De kool en de geit kunnen niet langer gespaard worden, omdat de schade voor de VU m.i. mede daardoor steeds groter wordt. Misschien is een totale verandering in de huidige situatie de meest aangewezen weg: het opheffen van de Vereniging en een stichting 'Vrije Universiteit' als bevoegd gezag met daarnaast een 'Vereniging Vrienden van de VU' (gekozen stichtingsbestuur uit VU- en VU Ziekenhuispersoneel met vertegenwoordiging Vereniging). Opnieuw op nul beginnen om de innovatie duidelijk te markeren. Een organisatiebureau zou voorstellen kunnen doen. Als een dergelijke nieuwe bezieling niet haalbaar blijkt te zijn, zou de VU ervoor moeten kiezen zich een 'gewone' universiteit te noemen. Mogelijk biedt dan 'gelocaliseerde' aandacht voor religieus-ethische reflectie als profileringspunt nog enige hoop op een redelijk voortbestaan. Er is dan tenminste actief gekozen voor duidelijkheid.

De VU: gewoon-bijzonder : van tweeën-één

J. Weenink

1e deel:

Het gewone is niets bijzonders. Als alle spanning van een zaak af is noemt men deze 'doodgewoon'.

'Het bijzondere' bestaat bij de gratie van een spanning tussen twee polen. De polen kunnen van alles vertegenwoordigen maar de ongelijkheid tussen de polen maakt of het interessant wordt. Hoe zal het één zich tot het andere verhouden?

De slogan waarmee de VU de laatste jaren haar imago vorm geeft luidt: gewoon bijzonder. Dit kan de indruk wekken dat 'het bijzondere' gewoon is geworden, maar dat is een enigszins voorbarige gedachte. De inhoud van het boekje onder de titel 'De Vrije Universiteit: Gewoon bijzonder' maakt duidelijk dat bijzonder belangrijk is en dat gewoon moet.

'Gewoon moet'; Stel je voor dat de VU anders is dan gewoon. Want van het gewone leeft een mens, gewoon van gezondheid, geld en een beetje geluk. Als je anders bent dan de rest kun je de boot missen die allen nemen. Het gewone goede leven, wie zou anders willen? In een tijd dat kwaliteit o-zo gewoon is zet de VU nog eens een dikke streep onder kwaliteit. De VU is niet de grootste universiteit, maar ze is er niet minder om. De VU wil wel groter - wie wil dat niet? - maar kleinschaligheid vindt ze toch gewoon belangrijk en overzichtelijkheid hoort vanzelfsprekend in haar pakket.

In zijn algemeenheid wordt de drang om erbij horen en te doen als alle anderen - afgewisseld door een andere drang: ergens in te verschillen, anders willen zijn en op te vallen, al is het maar door die ene haarlok net iets anders te laten vallen of een unieke stropdas voor te doen. Er is niets vervelender dan dat allen gelijk zijn.

Logische gevolgtrekking: bijzonder is belangrijk. Vandaar, naast de kwaliteit staat 'de bijzondere identiteit' hoog in het vaandel geschreven. Van oudsher gesymboliseerd door een maagd in een omheinde tuin, vandaag vorm gegeven in een 'krenge van een beest' de griffioen.

Dit is toch alles redelijk? Waar zit dan het probleem voor het symposium 'Moet "het bijzondere" van de VU afgeschaft worden?'

In plaats van blijdschap over zo'n spanningsvolle, dicht bij het leven staande, verhouding tussen gewoon en bijzonder is er blijkbaar een probleem.

Hoe kan dat? Zou het misschien kunnen liggen aan het dogmatische van het bijzondere? Kan de VU er geen kant mee op, alleen maar één kant en die kant wil ze niet op? Dat zou knap vervelend zijn, ja inderdaad, iets bijzonders dat zo uitpakt: weg ermee!

Net als de vijfarmige plafonnière, eerst was ze modern en de trots van moeder de vrouw, nu ligt ze bij de vuilnis en hangen er vijf halogeen spotjes aan een strakke rail.

Maar nee het bijzondere van de VU is omschreven in 'de vrij algemene en ruime formulering van de doelstelling' (pag.43 van Gewoon/bijzonder) die met vele stromen van instemming kan worden ingevuld en met variatie kan worden waargemaakt. Alstublieft geen star dogmatisme maar een levende creatieve invulling van 'ons' bijzondere.

Is het dan misschien dat de instelling 'christelijk' genoemd wordt, dat aanstoot geeft? Maar 'christelijk' valt in zijn algemeenheid toch al onder gewoon? Maar waarom het dan nog apart genoemd? Misschien laat de VU uit piëteit voor het verleden het predikaat christelijk staan, je grootvader kwetsen is immers zo onbeschaafd?

Misschien ook omdat de grote oom in Den Haag bij het strijken van het vaandel zegt: 'kleintje ik heb je, ga maar met je grote zus -haar van hiernaast-samen in één groot hok'?

'Christelijk' is een vervelend predikaat. Niemand weet meer goed wat hij of zij ermee aan moet, onder de oppervlakte van onverschilligheid steekt ook enige ergernis. Het is als met de priester in de 16e eeuw, ergens in een oost-nederlands dorp, die nog geacht werd met de hostie in processie rond te gaan, er zelf niet meer in geloofde, niet wist hoe hij ervan af moest komen, er maar mee rond bleef lopen, tot hij de hostie tenslotte plompverloren tussen de struiken wierp.

Daar komt nog bij dat 'christelijk' een uitermate verwarrend woord is. Wat de één christelijk noemt vindt de ander baarlijke onzin. Wat de één heilig is is de ander een gruwel. De paus verschaft wel helderheid vanaf Zijn Hoge Stoel, maar hem willen we niet in de Lage Landen aan Zee, en de Schriften zijn poly-interpretabel, daar komt alleen maar ruzie van en ook dat willen we niet.

Wel wordt er af en toe een 'zucht van Verlichting' vernomen. Ja, als dat zou kunnen, als dat 'christelijk' genoemd mag worden, dan graag. Maar het is of de duvel ermee speelt alles wat leuk is, heet niet 'christelijk'. Neem nu als voorbeeld het Ricciotti Ensemble. Het bestaat uit een groot aantal studenten in de muziek. Hetzelfde volkje als dat je in de gangen van de VU kunt zien samscholen. Ze maken alleen maar muziek voor hun plezier, gratis.

Ze hebben beslist kwaliteit maar ze streven er niet naar om op de beste podia van het land op te treden en door een elite gezien en besproken te worden. Toen ze naar Rusland gingen, gingen ze gewoon op het Rode Plein staan, toen dat nog gek en zo goed als verboden was. Voor hun optredens maakten ze afspraken met inrichtingen voor zwakzinnige oude mensen. Een oude vrouw – in een bloemetjes jurk – hangt scheef in haar stoel, zoiets heeft ze nog nooit gezien!

Is dit het christelijk Ricciotti Ensemble? Vanuit een bepaalde ethische invulling van het woord 'christelijk' zou dat kunnen, maar de jongelui zouden verbaasd vragen 'Hoe bedoelt u?' of gillend weglopen.

Zo is het dan gans niet eenvoudig een christelijke doelstelling erop na te houden en daaraan 'het bijzondere' te ontlenuen. Juist dat is nu bekend en daaraan hoeft geen symposium meer te worden besteed. Als we 'iets bijzonders' willen, dan komt de vraag op ons af: Wàt willen we dan bijzonder?

2e deel:

Als u het bovenstaande onder emotioneel, vaag en badinerend woordgebruik hebt gerangschikt, stelt u zich misschien de vraag: 'Wat wil de schrijver nu eigenlijk zelf?'

'Het bijzondere' van de VU bevindt zich in een moeilijke situatie. Levend en werkend op het grensvlak van Universiteit en Vereniging heb ik hier regelmatig mee te maken. Binnen de Universiteit is de lijn van algemeenheid of universaliteit de laatste decennia sterk benadrukt. Vanuit de Vereniging en ook door enkele stemmen vanuit de VU wordt de vraag naar de christelijke identiteit herhaaldelijk gesteld. Enige vermoedidheid rond deze problematiek valt niet te ontkennen, velen laat het volledig koud.

Ik heb het gevoel dat vanuit deze malaise het Beziinningscentrum 'een laatste poging' heeft ondernomen de vraag naar de legitimiteit van de VU als bijzondere instelling te stellen.

Puntsgewijs kom ik tot de volgende overwegingen:

a. over het bijzondere.

Ik zou 'het bijzondere' van de VU een kans willen geven, mits er een vorm gevonden kan worden die inspirerend werkt en door velen in de instelling als zinnig wordt ervaren. 'Het bijzondere' heeft voor de VU in het verleden interessante dingen opgeleverd. Vanuit de 60er jaren een nog steeds funktio-nerende en niet onaanzienlijke Dienst Ontwikkelingssamenwerking (DOS). In de 70er jaren werd mede vanuit de doelstelling het Instituut voor Milieu- vraagstukken opgezet.

Ook het Bezinningscentrum en het VUSA-centrum zijn specifieke diensten, die zonder het bijzondere karakter van de VU niet aanwezig zouden zijn geweest. Het formuleren van hetgeen vandaag als bijzonder kan worden aangemerkt, zou de VU kunnen helpen betrokken en kritisch in de eigen tijd te staan.

Onderzocht zou kunnen worden of het praten en nadenken over 'het bijzondere' niet gedemocratiseerd zou kunnen worden via enquêtes of referenda. De besluitvorming rond 'bijzonder-gevoelige zaken' speelt zich teveel in het verborgene af. Waarschijnlijk is profilering per Faculteit en/of vakgroepen binnen een kader dat door het College van Bestuur wordt gesteld een geëigende weg voor 'het bijzondere'. Zonder geregelde discussie gaat het niet.

b. over de twee kenwegen.

Reeds enige tijd wordt aan de VU de leer van de twee (van elkaar gescheiden) kenwegen gevolgd, die van het vertrouwend kennen – bij de VU in christelijke termen omschreven in de doelstelling – en die van het wetenschappelijk kennen. Deze filosofie – in navolging van de Angelsaksische wereld – maakt van geloof en wetenschap twee polen, die elkaar kunnen stimuleren, mits ze beide serieus genomen worden en gelijkwaardig mogen zijn (ook al is het een verhouding van een muis en een olifant, waarbij niets denigrerends over de muis is gezegd). In de Angelsaksische wereld heeft de pool van het geloof een eigen plaats binnen de universiteit al was het maar door de aanwezigheid van 'the chapel'. Nagegaan zou kunnen worden hoe Amerikaanse universiteiten, die vaak een vergelijkbare godsdienstige achtergrond hebben als de VU, ik denk aan Princeton, met hun identiteit omgaan. Als negatief erbaar ik het als geloof en wetenschap op een anti-thetische wijze tegen elkaar worden uitgespeeld. Met de opmerking 'geloven doe je in de kerk, hier gaat het om wetenschap!' kan iedere discussie over vooronderstellingen de deur worden gewezen.

c. de christelijke doelstelling.

De hierboven aangeduide verhouding tussen geloof en wetenschap is evenwel vreemd aan het traditionele gedachtegoed van de VU, die van het neo-calvinisme. Deze leer – een eeuw geleden ontwikkeld door de stichter van de VU, Abraham Kuyper – gaat uit van een eenheid van het leven en van het beoefenen van wetenschap vanuit een christelijk geloofsstandpunt. Dit standpunt is niet haalbaar gebleken en in het isolement ligt niet langer 'onze' kracht. Integendeel. Daarbij is het tevens een vraag in hoeverre het nog passend is religieuze taal te gebruiken bij de formulering van de doelstelling. Enerzijds omdat deze taal door velen niet meer wordt begrepen en beleefd, anderzijds omdat handhaven van de religieuze taal dan wel respect voor het verleden mag aangeven evenwel voor het heden niet meer adequaat is als niet wordt aangegeven wat precies wordt bedoeld. En tenslotte: ook bij twee kenwegen moet het wel ergens komen tot de éne daad!

d. Het 'heiligen van de Naam'.

Het benoemen en beamen van hetgeen 'christelijk' is kan alleen achteraf worden gedaan. Ik denk hierbij aan de bekende titel van het boekje van Prof. Van Peursen: 'Hij is het weer!'

Ook bij het goed recht dat christenen hebben om zich aaneen te sluiten met een bepaald doel, is het de vraag of de 'christelijke organisatie' voor een grote pluriforme instelling als de VU geëigend is. In ieder geval zal de Naam van God daarbij niet gebruikt kunnen worden.

Een christelijke doelstelling willen hanteren kan van een goede intentie getuigen, kan evenwel direct als pretentie worden opgevat. Een intentie hoort eerder bij het innerlijk van een persoon dan bij het uiterlijk van een instelling.

Als de theologie van na de 2e Wereldoorlog iets heeft opgeleverd dan is het de overtuiging dat het niet meer kan – op voorhand – de Naam van God aan een bepaalde instelling of onderneming te verbinden.

Het lijkt mij raadzaam de doelstelling te seculariseren – als eerder met de promotie-formule is gebeurd – door uit te spreken dat deze universiteit eraan hecht dat levensbeschouwelijk vragen op het wetenschappelijk werk worden betrokken en dat daar tijd en ruimte voor wordt gemaakt.

Het lijkt me niet in overeenstemming met de traditie van de VU wanneer de instelling in dezelfde positie zou geraken als een bank in een Zuid-europees land met de naam 'Banco di Spirito Santo'.

Er moet dus wel iets gebeuren. Het is beter dat de VU zich bekend tot wat ze wil zijn: een vrije en zinnige universiteit.

Het zou kunnen dat men voor geloof ruimte maakt door 'het geloof' op te heffen.

Een bijzondere universiteit?

P.J.D. Drenth

De doelstelling van de Vrije Universiteit klinkt helder en dwingend "het dienen van God en Zijn wereld, in gehoorzaamheid aan het Evangelie van Jezus Christus". Een stuk moeilijker wordt het als men dat doel wil concretiseren of in sub-doelen wil differentiëren. Wat betekent dit concreet voor een universiteit, en hoe gaat dat "dienen" precies in het universitaire werk? Bovendien, een "doel" of "doelstelling" impliceert óók dat bekeken en beoordeeld zou moeten worden in hoeverre dat doel gerealiseerd is. Hoe doet men dat? Welke criteria dienen daarbij te worden gehanteerd? Bij nader inzien is het wellicht beter te spreken van een stimulerende uitgangsgedachte, een grondwaarde van waaruit een universiteit en met name de mensen die binnen die universiteit (samen)werken, opereren dan van een doel waarnaar die universiteit dient te streven.

In den beginne stond Kuyper en zijn medeoprichters inderdaad een aantal concrete doelen voor ogen: een missionair ideaal "de promotie van christelijk onderwijs en christelijke wetenschapsbeoefening", een emancipatoir ideaal gericht op de emancipatie van de gereformeerde kleine luyden, en het ideaal van goed rentmeesterschap, leidend tot een gerichtheid op sociale rechtvaardigheid, eerlijke relaties, vrede en verantwoordelijkheid voor een goed beheer van de natuurlijke hulpbronnen.

Wat is hiervan gerealiseerd en wat kan vandaag de dag nog als een actueel stimulerend doel worden gezien?

De kleine gereformeerde luyden zijn inmiddels behoorlijk geëmancipeerd. Ze zitten overal in politieke, maatschappelijke en industriële (bestuurs)functies. Christelijk onderwijs is in Nederland ook wettelijk en sociaal aanvaard. Met christelijke wetenschapsbeoefening is nog wat anders aan de hand. Het is inmiddels ook binnen de Vrije Universiteit wel algemeen aanvaard, dat de christelijke geloofs-beginselen noch als bron van inzicht, noch als toetssteen en criterium voor de aanvaarding van theorieën en verklaringen kunnen gelden. Christelijke tegenover niet-christelijke wetenschap bestaat niet, alleen goede tegenover niet goede wetenschap. In feite is de enige goede christelijke wetenschap vooroordeelsvrije wetenschap.

Blijft over de gerichtheid op vragen als vrede, gerechtigheid, rechtvaardige sociale relaties en verantwoordelijk beheer van de natuur e.d. Ongetwijfeld belangrijke en relevante vragen, maar in het stellen hiervan staat de VU niet alleen. Ook vredesbewegingen, milieubeweging, Amnesty International en vakbonden zetten zich in voor die soort doelen. En de wetenschappelijke bestudering van deze vragen vindt men uiteraard ook bij andere universiteiten.

Daar komt nog iets bij. De Vrije Universiteit heeft altijd getracht "het pand te bewaren" door met betrekking tot de doelstelling min of meer formele eisen te stellen aan de staf en hoogleraren. Toegegeven, de eisen werden steeds minder strak geformuleerd. Aanvankelijk geldende voorwaarden in de sfeer van kerkelijke en politieke bindingen heeft men laten vallen of soepel leren hantieren. De mogelijkheid van "dispensatie" betekende een verdere liberalisering. Maar niettemin bleef sprake van een "inner circle" en mensen die daarbuiten stonden. Naar mijn mening loopt de VU vast als men het hierin blijft zoeken. Het zal bij verdergaande specialisaties, ook gezien de toenemende secularisatie in Nederland, steeds moeilijker worden gekwalificeerde instemmers te vinden. Functies vacant laten of opheffen, dan wel door tweede rangs kandidaten laten bezetten zou mijns inziens zelfmoord betekenen. Dat betekent dat als we dezelfde formele eisen blijven stellen, er over een 10 tot 15 jaar niet voldoende gekwalificeerde wetenschappelijke staf meer is om de VU overeind te houden.

Ik zou willen pleiten voor een VU als bijzondere universiteit, waarbij het bijzondere gevonden wordt in de uitgangsgedachte, de inspiratiebron van waaruit, en niet in een utopisch doel waarheen wordt gewerkt. Die inspiratiebron wordt gevormd door de normen en waarden zoals die zuiver en pregnant in het Evangelie zijn verwoord en voorgeleefd. Men zou dan mogen spreken van een Christelijk-evangelische levensovertuiging die achter de VU als onderneming zit. Ik verwacht dat er ook nog lange tijd mensen gevonden zullen worden die bereid zijn aan dit fundament, aan deze inspiratiebron verder te werken en deze eigentijds te houden. In de theologische en wijsgerige faculteit uiteraard, maar ook onder hen die zich bezinnen op theoretische en ethische vraagstukken in andere disciplines.

Deze uitgangsgedachten zullen dan vertaald dienen te worden in de wijze waarop men met elkaar (collega's, docent-student) omgaat in onderwijs en onderzoek, in de keuze van te bestuderen en te behandelen onderwerpen en hun prioriteiten, in het zich bewust zijn van grenzen en beperkingen bij experimentatie en dataverzameling, in een sterke verantwoordelijkheid voor de vraag wat er met de onderzoeksresultaten gebeurt, welke maatschappelijke en beleidsmatige consequenties deze (kunnen) hebben etc. Ook de universiteit als geheel dient keuzen te maken in het licht van het genoemde uitgangspunt. Ontwikkelingssamenwerking, vluchteling-studenten, milieustudies, eugenetica, rechten van de mens, minderheden, stervensproblematiek er is zo een hele rij onderwerpen te noemen die hierin passen.

Ik ga ervan uit dat dit "systeem" verder gesteund en gestimuleerd wordt door faciliterende activiteiten: bezinningscentrum, studentenpastoraat, universiteitspastoraat, conferenties en lezingen, vieringen. Het hoeft niet allemaal op grote schaal, maar soms wel. De bezinningsconferentie in '69 waarop de vervanging van de drie formulieren van enigheid door de huidige oecumenische doelstelling werd besproken, het congres "concern about science" bij de viering van

het 100-jarig bestaan van de VU zijn "cases in point".

Belangrijk is dat geen "formele" eisen meer gesteld worden aan hen die in een dergelijke onderneming wat zien en daaraan willen meewerken. Wel zal goed duidelijk gemaakt dienen te worden wat het karakter van deze universiteit is, en van waaruit ze opereert: een Christelijk-evangelisch uitgangspunt.

Voor de beoordeling en de stimulering van de wetenschap zelf dienen slechts wetenschappelijke overwegingen en criteria.

Is een dergelijke universiteit bijzonder? Niet in de zin dat dit tot betere of andere wetenschapsbeoefening of wetenschappelijke resultaten zou leiden. Het mag natuurlijk wel, maar dat is dan een zuiver wetenschappelijke verdienste. Wel dat dit, als het goed is, zou moeten leiden tot een universiteit met een eigen gezicht, een eigen koers, een eigen identiteit en missie.

Ik heb de overtuiging dat in Nederland nog lange tijd voor een dergelijke "bijzondere" universiteit belangstelling zal bestaan en dat voorlopig aan haar "raison d'etre" niet hoeft te worden getwijfeld.

De bakens dienen te worden verzet.

J.F. Orlebeke

De confessionele organisatievorm is als breed maatschappelijk verschijnsel in de tweede helft van de vorige eeuw ontstaan.

Het was een sociaal-maatschappelijk verschijnsel dat meer van doen had met de emancipatie van de arbeidende klasse (of "kleine luiden", zo men wil) dan met levensbeschouwelijke en religieuze standpunten. Wel konden kerken en niet-kerkelijke maatschappelijke organisaties, zoals met name het socialisme, zich gemakkelijk presenteren als de "bekisting" van wat later zou worden aangeduid als de "zuilen". Maar de overeenkomsten in geestesgesteldheden, motieven en "raisons d'être" zijn - zeker bij terugblikken - veel opvallender dan de religieuze en levensbeschouwelijke verschillen, welke in de ogen van de "leden" der zuilen veeleer de essentie vormden. Persoonlijk heb ik in dit verband de publikatie - rond 1965 - van een drietal boeken over respectievelijk de roomse, de rode en de protestants-christelijke zuil beleefd als een aardige illustratie van de opvatting dat de verzuiling meer op de emancipatie van de "gewone man" was gericht dan op het veilig stellen van specifieke maatschappelijke en/of godsdienstige opvattingen. Die boeken - "Het rijke roomse leven", "Parade der mannenbroeders" en "Taaie rooie rakkers" zijn nog steeds leuk en interessant om te lezen. Men zou kunnen zeggen dat de destijds juiste emancipatie-oogmerken, mede gestimuleerd door de problemen rond armoede, industrialisatie en maatschappelijke onderdrukking, thans in belangrijke mate gerealiseerd zijn. Machtsongelijkheid is kleiner en wordt zo goed mogelijk door een stelsel van democratische spelregels gecontroleerd, de meeste mensen kunnen het onderwijs krijgen waarvoor zij geschikt zijn, grote armoede bestaat in ons land niet meer, inkomensverschillen zijn veel kleiner, analfabetisme is zo goed als verdwenen.

Zijn er op een aantal terreinen nog ongerechtigheden, dan is bestrijding daarvan niet afhankelijk van de beschikbaarheid van een verzuilde samenlevingsstructuur. Nu zou men mij kunnen tegenwerpen dat er meer vruchten van de verzuiling zijn dan alleen emancipatie, zoals bijv. het gegeven dat we er de VU en het bijzonder onderwijs aan te danken hebben. De verzuiling mag verdwijnen maar het bijzonder onderwijs, inclusief een universiteit is toch een verworvenheid, welke die van confessionele korfbal-, en voetbalverenigingen, van vakbonden en harmonieën - om maar een paar voorbeelden te noemen - verre te boven gaat. Gaat het bij onderwijs niet om steeds een nieuwe generatie die opgevoed en gevormd moet worden in een christelijk -godsdienstige traditie? Dat moet geleerd worden en opvoeders thuis willen daarbij de ondersteuning van de school. Opvoeders willen hun eigen godsdienstige- en

levensbeschouwelijke waarden overgedragen zien op hun kinderen. Vandaar het motto "de school is van de ouders" (d.w.z. niet van de staat en evenmin van de kerk!). Nu kan men deze gedachtengang met betrekking tot het bijzonder lager- en voortgezet onderwijs nog begrijpen. Moeilijker wordt het met een universiteit als de VU. Een student gaat doorgaans niet naar een universiteit omdat zijn/haar ouders dat willen (bij wijze van een continuering van de situatie op lagere school en VWO) maar vanwege een reeks van andere overwegingen. "De universiteit is van de ouders" doet voor de VU toch wat vreemd aan. D.w.z. de argumentatie voor het in stand houden van bijzonder basis- en voortgezet onderwijs is van een andere orde dan die voor het al dan niet handhaven van het bijzondere karakter van de VU. Regelmatig tijdens de studie wederkerende religieus-godsdienstige momenten waar iedere student aan de VU mee te maken heeft - zoals bijv. het geval is voor leerlingen op christelijke basisscholen - bestaan niet. Een student die er echt naar op zoek gaat kan het, zeer incidenteel, vinden. Maar de meesten doen dat niet. Natuurlijk, aan de VU worden dominees opgeleid, zijn er wijsgeren die over (christelijke) ethiek nadenken en er soms colleges over geven, is er een groep mensen die met levensbeschouwelijke vraagstukken bezig zijn (het Bezinningscentrum) maar dit alles doet zich eerder voor als algemeen academisch randverschijnsel dat men in enigerlei vorm ook aan andere instellingen voor hoger onderwijs wel aantreft, dan als het wezen van de VU waardoor wij héél anders zijn dan de rijksuniversiteiten.

Er is een periode geweest dat de VU zijn studenten uit protestants-christelijke kringen uit het hele land kreeg. Thans - ik zeg zeker niets nieuws - wordt de universiteitskeuze hoofdzakelijk bepaald door geografische nabijheid en/of door de faam van een faculteit of docent. Dit geeft ook aan dat het eerder genoemde emancipatie-argument (Kuyper, de kleine luiden enz) achterhaald is: de kleine luiden zijn geëmancipeerd. Iemand die geëmancipeerd is en dat is of wil zijn vanuit een christelijk geïnspireerd gezichtspunt, probeert dat te realiseren waar hij woont en werkt. Als het nu zo zou zijn dat de VU studenten opleidt om na de opleiding elders optimaal op die geëmancipeerd-christelijke wijze te kunnen functioneren, dan zou dát wellicht een goede reden zijn om voor handhaving van het bijzondere karakter van de VU te blijven pleiten. Maar zo is het niet. Een student kan aan de VU doctorandus of meester worden zonder ooit met kerk en christelijke waarden geconfronteerd te worden, althans niet vaker dan buiten de VU het geval is. Iedere analogie tussen VU en (bijv.) christelijke basisschool ontbreekt. Die analogie is er ooit wel geweest. Rudimenten daarvan heb ik als student nog meegemaakt: het gebed voorafgaande aan ieder eerste college van een dag, verplichte wijsgerige vorming voor iedere eerste jaars student (destijds de colleges van S.U. Zuidema), talloze discussiegroepen van studenten (SAUL bijv.), en zo meer. Dat alles bestaat nu niet meer of in het beste geval in een sterk afgeslankte vorm. Het draagvlak van het bijzondere

van de VU wordt thans gevormd door een flinterdunne laag oudere stafleden (uit de tijd waarover ik zojuist sprak) en een paar studenten die zich – tegen de tijdgeest in – aangesproken voelen door de Kuyper-geest van weleer. Het kleine houten optrekje in de patio van Provisorium I, alleen te vinden als men vanaf de 15e verdieping van het hoofdgebouw naar beneden kijkt, is groot genoeg om hen te herbergen.

Bij sollicitaties prijs je je als universiteit uit de markt als aan doelstellingstrouw een hogere prioriteit zou worden gegeven dan aan vakbekwaamheid van de kandidaat. De praktijk is dan ook dat de beste sollicitant wordt geselecteerd en dat niet instemmen met de doelstelling voor een faculteit doorgaans (er zijn een aantal zgn "doelstellingsgevoelige" leerstoelen die door Vereniging en College van Bestuur als laatste bastion gezien worden waarbij de universiteit niet voor een facultaire dispensatieaanvraag door de knieën mag gaan) geen reden is van een voordracht af te zien.

Wat blijft er dan nog over? Waarop kunnen wij op de VU elkaar nog exclusief aanspreken? Aanspreken op méér dan in onze hele samenleving al goed gebruik is, zoals goede manieren, algemene bereidheid om de ethisch-morele consequenties van ons (wetenschappelijk) handelen onder ogen te zien, fatsoen, etc. Men kan moeilijk volhouden dat we aanspreekbaar moeten zijn op de gereformeerde geloofsbelijdenis, de bijbel of welk ander christelijk document dan ook. Daarvoor is het aantal mensen dat daarin gelooft of daar naar leeft aan de VU veel te gering geworden (zowel werknemers als studenten) of in ieder geval bezig snel af te nemen.

Ik denk dat het streven van "De Vereniging" niet meer gelegen zou moeten zijn in het realiseren van haar doelstelling *binnen één universitaire organisatie* maar veeleer binnen de gehele universitaire wereld. Mensen die zich tot de doelstelling van de vereniging voelen aangetrokken en *ergens* in universitair Nederland werkzaam zijn, zouden zich er op kunnen bezinnen wat zij op hun werkplek vanuit die doelstelling kunnen doen. De Vereniging zou haar kracht kunnen zoeken in goede coaching van die betreffende leden maar ook in het meer dan nu het geval is inrichten van bijzondere leerstoelen. De Vereniging is niet overbodig. Maar wel dient mijns inziens de fixatie op het verleden ("zoals we het deden was het goed en daarom blijven we het zo doen") te worden doorbroken. De Vereniging en de hele landelijke organisatie ervan is een prachtige organisatie waarbij al die academici die niet aan de VU werken maar zich wel tot de doelstelling voelen aangetrokken, sterker betrokken kunnen worden. De presentatie naar het publiek in het hele land over allerlei wetenschappelijk/maatschappelijke onderwerpen kan veel professioneler, regelmatiger en publicitair opvallender gemaakt worden. Vooral over onderwerpen die op een bepaald moment in de publieke belangstelling staan en waarover vanuit wetenschappelijk-wijsgerig gezichtspunt valt te reageren, dienen de "kopstuk-

ken" van de Vereniging zich opvallend publiek te uiten. Daar heb je niet in de eerste plaats een VU voor nodig maar veel meer een groot aantal begaafde mensen die in staat zijn goede informatie te geven en, waar nodig en ter zake, commentaar vanuit de doelstelling (of de aangepaste versie daarvan).

Samenvattend: De "Vereniging" dient de bakens te verzetten. De door haarzelf nagestreefde doeleinden zijn voor een groot deel gerealiseerd.

De maatschappelijke realiteit vereist een andere aanpak waarbij de koppeling tussen doelstelling en *deze* (VU) organisatie wordt losgelaten en een bredere inbedding in het gehele universitaire bestel wordt nagestreefd. De VU moet dus niet bijzonder blijven.

De doelstelling en het profiel van de Vrije Universiteit.

J. Tennekes

Het bijzondere karakter van de VU is aangegeven in de doelstelling. Hoewel die doelstelling dus een belangrijk gegeven is in het profiel van de VU, is het nog niet zo gemakkelijk er even beleidsmatig mee om te gaan als met andere elementen uit het profiel. Het is mijn bedoeling in deze notitie duidelijk te maken, waarom dat zo is, voor welke dilemma's we staan en welke mogelijkheden er zijn.

1. *Schets van de huidige situatie*

Men zou kunnen zeggen dat er een disproportie is tussen de aandacht die wordt gegeven aan de doelstelling bij benoemingsprocedures en datgene wat er met die doelstelling feitelijk wordt gedaan (en kan worden gedaan) in het werk waarvoor we mensen benoemen. Zo blijkt bijvoorbeeld uit een inventarisatie van het Bezinningscentrum (1988) dat er op de VU (behalve bij filosofie en theologie) nauwelijks 'doelstellingsrelevant' onderzoek wordt verricht. Het is niet onwaarschijnlijk dat een onderzoek onder studenten zou uitwijzen dat voor het onderwijs hetzelfde geldt. De meeste studenten merken in het onderwijs slechts zelden dat ze aan een christelijke universiteit studeren. Daarmee is overigens niet ontkend dat voor veel stafleden de doelstelling een motiverende en inspirerende rol speelt, omdat men zijn wetenschappelijk werk ziet in het perspectief van de dienst aan God en de naaste. Dat werk onderscheidt zich daarmee als product echter niet van ander goed wetenschappelijk onderzoek en onderwijs.

We kunnen dus constateren dat de doelstelling in het algemeen niet doorwerkt in het objectieve product van de universiteit (onderwijs en onderzoek), hoezeer ze vaak ook een rol speelt in de motivatie waarmee men aan dat product werkt. Deze situatie is om een tweetal redenen heel begrijpelijk. Allereerst omdat het de primaire taak is van een universiteit om goed onderwijs te geven, goed onderzoek te verrichten en zorg te dragen voor een goede maatschappelijke dienstverlening. Het spreekt dus vanzelf dat de primaire aandacht van het VU-personeel gericht is op het zo goed mogelijk verrichten van taken die nu eenmaal aan elke universiteit moeten worden gedaan.

In de tweede plaats moet men vooral niet te licht denken over de taak inhoudelijk vorm te geven aan de instemming met de doelstelling in het wetenschappelijk werk. Doelstellingsrelevant onderzoek wordt aan onze universiteit omschreven als onderzoek dat te maken heeft met de relatie 'geloof, wetenschap, maatschappij en cultuur'. Het is niet zo gemakkelijk daarover iets zinnigs te berde te brengen. Dat geldt niet alleen voor bèta-wetenschappers,

wier discipline betrekkelijk weinig aanknopingspunten biedt, maar ook voor alpha- en gamma-wetenschappers, voor wie in principe de mogelijkheden over genoemde relatie iets te zeggen, veel groter zijn.

Mijn conclusie is, dat de doelstelling nauwelijks een inhoudelijke rol speelt in het feitelijk (onderzoeks- en onderwijs-) product van de overgrote meerderheid der faculteiten. Voorzover de doelstelling functioneert, betreft dat de motivatie waarmee aan dat product wordt gewerkt. Bovendien is het mogelijk dat het feit dat de VU bij voorkeur christenen aanstelt, gevolgen heeft voor de persoonlijke relaties (men herkent immers elkaars herkomst). Het heeft ook gevolgen voor de betrokkenheid van veel personeelsleden bij de VU. De VU komt voort uit een traditie waarmee men zich van huis uit verbonden voelt. De disproportie die ik aan het begin constateerde, is er dus 'slechts' een die betrekking heeft op de inhoud van het werk en het feitelijk product dat daaruit voortkomt.

Doorredenerend op deze conclusie kunnen we stellen dat het bij benoemingen aandacht geven aan het criterium 'instemming met de doelstelling' in feite ten dienste staat van het handhaven van een bepaalde werksfeer en persoonlijke betrokkenheid. Meestal komt het daarom neer op zoiets als het besnuffelen van de nestgeur van de kandidaat. Op zichzelf is daar niets op tegen is, als we ons er maar bewust van zijn.

2. De doelstelling als 'Privatsache'

Hoewel de huidige situatie dus heel begrijpelijk is en allerlei positieve kanten heeft, is ze mijns inziens toch niet in alle opzichten bevredigend. Het kan immers moeilijk worden volgehouden dat de doelstelling binnen onze universiteit wordt ervaren als (een belangrijk gegeven in) een gemeenschappelijke onderneming. Eerder is het een zaak waar velen het om allerlei redenen moeilijk mee hebben, waarover men moeilijk met elkaar kan praten en die men daarom maar liever uit de weg gaat. Er blijkt vaak zelfs een soort taboe-sfeer om de doelstelling te bestaan. Het gaat tenslotte om iets wat voor velen een private zaak is: de persoonlijke levensovertuiging. Anders dan vroeger maakt die overtuiging geen deel meer uit van een aparte, gedeelde subcultuur. Het is een persoonlijke zaak, waarover je publiekelijk niet spreekt. Bovendien is er alle reden tot wantrouwen. De weinige keren dat de doelstelling ter sprake komt, betreft het immers gelegenheden waarin belangen een rol spelen. Dat geldt om te beginnen voor de benoemingsprocedure. Veel mensen stemmen in omdat ze het allemaal wel goed vinden en bevreesd zijn dat niet-instemmen op een of ander moment wel eens nadelig zou kunnen zijn voor hun positie binnen de VU.

Dit geldt ook voor de momenten dat aanvragen voor het Universitair Stimuleringsfonds worden gedaan (hoewel aan een dergelijk beroep op de doelstelling - terecht - steeds stringenter eisen zijn gesteld), of situaties waarin

de positie van faculteiten en studierichtingen moet worden verdedigd tegen snode ministeriële bezuinigingsplannen. Het behoeft geen betoog, dat de kwaliteit van het spreken over de doelstelling te lijden heeft onder het feit dat er dit soort belangen mee zijn gemoeid.

In feite dreigt het spreken over doelstelling in het kader van discussies op het gebied van onderwijs en onderzoek (en het beleid dat daarop betrekking heeft) altijd een ongelijkheid te scheppen tussen instemmers en degenen die niet instemmen, en tussen instemmers die er wèl iets mee willen doen en instemmers die er (om welke reden dan ook) in feite niets mee kunnen. En zelfs voor degenen die er 'wel iets mee zouden willen doen' is de doelstelling een moeilijk onderwerp. Vaak is het immers iets waaraan je eigenlijk iets zou moeten doen, maar je weet niet wat.

Al dit soort overwegingen en factoren leiden ertoe, dat (bijna) iedereen er de voorkeur aan geeft om zich maar gewoon te werpen op wat voor iedereen duidelijk is, namelijk het geven van 'gewoon goed' onderwijs en het verrichten van 'gewoon goed' onderzoek.

Hoe het ook verder in allerlei programmatische VU-geschriften wordt geformuleerd, de doelstelling fungeert in het overgrote deel van de faculteiten als iets wat betrekking heeft op de private levensovertuiging, voor het feitelijk product (onderwijs en onderzoek) heeft het inhoudelijk nauwelijks enige relevantie.

3. *Het beleids-dilemma*

Op basis van het voorgaande zou het dilemma waarvoor de VU met betrekking tot haar doelstelling staat, als volgt kunnen worden omschreven:

- Wil de VU een universiteit zijn waarbinnen mensen zijn verenigd die met een heel bepaalde motivatie willen werken aan taken die inhoudelijk volstrekt gelijk zijn aan die van de openbare universiteiten (nl. goed onderwijs en goed onderzoek)?
- of wil de VU een universiteit zijn waarbinnen niet alleen goed onderwijs wordt gegeven en goed onderzoek wordt verricht, maar waar binnen het kader van het publieke wetenschappelijke profiel ook zaken aan de orde zijn die bij andere universiteiten veel minder aandacht krijgen en die zij ook niet in hun profiel zouden willen of kunnen opnemen, omdat zij geen keuzes (kunnen) maken ten aanzien van levens- en wereldbeschouwing?

Op zichzelf is er veel te zeggen voor de keuze van het eerste alternatief. De formulering van de doelstelling geeft daar alle ruimte voor. Door te doen wat ook anderen doen - goed onderwijs en goed onderzoek, aandacht voor de Derde Wereld, milieuvraagstukken, vrouwen, vrede, etc. - dienen we immers God en zijn wereld? Wel kan men zich dan natuurlijk afvragen of het inderdaad zo nodig is om bij benoemingen zoveel aandacht aan instemming met de

doelstelling te geven. Velen dienen immers met grote persoonlijke inzet Gods wereld zonder in God te geloven en ook binnen de kerken is er een sterke tendens om in het streven naar vrede, gerechtigheid en heil van de schepping steun te zoeken bij niet-gelovige bondgenoten.

Maar wat er ook voor zo'n keuze mogen pleiten, we zouden er de traditie waaruit de VU is voortgekomen, mee verloochoenen. Bovendien is in dat geval naar buiten toe niet erg goed duidelijk te maken waarom er nu in vredesnaam een christelijke universiteit moet zijn. Ik meen dan ook dat een keuze voor het tweede alternatief meer voor de hand ligt. De VU behoort een universiteit te zijn die natuurlijk beschikt over een wetenschappelijk profiel in algemene zin. Een profiel waarmee ze in de universitaire concurrentie voor de dag kan komen. Ze is echter aan haar bijzondere karakter verplicht om daarnaast ook dingen te doen, die elders niet gebeuren of daar niet tot de kern-activiteiten worden gerekend, namelijk het zich bezighouden met vragen rond 'geloof, wetenschap, maatschappij en cultuur'.

Bij dit alternatief zijn overigens wel een tweetal kanttekeningen te plaatsen. Allereerst moeten de mogelijkheden die het thema 'geloof, wetenschap, maatschappij en cultuur' biedt vooral niet worden overschat. Het idee van een christelijke wetenschap hebben we terecht verlaten. Niet alle disciplines en studierterreinen bieden in even grote mate de mogelijkheid om met deze zaken op een wetenschappelijke wijze bezig te zijn. Het zou daarom een misverstand zijn te menen dat iedereen die aan de VU werkt, aan deze onderneming een bijdrage zou moeten leveren. Het gaat er echter om die mogelijkheden die er wetenschappelijk wél zijn ook inderdaad te grijpen. Het is duidelijk dat dit op dit moment allesbehalve het geval is.

In de tweede plaats zou de keuze voor dit alternatief impliceren dat het criterium 'instemming met de grondslag' anders zal moeten worden behandeld dan tot nog toe het geval is. Ook in het kader van dit alternatief kan immers worden erkend dat niet-instemmers een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het leeuwedeel van het werk - namelijk een universiteit waar goed werk wordt verricht. Bovendien dient men te bedenken dat in discussies over 'geloof, wetenschap, maatschappij en cultuur' ook niet-instemmers met interesse voor de relatie levensbeschouwing/wetenschap, een belangrijke bijdrage kunnen leveren.

4. *De VU als christelijke universiteit*

Wat mij dus voor ogen staat, is een universiteit die niet alleen 'gewoon goed' is (en het overgrote deel van haar inspanningen daarop richt), maar daarnaast in onderwijs en onderzoek zaken aan de orde stelt die te maken hebben met de relatie geloof/wetenschap, geloof/maatschappij en geloof/cultuur. Het is dus niet meer dan normaal wanneer het overgrote deel van de staf zich wijdt aan zaken die te maken hebben met het algemene wetenschappelijk profiel van de

VU, indien er daarnaast mensen zijn die zich ook bezighouden met de vragen die betrekking hebben op het doelstellingselement in het profiel van onze universiteit. Het spreekt natuurlijk vanzelf dat ik aan de huidige situatie onrecht zou doen als ik niet voluit erkende dat er reeds het een en ander van het door mij voorgestaande profiel aanwezig is. We beschikken tenslotte over een Bezinningscentrum en in bepaalde faculteiten (bijvoorbeeld filosofie, theologie) wordt reeds sinds jaar en dag gewerkt volgens dit profiel.

Het gaat er echter om datgene wat reeds aanwezig is te versterken en te verbreden. Het zou onjuist zijn om daarbij alleen te denken aan het Bezinningscentrum (hoewel versterking van dit centrum voor de hand ligt). Tenslotte is het steeds een beleidsuitgangspunt geweest dat dit centrum geen alibifunctie mag krijgen. Doelstellingsbeleid moet er dus op gericht zijn te bevorderen dat ook binnen de faculteiten de mogelijkheden die er zijn, worden onderkend en gegrepen. Hoe zoiets zou kunnen, zou nader moeten worden gezien.

5. Mogelijke misverstanden

Voor we met vrucht nadenken over de wijze waarop vooral binnen de faculteiten meer aandacht zou kunnen worden gegeven aan de doelstelling, dient echter één hardnekkig misverstand te worden opgeruimd. Ik bedoel de gedachte dat de doelstelling voor elke discipline en elk type onderwijs of onderzoek even belangrijk dient te zijn.

Hiervoor heb ik al gezegd dat dit een veel te massieve benadering zou zijn. In alpha- en gamma-wetenschappen spelen voor-wetenschappelijke mens- en maatschappij-beelden een veel grotere rol dan in de bèta-wetenschappen. Dat betekent dat ook de levens- en wereldbeschouwing van de onderzoeker van veel groter belang is voor de resultaten van zijn wetenschappelijk onderzoek. Dat maakt vanzelfsprekend (juist ook vanuit het perspectief van het dienen van God en zijn wereld) het werk van bèta-wetenschappen niet minder belangrijk.

Hoewel er dus tussen disciplines en studierreinen verschil is in de mate waarin de doelstelling inhoudelijk relevantie heeft voor de wetenschapsbeoefening, zegt dat op zichzelf niets ten voordele van die studierreinen en disciplines waar die inhoudelijke relevantie wellicht groter is.

Het is een goed calvinistisch principe dat alle arbeid, zowel die van de ambachtsman als die van de predikant, valt onder de categorie 'roeping'. Alles wat God en de naaste dient is belangrijk. Het werk dat wil bijdragen aan het algemeen-wetenschappelijke profiel van onze universiteit is niet minder belangrijk dan het werk dat wil bijdragen aan het doelstellingsrelevante deel. Onderscheid maken tussen disciplines waar de doelstelling inhoudelijk meer of minder relevant is, en tussen personeelsleden die een bijdrage leveren aan het algemene dan wel het specifieke profiel, heeft dus niets te maken met een hogere waardering van het een boven het ander.

Afschaffen??

C. Boekestijn

Deze vraag kan niet goed worden beantwoord zonder te vragen naar de intenties en pretenties van de oprichters van de Vrije Universiteit tegen het einde van de negentiende eeuw. Als wij afzien van bijkomende motieven dan werden zij gedreven door twee belangrijke overtuigingen.

De eerste: tegen de toen heersende opvattingen en tegen het benoemingsbeleid aan de rijksuniversiteiten hielden zij staande dat het Christelijk geloof de beoefening van de wetenschappen niet in de weg staat. Sporen van dat geloof zouden uit de resultaten moeten blijken. Sommigen spraken daarom over het ideaal van een Christelijke wetenschap.

De tweede: voor studie van natuur, mens, maatschappij en cultuur is een universiteit met alle faculteiten onontbeerlijk. De resultaten van die studie zouden ook van groot belang zijn voor de zgn. achterban. Het zou zaak zijn naar de vragen uit die achterban te luisteren en de vruchten van wetenschappelijk werk met hen te delen.

Hoewel ik de formulering van deze uitgangspunten zou aanpassen gelden deze mijns inziens in 1990 nog. Natuurlijk is er veel veranderd. Oude vragen werden geherformuleerd, traditionele antwoorden zijn heroverwogen, nieuwe antwoorden zijn gegeven. In ons land en daarbuiten is veel in een stroomversnelling gekomen. Men kan zelfs opmerken, dat de universiteiten zelf - en wel in toenemende mate - hebben gefunctioneerd als motoren voor die veranderingen, ook voor veranderingen in geloven, denken en verantwoord handelen.

Ik noem slechts enkele voorbeelden. De ontwikkeling van technisch en medisch kunnen, de daardoor toegenomen beheersbaarheid van natuurlijke processen, de stuurkunde van sociale processen, de toegenomen welvaart en opleiding, de democratisering. Dit alles schiep een geheel ander cultureel klimaat, dat niet heeft nagelaten invloed uit te oefenen op het bewustzijn en de mentaliteit van wat de moderne mens wordt genoemd.

Het valt mij op, dat in dat moderne bewustzijn een gespletenheid voorkomt. Enerzijds vindt men een triomfantelijk optimisme over de machtige mogelijkheden van de mens, vooral op het gebied van de natuur- en levenswetenschappen. Anderzijds proeft men teleurstelling en onmacht om de oplossing van dringende wereldproblemen ook maar een stapje dichterbij te brengen.

Ik wil hier bij één aspect van dat moderne bewustzijn stilstaan. Door velen is gewezen op het verlies van het besef van transcendentie, op een realiteitsbeleving, die zich beperkt tot wat voor ogen is. Dit horizontalisme wordt ook

beïnvloed door de wetenschap zelf. Naast de reductie van de werkelijkheid, die in elke vakwetenschap plaats vindt treft men in de methodologie een toeneming aan van de rol van de ervaring. De wetenschappelijkheid van uitspraken wordt niet geleverd omdat een wetenschapper ze doet. Hij wordt gebonden aan criteria. In de niet-formele wetenschappen wordt empirische toetsing geëist. Enerzijds leidde dit tot een gezonde uitzuivering van beweringen. Maar het leidde anderzijds bij beoefenaren van de wetenschappen – bewust of onbewust – tot beperking van vraagstellingen, die een confrontatie met de ervaring toelieten. Deze tendentie werd nog versterkt door subsidiegevende instanties, die ertoe neigden voorrang te verlenen aan empirische onderzoeksvoorstellen. Ook aan de VU kan men deze invloed vaststellen.

Toch heeft men daar getracht aan de tendentie tot afplating van de wetenschappelijke horizon het hoofd te bieden.

Ik noem in dat verband de studie van de wijsbegeerte, waarin de grondvragen van de wetenschappelijke activiteit zelf aan de orde worden gesteld. Belangrijk is, dat ook binnen de faculteiten de beoefening van de wijsbegeerte van de vakwetenschappen werd gestimuleerd. Hoewel de integratie van deze kennis nog veel aandacht vraagt is deze geïnstitutionaliseerde bezinning op grondvragen één der kenmerken, die de VU bijzonder en bijzonder boeiend maakt.

Wat betreft de relatie met de achterban merk ik op, dat resultaten van wetenschappelijk onderzoek traditionele opvattingen aan het wankelen brachten. De resultaten van astronomie, geologie, biologie en medische wetenschap, maar ook die van de geschiedenis, inclusief de openbaringsgeschiedenis veroorzaakten onrust. De discussies, die naar aanleiding daarvan ontstonden waren, vooral in het begin, niet altijd vruchtbaar en verliepen soms in een grimmige sfeer. Dit is begrijpelijk vanwege het belang van de onderwerpen en vanwege de weinig ontwikkelde gesprekscultuur in de achterban.

De VU en met name de vereniging, waarvan de VU uitgaat, hebben het als hun taak gezien het gesprek gaande te houden. Ook de theologische faculteit moet in dat verband worden genoemd. Via publikaties, lezingenprogramma's, bezinningsdagen enz. werd getracht het contact te onderhouden. Aparte vermelding verdient hier het bezinningscentrum, dat zowel naar binnen als naar buiten werkzaam is. Het is verrassend dat ook in het buitenland de resultaten hiervan op prijs worden gesteld.

Het is de inspiratie, gevoed vanuit de genoemde hoofdmotieven, die het werken aan de VU bijzonder maakt. Deze motieven zijn voor de handhaving van dat bijzondere karakter mijns inziens belangrijker dan de activiteiten, die in dit verband ook wel worden genoemd, zoals de goede sfeer, de omgang met collega's en studenten en het inderdaad indrukwekkende programma voor hulp aan de derde wereldlanden, dat aan de VU wordt uitgevoerd. Hoe belangrijk

deze zaken op zichzelf ook zijn, zij legitimeren mijns inziens onvoldoende het bijzondere karakter van een wetenschappelijke instelling.

In discussie.

Het bijzondere karakter van de VU wordt ter discussie gesteld.

Men hoort verschillende bedenkingen. Eén ervan is, dat het het benoemingsbeleid zou belemmeren. Zeer begaafde hoogleraren en medewerkers zouden aan de VU niet kunnen worden aangesteld. Dit argument mist niet elke grond. Door een niet krampachtig gebruik van de mogelijkheid van dispensatie van de instemming met de doelstelling wordt de kracht van het argument wel afgezwakt. Overigens ben ik van mening dat een voorwaarde voor de realisering van het bijzondere van de VU is, dat de medewerkers daaraan hun bijdrage willen leveren. Het reglement van de VU formuleert dat duidelijk en zorgvuldig namelijk dat "van allen die tot de universitaire gemeenschap behoren, wordt verwacht, dat zij naar hun vermogen in de geest van deze doelstelling te werk gaan".

Als tweede bedenking hoort men dat in de praktijk van onderwijs en onderzoek van dat bijzondere weinig zou blijken. Als dat zo zou zijn moeten de medewerkers zich dat aantrekken. Daarbij moet echter wel worden bedacht, dat het oude ideaal van een christelijke wetenschap, waarin verwacht werd dat het bijzondere uit de resultaten zou blijken, overspannen trekken had. Men realiseerde zich onvoldoende het ambachtelijke karakter van wetenschappelijke arbeid, met name in de formele en empirische wetenschappen. Zoals reeds is opgemerkt leveren ervaringsgegevens impulsen tot kritiek op traditionele voorstellingen. Zij voorkwamen daardoor verstarring in denken en ook wel in geloven. Overigens doet deze bedenking weinig recht aan de activiteiten, die ik hierboven reeds besprak.

Als derde bedenking wordt wel genoemd het feit, dat een hoog percentage van de studenten van de VU geen affiniteit heeft met het christelijk geloof. Het feit kan moeilijk worden ontkend. Ik zou een oude traditie, dat de VU open staat voor alle studenten, niet graag willen veranderen. Deze openheid legt mijns ziens echter wel beperkingen op aan hen, die zich door de doelstelling niet geïnspireerd weten. In de discussie over het bijzondere karakter mag van hen bescheidenheid worden verwacht. Dit geldt in dezelfde mate van medewerkers.

Ik eindig met de herhaling van de opmerking dat beoefening van de wetenschappen gemakkelijk leidt tot een Diesseitig zicht op de werkelijkheid. Ik hoop, dat de gemeenschappelijke inspanning van de medewerkers van de VU haar karakter bijzonder genoeg zal houden om het perspectief op het transcendente open te houden.

Een menselijke en op mensen gerichte beoefening van onderzoek en onderwijs moet overleven.

P.C.J. van Dael

Hoewel de VU zich in reclamecampagnes niet al te nadrukkelijk als christelijk afficheert, heeft de universiteit er toch belang bij haar bijzonder karakter te handhaven: dit om te kunnen overleven in een tijd van bezuinigingen en opheffingen, van taakverdeling en concentratie. Maar er zijn meer redenen om het bijzondere karakter vast te houden. Niet alleen de VU moet overleven, maar ook een menselijke en op mensen gerichte beoefening van onderzoek en onderwijs. Niet dat de VU hier het monopolie voor zou bezitten of dat de andere universiteiten aan dergelijke idealen niet zouden toekomen. De VU heeft echter vanuit haar doelstelling de taak om als universiteit expliciet aandacht te besteden aan zingevingsvragen. En de maatschappij heeft het nodig dat dergelijke vragen worden gesteld.

Een en ander behoeft een nadere uitleg. Door de geweldige vooruitgang die is geboekt op diverse wetenschapsgebieden heeft de mens veel meer greep gekregen op de dingen dan voorheen het geval was. Hij heeft de werkelijkheid veel meer in zijn macht gekregen. Hij weet meer, daarom kan hij ook meer. Het is echter zeer de vraag in hoeverre de mens aan menselijkheid gewonnen heeft. Door zijn rationele en zakelijke aanpak zijn dingen steeds meer dingen geworden, manipuleerbaar, gebruiksvoorwerpen, wegwerpartikelen. De dingen hebben hun mysterie verloren. Men zegt wel dat de werkelijkheid 'eendimensionaal' is geworden. De ene dimensie die telt is die van het nut. Er is een tijd geweest dat de dingen boven zichzelf uitwezen, dat zij een mysterie in zich droegen. Nu zijn het alleen nog maar dichters en kunstenaars die zich over dingen kunnen verwonderen. Verder rare mensen als verliefden en gelovigen.

Niet alleen de dingen, maar ook mensen worden als dingen gezien. Zij zijn evenals de dingen manipuleerbaar geworden. Zij kunnen worden gebruikt en, als zij niet meer van nut zijn, verworpen. De mens wordt maar al te veel gereduceerd tot producent en consument. Wetenschap en kunde hebben gemaakt dat men niet meer zo veel tijd kwijt is aan de zorg voor de primaire levensbehoeften. Maar tegelijkertijd is er zoveel begerenswaardigs bijgekomen, dat de tijdwinst helemaal opgaat in het najagen van de bevrediging van al die extra behoeften. Velen hebben geen tijd om aan zichzelf toe te komen. Maar weer zijn er mensen die een andere kijk hebben: schrijvers, schilders, mensen die liefhebben, mensen met een sociaal verantwoordelijkheidsbesef, mensen die worden uitgedaagd door een tekst als 'Gij zult uw naaste beminnen als uzelf' (Mt. 22: 39).

Een wetenschapper heeft niet alleen de taak wetenschap te bedrijven en door te geven. Hij of zij zal zich ook de vraag moeten stellen: wat bestudeer ik, waarom en waartoe? De onderzoeker zal zich rekenschap dienen te geven van zijn verborgen, voorwetenschappelijke drijfveren en onbewuste motieven. Hij zal zich bewust moeten zijn van zijn levensoriëntatie, die zijn drijfveren en zijn wetenschappelijk handelen mede bepaalt. Hij zal moeten beseffen dat hij niet alleen maar de inhoud van een bepaald vak doceert, maar dat hij er ook iets van zichzelf in legt. Niet alleen door wat hij doceert, maar ook door wat hij is, oefent hij invloed uit op studenten. Door zijn persoon kan hij hen uitdagen na te denken over zin en samenhang van de dingen, over andere kenvormen dan de rede alleen, over wat wetenschap kan bijdragen aan een menselijker samenleving.

Dit alles behoort tot de taak van iedere wetenschapper en docent. Op een bijzondere universiteit echter worden levensbeschouwelijke vragen gethematiseerd. Het bijzondere van de VU is dat zij een expliciete doelstelling heeft. Zij zit er wel mee. Zo'n doelstelling is soms lastig, kan in de weg zitten. Je weet er niet altijd raad mee. Het nut van de doelstelling is in ieder geval dat men gedwongen wordt, af en toe eens na te denken over de functie van onderzoek en onderwijs. Dat de doelstelling door een aantal leden van de universitaire gemeenschap wordt onderschreven of gerespecteerd, schiept een bepaalde helderheid. Iedere wetenschapper heeft zijn voorwetenschappelijke vooronderstellingen. Het kan geen enkel kwaad dat deze worden uitgesproken. De doelstelling is een surplus, een extra, dat echter wel van wezenlijk belang is. De doelstelling roept vragen op omtrent het functioneren van wetenschap. Zij zegt niet zoveel over het onderzoek en het onderwijs zelf, wel over het kader waarin deze worden geplaatst. Omdat het nodig is dat er plekken zijn waar de context van de wetenschap expliciet ter sprake wordt gebracht, moet het bijzonder karakter van de VU gehandhaafd blijven.

Sociaal recht en de VU

L.H. van den Heuvel

Toen ik een aantal jaren geleden nog bij een zusterfaculteit van de faculteit der Rechtsgeleerdheid VU werkte moest eens ten behoeve van het onderwijs aan studenten een syllabus arbeidsovereenkomstenrecht worden geproduceerd. In de inleiding van deze syllabus werden enkele beschouwingen gewijd aan de plaats die de arbeid in het leven van de mens inneemt. Er ontspoon zich een discussie over de vraag of die arbeid voor de mens nu wel of niet méér betekent dan brood op de plank. Sommigen verdedigden dit 'nauwe' standpunt met het betoog, dat het uiteindelijk allemaal neerkomt op het door de arbeid in ondergeschiktheid voorzien in het bestaan en dat verdere of andere overwegingen maar afhouden van dat hoofdkenmerk. Anderen waren van oordeel, dat hiermee nog maar een deel van de werkelijkheid was weergegeven en dat de arbeid voor de mens aanzienlijk meer betekent dan brood op de plank. Zij vroegen er de aandacht voor dat arbeid een levensvervulling kan zijn voor de mens die, geschapen naar het evenbeeld van God, verantwoordelijk is voor zijn arbeid, of hij dat nu wil of niet. Wij vonden elkaar uiteindelijk in een formulering waarin weliswaar centraal gesteld werd, dat de arbeid een voorwaarde is voor het bestaan maar ook een voorwaarde voor sociale contacten en waarin tevens erkend werd dat voor velen de arbeid ook de mogelijkheid biedt van zelfverwerkelijking. De winst van deze discussie voor ons allen was, dat een breder perspectief ontstond en begrip voor verschillende benaderingswijzen van het fenomeen arbeid in ondergeschiktheid.

De erkenning dat de arbeid die de mondige mens verricht voor zijn verantwoordelijkheid komt, betekent dat die mens verantwoordelijk gehouden moet worden voor alles wat hij met betrekking tot die arbeid doet en nalaat. Dat gaat in zijn toepassing heel ver. Het betekent bij voorbeeld dat de arbeider die de kraan van de smeerpomp opendraait mede verantwoordelijk gehouden wordt voor de milieuvervuiling die daardoor ontstaat, ondanks dat hij voor zijn bestaan afhankelijk is van die arbeid en dat hij die arbeid verricht naar de instructies van een ander die boven hem geplaatst is. Het betekent soms een verantwoordelijkheid die helemaal niet waar gemaakt kan worden. Dat schept problemen die tot gewetensbezwaren aanleiding kunnen geven.

Verantwoordelijkheid vormt een motief voor het verlangen van (mede)zeggenschap, individueel en collectief. Individuele (mede)zeggenschap is veelal niet mogelijk door de wijze waarop onze maatschappij (noodzakelijkerwijs) is gestructureerd. Collectieve (mede)zeggenschap heeft meer kansen. Er is sprake

van *medezeggenschap* omdat de zeggenschap over de onderneming elders berust, bij de ondernemingsleiding. Die leiding is in handen van de juridische eigenaar van de onderneming. Veelal is dat een rechtspersoon. Het bestuur van die rechtspersoon wordt door de aandeelhouders benoemd. Bij grote rechtspersonen hebben de werknemers invloed op de samenstelling van de Raad van Commissarissen. Die invloed is in de regel gering maar dat zou, gelet op het bovenstaande, anders behoren te zijn. Ook degene die risicodragend kapitaal steekt in een onderneming behoort daarvoor verantwoordelijkheid te dragen omdat zijn rentmeesterschap de plicht tot (mede)zeggenschap met zich brengt. Maar de verantwoordelijkheid voor wat men in eigendom heeft acht ik een geringere dan die voor de arbeid die men verricht. Bij de arbeid zet de mens zichzelf in, bij aandeelhouderschap slechts zijn eigendom. De verplichting tot (mede)zeggenschap is voor de werknemers van een onderneming er dan ook een die zeer ernstig moet worden genomen. Indien de vraag moet worden beantwoord welke invloed op de samenstelling van de Raad van Commissarissen het sterkst zou behoren te zijn, die van de kapitaalverschaffers of die van de werknemers, kies ik voor het laatste. Minimaal de helft plus één.

Het bovenstaande betekent niet, dat de werkgeversfunctie mag worden uitgehouden. Werkgever en werknemer hebben in ons maatschappelijk bestel ieder een eigen rol te vervullen. Het gaat er om te bewerkstelligen, dat de verantwoordelijkheid voor de inzet van zijn arbeidskracht die ieder heeft, ook kan worden gerealiseerd door middel van de wijze van samenstellen van de leiding van de onderneming. Die leiding van de onderneming zal zich vervolgens ten opzichte zowel van werknemers als van kapitaalverschaffers als ondernemer moeten gaan gedragen.

Wie zijn trouwens de ondernemers in Nederland? Dat zijn allang niet meer de kapitalisten uit de negentiende eeuw. Ondernemers in Nederland zijn leden van een half open kaste die hier aan de touwtjes trekt en die zich achter de formele structuren van ons vennootschapsrecht een machtsbasis hebben verworven. Tegenover hen staat de vakbeweging, waar weliswaar meer democratische structuren heersen maar waar toch ook carrières worden gemaakt die tot toppen van macht en invloed voeren, al reiken die toppen aanzienlijk minder hoog dan van sommige ondernemersbergen aan de andere zijde van het dal.

De maatschappelijke werkelijkheid geeft evenwel een volkomen ander beeld te zien dan het ideaal dat ik hierboven schetste. Verandering is naar mijn oordeel niet gemakkelijk want werkgevers voelen zich pas werkelijk bedreigd indien de zeggenschap over een onderneming moet worden gedeeld en zij zijn bereid de eisen daartoe af te kopen, soms zelfs indien dat tot ondergang van de onderneming leidt. Werknemers zijn veelal bereid zich af te laten kopen: loonstijging

staat veelal hoger op hun verlanglijstje dan meer verantwoordelijkheid en (mede)zeggenschap. Het ongeluk wil dat in tijden van een voorspoedige conjunctuur de werkgevers veelal over de middelen beschikken om immateriële eisen af te kopen en dat de vakbeweging in tijden van tegenvallende conjunctuur te zwak staat om immateriële eisen kracht bij te zetten omdat het ledenbestand dan in aantal pleegt terug te lopen. Een algemene trend van de laatste jaren is bovendien, dat het ledenbestand van de vakbeweging de groei van het aantal werknemers niet meer bijhoudt hetgeen een relatieve vermindering van invloed betekent. De kans dat het ideaal werkelijkheid wordt en dat de factor arbeid in Nederlandse ondernemingen de plaats krijgt die zij behoort te vervullen acht ik in de voorzienbare toekomst uiterst gering. De trend wijst eerder op het tegendeel.

Gaat dat dan geen moeilijkheden opleveren? Krijgen we niet een opstand van de horden steeds mondiger wordende arbeiders? Zullen zij zich in lengte van dagen laten afkopen? Gelet op het niveau van de Nederlandse cultuuruitingen, televisie, kranten, opiniebladen e.d. moet dit inderdaad worden gevreesd. De mondigheid waarover ik zojuist sprak is nog niet zeer verbreid. Bijscholing en nog liever permanente educatie zouden vooral ten goede moeten komen aan de lager opgeleiden maar worden in de regel juist genoten door hen die nog lang na hun twintigste levensjaar onderwijs hebben genoten. De verantwoordelijkheid voor het milieu wordt door hele volksstammen niet gerealiseerd.

In het individuele vlak wil men wel ruimte laten voor een christelijk sociale opstelling. Zie het overleg over bovenvermelde syllabus. Maar er is meer nodig. Vanuit het arbeidsrecht is bekend dat het adagium 'samen sta je sterker' wel degelijk werkt. Zie de cao en andere vormen van collectieve medezeggenschap. Het is daarom naar mijn oordeel van belang, dat het gedachtengoed van de christelijk sociale beweging gebundeld naar buiten wordt gebracht. Bij een gebundeld naar buiten treden wordt een impuls bereikt die in radicaliteit kan wedijveren met die van het liberalisme en van het socialisme; die ook de naar mijn oordeel goede elementen van beide in zich kan verenigen en ten opzichte van beide een meerwaarde bezit. Een 'bijzondere' organisatie als de VU is naar mijn oordeel bij uitstek geschikt als draagster van die christelijk sociale gedachte. Daarom moet haar 'bijzondere' karakter behouden blijven om dit gedachtengoed verder uit te bouwen en om mensen op te leiden die het verder kunnen dragen.

Ze moeten daar niet praten in termen van "afschaffen".

J.A. Montsma

Om te beginnen wil ik afstand nemen van de vraag of het bijzondere van de VU afgeschaft moet worden. Met de plompe term "afschaffen" kan ik niet overweg; daarom houd ik het liever op de wel zo aardige vraag of het bijzondere, de christelijke signatuur van de VU moet blijven. Om tot een antwoord op de zo gestelde vraag te komen moet ik langs drie punten.

Het eerste punt ligt in het gegeven dat de christelijke identiteit van de VU een steeds vagere zaak wordt. Dat laat zich uiteraard verklaren. Het begrip "christelijk" is ontdaan van zijn confessionele bepaaldheid en wordt in een zo algemene zin gehanteerd dat het nog maar weinig identificeert. Voorts blijkt "christelijk" slechts marginaal iets uit te maken voor de wetenschapsbeoefening; die heeft haar eigen circuit. Maar de directe oorzaak achter de vervaging is nog een andere. Beslissend voor een christelijke universiteit is dat zij een gemeenschap is van mensen die hun werk doen vanuit een door de bijbel en de christelijke traditie gevoede levensovertuiging. Dat is bij de VU niet meer het geval, eenvoudig omdat zij vanuit haar christelijke achterland niet meer te bemensen is. De redenering is simpel en dwingend: wil de VU een christelijke universiteit zijn, dan moet ze er allereerst voor zorgen dat ze een universiteit is; daarvoor moet zij in toenemende mate een beroep doen op mensen die de christelijke levensovertuiging niet zijn toegedaan. Deze situatie zal voorlopig de weg van de VU bepalen. Ik bedoel dan de weg naar voren toe, want een weg terug is er niet.

Mijn tweede punt ligt in de overweging dat de geschetste situatie niet wegneemt dat een christelijke universiteit nog steeds als een groot en zelfs noodzakelijk goed beschouwd kan worden. Ik denk dan aan een gemeenschap die uitgaat van de religieus-ethische grond en strekking van het vragen naar mens en wereld, en die inderdaad gemotiveerd wordt door het willen dienen van God en zijn wereld. Een gemeenschap die de tijd neemt voor de vraag waar wij met onze wetenschapsbeoefening eigenlijk op uit zijn. Voor die vraag hoeft men geen christen te zijn; evenmin voor de vraag wat er in onze cultuur met de mens gebeurd is. Maar naar hun aard moeten die vragen ook nadrukkelijk vanuit de christelijke traditie aan de orde gesteld worden. En omdat zij in onderzoek en onderwijs geen vragen náást, maar ín alle andere zijn, zouden zij ook niet de zorg van een aantal geïnteresseerden of van enkele faculteiten moeten zijn, maar van de universiteit als geheel. Daarom: christelijke universiteit.

Het voorgaande - een christelijke universiteit zou moeten, maar zij is slechts ten dele haalbaar - bepaalt mijn derde punt. De VU kan van haar docenten en studenten niet verlangen dat zij de christelijke levensovertuiging zijn toege-
daan. Maar zij kan voor haar onderzoek en onderwijs doelstellingen en zwaartepunten formuleren die samen een program vormen waar de universiteit als geheel voor wil staan. Daarbij hoeft de VU haar christelijke signatuur niet in het midden te laten. Wetenschapsbeoefening is nu eenmaal niet een levens-
beschouwelijk neutrale affaire; ook de VU staat in een bepaalde traditie - de protestants-christelijke. Daaraan zal de VU vorm en inhoud moeten geven. Het bedoelde program is zo'n vorm en we moeten zeker ook denken aan intensiever
samenwerken met andere universiteiten, niet in de laatste plaats in de derde wereld. Voor de inhoudelijke bepaling van de identiteit van de VU denk ik in
eerste instantie aan een uitbreiding en betere organisatie van het Bezinnings-
centrum. Nu is dat nog teveel een zaak van bepaalde universitaire beleidsorga-
nen en te weinig van de faculteiten. Maar voor dat Bezinningscentrum zal de
christelijke identiteit van de VU dan toch bepaald een zorg moeten zijn. En in
elk geval moeten ze daar niet praten in termen van het "afschaffen" van het
bijzondere van de VU.

Een jeugd als geen ander.

J. Rumph

Na de Tweede Wereldoorlog wilde ik door leren. Automatisch ging ik naar de Vrije Universiteit. Sociologie bleek niet meer te zijn dan het centraal stellen van gereformeerde waarden en normen, maar dat realiseerde ik me pas enige tientallen jaren later. Ik kom uit een gereformeerd nest en maakte deel uit van één van de meest geprofessionaliseerde zuilen van Nederland.

Op zondag ging iedereen in mijn omgeving twee keer naar de kerk. We lazen thuis het dagblad Trouw en zijn lid van de NCRV. Als kind had ik bij voorbaat ruzie met het kind van de openbare school. Het dorp liep uit om de zonde te aanschouwen wanneer een meisje moest trouwen. De dominee preekte anderhalf uur over hel en verdoemenis, dus je begreep dat de kermis onder de alles vernietigende sfeer van de Satan stond. Twijfelde ik over het zondige karakter van plezier dan zorgde sociale controle er wel voor dat de lust me echt verging. Vaders wil is wet en als de vrouw wijsheid wille bekomen, dan raadplege ze de man. Ik begreep de woede van m'n vader toen een zus van me voor het eerst naar de kapper was geweest. Ze leek wel een 'hoer' omdat een vreemde kerel haar hoofd had betast. Socialisten waren rood dus staatsgevaarlijk en bij de komende verkiezingen zou ik vanzelfsprekend stemmen op de Anti-Revolutionaire Partij. U begrijpt, het bijzondere karakter van de Vrije Universiteit sprak me geweldig aan. Ik had een jeugd gehad als geen ander en de Vrije Universiteit sloot daar naadloos bij aan.

Alles wordt (lekker) anders

In de jaren '50 sticht ik samen met m'n vrouw een gezin. Nederland moet herrijzen dus armoede en hard werken. De oorlog had laten zien dat Nederlanders gemakkelijk 'fout' gezag gehoorzamen. Niet een klimaat om de waarden en normen van gereformeerden op juistheid te onderzoeken in een snel veranderende wereld. Trouwens het was toch goed zo, als VU-socioloog wist ik dat wij het goed deden. We krijgen vier kinderen, ze heten Harrie, Marjan, Pim en Carolien.

Harrie komt op een zondagmiddag thuis en per ongeluk valt een transistorradio met oortelefoon uit z'n zak. Ik woedend omdat ik begreep dat hij tijdens de kerkdienst dichter bij Ajax dan bij God had gestaan. Marjan krijgt verkering met een vent die op zondag aan voetbal doet, in mijn ogen doet alleen een socialist dat. Ze maakt het uit met hem omdat ik met zware straffen voor lichte vergrijpen m'n nee tegen deze jongen duidelijk maak. Carolien is dol op jongens en dat is gevaarlijk. Haar vriendjes smijt ik om elf uur s'avonds de

deur uit. Maar de grootste klap kwam toen Pim niet meer naar de kerk wilde gaan. Op zondagmiddag dook hij de bioscoop in. God bestond in z'n ogen niet, de kerk was slechts een verzameling huichelaars en met ons soort volk zou er nooit een betere wereld ontstaan. Wat zei hij verschrikkelijke dingen tegen me. Ook beet hij ons toe dat z'n bioscoopvrienden hem beter begrepen dan wij ouders, notabene van gereformeerde afkomst. Er is veel strijd geweest in ons gezin en ik was altijd de verliezer. Ik verloor het contact met de kinderen. Vaders wil was niet langer wet. Ik begon te twifelen aan gereformeerde-sociologie.

M'n identiteitscrisis

Via m'n werk zag ik de voortgaande maatschappelijke verloedering om me heen verder gaan, maar dat die 'revolutie' ook ons gezin raakte bracht me in gewetensnood. Harrie ging wel naar de kerk maar zwoer bij Karl Marx. Marjan verzet zich tegen de mannenmaatschappij, leest Simone de Beauvoir en heeft een vriendin als vaste partner. Carolien smijt de boeken van Karl Barth voor m'n neus. Deze theoloog beweert dat het naleven van regeltjes niet het zijn van de Christen bepalen. Pim loopt naakt rond tijdens een popconcert in Rotterdam en is de leider van een grote anti-Amerika demonstratie. Carolien gaat naar de toneelacademie. Op een avond vertelt ze me dat ze volgende week op tv te zien is. Onwillekeurig verheug ik me op de uitzending. Ze leest de Volkskrant. Ze vouwt het blad op en tot m'n verbijstering zie ik dat ze naakt is. De blote borsten van m'n dochter op de tv. Het parlement spreekt over m'n dochter. Ik schaam me diep. Vreselijk diep! Als vader voel ik me aan de kant gezet. M'n opvoeding faalde volledig. Met m'n geweten zat ik helemaal overhoop.

Alles wordt (lekker) anders met de kleinkinderen

Marjan trouwde op het laatst toch. Zij en Harrie laten alleen de kinderen dopen in de kerk. Harrie haalt op een dag z'n dochter van de gereformeerde lagere school. Het is daar een rotzooi pa, en hij stuurt het kind naar de openbare school. Voortaan met kerst geen Jozef en Maria, maar disco voor het kind. Van Marjan hoeven de kinderen niet naar catechisatie. Eén uur godsdienstles op school is meer dan genoeg. Al dat geïndoctrineer van de kerk vindt ze maar niks. De dochter van Pim is op haar vijftiende jaar al aan de pil want ze moet veilig op vakantie met haar vriend van achttien jaar. De zoon van Carolien zuipt op een avond wel 25 glazen bier en is laatst na een voetbalwedstrijd door de politie gearresteerd. De kerel had met z'n kornuiten een heel treinstel totaal vernield. Carolien was furieus over deze aktie en heeft haar zoon het huis uitgezet. Naar aanleiding van dit incident zei m'n vrouw tegen me dat onze kinderen opvoeden helemaal niet zo gemakkelijk vinden. Sommige kleinkinderen komen maanden niet thuis zonder opgaaf van redenen. Marjan ziet het huwelijk met haar man niet langer zitten. De zoon van Harrie studeert sinds

kort aan de Vrije Universiteit. Niet vanwege het bijzondere karakter maar omdat Den Haag heeft bepaald dat je zijn vak alleen maar daar kunt studeren en nergens anders. Maakt iedere ouder z'n eigen identiteitscrisis door, dacht ik toen deskundig als VU-socioloog.

Het gesprek van m'n leven

Ons gezin was laatst bij elkaar zonder de kleinkinderen. Ik vroeg met lood in de schoenen Harrie, nog altijd Marxist en kerkmens, hoe hij het vond dat z'n zoon ging studeren aan een universiteit die helemaal niet is uitgekozen vanwege het bijzondere karakter. Harrie vroeg de anderen om stil te zijn. Pa, zei hij, ik wil je namens de andere kinderen iets zeggen. We zijn allemaal blij dat we van die rompslomp van vroeger af zijn. Ik bedoel al die regeltjes en verboden die je ons vroeger oplegde. Maar dat wil niet zeggen dat de opvoeding van onze kinderen of de omgang met onze partners ons zo gemakkelijk afgaat. De scheiding van Marjan heeft niets te maken met het feminisme maar alles met incest. Carolien wilde je shockeren met bloot op de tv maar het vernielde treinstel deed haar beseffen wat ze jou heeft aangedaan. Pim is boos op de PvdA, omdat die in de nieuwe regering ook niets blijkt te doen voor langdurig werkloze jongeren. Z'n zoon is al jaren werkloos en deed onlangs een poging tot zelfdoding. En mijn zoon die sinds kort aan de Vrije Universiteit studeert wil niets weten van het Christendom of het Marxisme. Zeur niet pa, zegt hij. Allemaal domme ideologie. Hij heeft geen enkel gevoel in z'n lichaam om ook maar één maatschappelijk probleem aan te voelen, laat staan dat hij aan het oplossen van dat probleem toekomt. Het enige wat voor hem van belang is, is straks het hebben van een vette baan.

Jouw Vrije Universiteit vader is nog lang niet ten dode opgeschreven. Alleen zou ze meer dan ooit stil moeten staan bij het ethisch handelen van mensen. Vroeger noemden gereformeerden dat ons geweten, tegenwoordig noemen we het rationaliseren met gevoel. Destructieve krachten die het leven van mens en dier op aarde ondraaglijk maken moeten ontmaskerd worden. Ook moeten die destructieve krachten worden geneutraliseerd. Dat lijkt me een mooie taak, pa, voor de Vrije Universiteit. Daar is veel kennis aanwezig en heel veel mensen studeren daar die straks een baan hebben op een hoge maatschappelijke positie. Deze mensen moeten hun hersens leren gebruiken in overeenstemming met hun geweten. Het westen moet niet minder maar juist meer rationaliseren opdat we maatschappelijke problemen effectief te lijf kunnen gaan. Een universiteit die met dit gedachtengoed voorop loopt is in mijn ogen een universiteit met een heel bijzonder karakter. Dus pa, jouw universiteit heeft alle kansen in de toekomst.

Harrie zwijgt en ik denk: "Snap ik eindelijk waarom Jezus al die marktkooplui van het tempelplein donderde."

Alles wordt helemaal anders.

Een christelijke VU: "zinnige uitdaging"

M. van der Steeg

september 1988: temidden van een groep "nieuwaangekomenen" loop ik gedwee achter de mentor aan op ontdekkingsstocht door de VU. Tussen alle bezienswaardigheden door krijgen we volop de gelegenheid vragen te stellen. "Merk je daar nou veel van, dat de VU christelijk is," vraagt één van mijn aanstaande medestudenten. "Nee hoor," stelt de mentor de vraagsteller gerust. "De VU is eigenlijk een heel gewone universiteit." De groep slaakt een zucht van verlichting.

Deze bundel gaat over 'het bijzondere karakter' van de VU. Ik neem aan dat met "bijzonder" in dit verband "christelijk" bedoeld wordt. Mij is niet duidelijk waarom de VU niet met "christelijk" wordt bestempeld, omdat ik niet zou weten wat bijzonder méér of minder is dan dit. Blijkt uit deze termverwarring al niet de identiteitscrisis waar onze universiteit in verkeert? Het onderwerp van mijn gedachtengang zal in ieder geval zijn "het christelijke karakter van de VU".

In het isolement ligt onze kracht. Dit devies van Abraham Kuyper vormt het fundament van de Vrije Universiteit. Alhoewel een groot deel van het openbare leven door het geloof bepaald dan wel beïnvloed werd, voelde een groep christenen destijds de behoefte hun krachten te bundelen om op een eigen manier met de wetenschap bezig te zijn. Het ging op dat moment wellicht meer om het bouwen van een gereformeerde dan een christelijke universiteit, maar dat aspect heeft zich in de loop der jaren ten positieve veranderd: de VU heet nu oecumenisch te zijn. De doelstelling is niet veranderd. Die klinkt al 110 jaar lang: "het dienen van God en Zijn wereld in gehoorzaamheid aan Zijn evangelie." Het is een mooie zinsnede. Dat is dan ook meteen het voornaamste ervan als het over de VU gaat.

Volgens de studiegids wil de VU bovendien in haar activiteiten 'de grondonen van het streven naar maatschappelijke dienstbaarheid, het zoeken naar raakvlakken tussen wetenschap, geloof en samenleving en een kritische toewijding aan de wetenschap' laten doorklinken. Op welke activiteiten hier wordt bedoeld, is mij, na twee jaar op de VU rondgelopen te hebben, nog steeds niet duidelijk: de paar extra uurtjes filosofie in het eerste jaar is wel een heel schrale invulling van deze doelstelling; van de contacten die de VU met de Derde Wereld zegt te onderhouden merk je als gewoon student bitter weinig; het Beziningscentrum, eenzame verdediger van het zogenaamde bijzonder karakter van de VU, heeft nog niet de juiste formule gevonden om de mensen op wat grotere schaal te boeien. Het lijkt erop dat de VU bezig is zich

haastig te ontdoen van een stoffig en verkleurd imago dat voor velen met het woord christelijk in verband staat. Het "bijzondere" wordt schielijk weggemof- feld in het kader van de op handen zijnde privatisering en vercommercialise- ring van het wetenschappelijk onderwijs. In de "struggle for life" laat de VU moedwillig haar karakter vervagen, waarmee pas echt haar bestaansrecht op de helling komt te staan. Ik hoor de griffioen in de verte kraaien bij deze ontken- ning van de taak waarvoor de VU in het leven is geroepen. Het beest kraait drie maal.

Is er in een maatschappij waar de wetten van de welvaartsgroei de dienst uitmaken, waar sprake is van een nauwelijks in de hand te houden techno- logisering, waar de waarde van het economisch nut de hoogste prioriteit heeft, nog plaats voor een wetenschappelijk instituut op levensbeschouwelijke grondslag? Wijst de tanende rol van de kerken er niet op dat de VU maar beter haar oorspronkelijke traditie de rug zou moeten toekeren, om te voorkomen dat ze - net als met zovele kerkgebouwen in Amsterdam is gebeurd - door de leegloop haar deuren zou moeten sluiten?

Naast de trend van secularisatie is er echter nog een beweging waarneem- baar in onze samenleving: het zoeken naar zingeving. Volgens prof.dr. G. Dekker (godsdienstsocioloog aan de VU, zie Trouw 15-3-1990) brengen zaken als de milieucrisis en het achteruithollende normbesef een nieuwe behoefte aan levensbeschouwing teweeg. Meer en meer leeft de overtuiging dat normen en waarden nodig zijn om een samenleving leefbaar te houden. Dekker voorziet een groeiende rol van de christelijke organisaties in de maatschappij (zie de huidige bloei van bijv. CDA en CNV), omdat zij bezig zijn met vragen naar doel en zin. Individueel ontdekken mensen dat "er toch meer is tussen hemel en aarde dan wij kunnen bevroeden". Dekker meent dat er een "cultureel chris- tendom" zal ontstaan.

Geloof hechtend aan zijn woorden, is er mijns inziens een heel "bijzondere" taak voor de VU weggelegd in ons land. Zij is gezien haar oorsprong bij uitstek geschikt om zich te profileren op het gebied van zingeving op maat- schappelijk terrein. In een tijd dat een hernieuwde roep om normen en waarden klinkt, blijkt een universiteit, die wetenschap bedrijft vanuit een christelijke inspiratie, plots een troefkaart in handen te hebben in de slag om studenten. Trouw aan haar bestaansgrond en inspringend op de maatschappelijke behoefte, zou de VU echt een eigen geluid kunnen laten horen. De VU heeft de kans te tonen dat ze, met de bijbel als inspiratiebron, nog altijd een woord voor de wereld heeft, juist in een tijd van grootschaligheid, een tijd waarin we worden geconfronteerd met de effecten van menselijke hoogmoed en machtswellust. Ik pleit niet voor een traditioneel gereformeerde universiteit, maar voor een universiteit die radicaal anders durft te zijn en die daardoor duidelijk iets te bieden heeft, een universiteit wier bestaan een uitdaging vormt voor onze

maatschappij.

Het zou een universiteit kunnen zijn die de discussie tussen wetenschap en levensbeschouwing bevordert, en die ook de bijbel als waardenbron aan durft te wijzen. De VU zou kunnen strijden voor een wetenschapsbeoefening die verantwoord omgaat met de mens en Gods wereld.

Wat kan de VU haar studenten bieden indien ze bovengeschetste weg zou inslaan? Ik ben bepaald geen voorstander van een ochtendgebed of verplichte bijbelstudie. Belangrijker vind ik dat studenten worden aangemoedigd tot overdenking van de rol van de wetenschap in de samenleving, het waarom en waartoe, en van de rol die ze zelf spelen en nog toebedeeld zullen krijgen in de maatschappij. Bewustwording is een groot goed. Daarin kan de bijbel als inspiratiebron een belangrijke plaats innemen, hetgeen zeker een (diep)zinniger en produktievere sfeer teweeg zal brengen dan het krampachtig verzwijgen van wat voor levensvragen dan ook, zoals nu gebeurt. Van mensen, die in de toekomst te maken zullen krijgen met macht en gezag, die invloedrijke posten zullen bekleden, of die, na jarenlange investering in hun studie, geconfronteerd worden met een maatschappij die niet op hen zit te wachten, van deze mensen mag verwacht worden dat ze hun gedachten laten gaan over zaken als gerechtigheid en onderdrukking, menselijkheid en behoud van deze wereld.

De VU zou zo haar taak tot het introduceren in de samenleving van verantwoorde mensen serieus nemen en alert zijn op de behoeften van jongeren.

Teneinde van onze "bijzondere" VU een "christelijke" VU te maken, stel ik een radicaal 500 dagen-plan voor. Het gaat mij nu te ver om alle punten van verandering die daarvoor nodig zijn te noemen; ik zet er enkele belangrijke van op een rij.

1e - 100ste dag

- In elk jaar wordt er, op welke manier dan ook (gesprekken, excursies, colleges) aandacht besteed aan verschillende levensbeschouwingen;
- Studenten raken meer betrokken bij elkaar door gesprekken in kleine groepen.

101e - 200ste dag

- Het onderwijsprogramma wordt aangepast: prioriteit krijgen die vakken, die mens en samenleving dienen. Ik denk aan aandacht vanuit verschillende disciplines voor het milieu-vraagstuk, voor de verdeling van de welvaart in de wereld en hoe hier verandering in te brengen is voor de onderdrukking van mensen in verschillende culturen (kinderarbeid, vrouwenhandel, onderdrukking van volken, etc.);
- Bepaalde onderzoeksvelden krijgen de voorkeur, zoals: het afval-probleem, alternatieve energie, vervanging van schadelijke chemische stoffen, een creatief alternatief voor onze wegwerp-cultuur.

201e - 300ste dag

- De bestaande contacten met de Derde Wereld worden verdiept en toegankelijker gemaakt voor studenten. Relevante correspondentie met studenten in andere landen wordt met studiepunten gewaardeerd.

301e - 400ste dag

- Omdat de economie zo'n grote rol speelt in onze wereld, wordt bepaald dat niemand met succes een studie kan afronden zonder enkele colleges over "de economie van het genoeg" bij prof.dr. B. Goudzwaard gevolgd te hebben.

401e - 500ste dag

- De VU schaft het gebruik van plastic bekertjes af;
- Er wordt alleen nog Max Havelaar-koffie geschonken en gedronken;
- Een ieder die iets met de VU te maken heeft wordt dringend verzocht zich op de fiets of per openbaar vervoer naar het VU-gebouw te begeven;
- De VU laat zien dat recycled briefpapier ook erg sjiek kan zijn.

Na 500 dagen:

De griffioen voelt zich een vreemde eend in de bijt en besluit de akkerbouwers, die het toch niet zo makkelijk hebben, zijn diensten aan te bieden als vogelverschrikker. De VU belooft een prijs aan degene die het beste idee heeft voor een nieuw logo. Deze keer moet het iets te maken hebben met hoop en wijsheid. Ik pieker en pieker, denk "waarom niet" en zend mijn idee in: het appelboompje van Luther.

De verantwoordelijkheid van de Vrije Universiteit. Over wetenschap als idool en ideologie.

J.P. Verhoogt

In de Nederlandse samenleving hebben zich de afgelopen decennia diep ingrijpende sociale en culturele veranderingen voltrokken. Zij laten zich samenvattend het beste aanduiden met de term modernisering. Instituties en organisaties die hun wortels in geloofsbeginselen en overgeleverde waardepatronen hebben lijken in het proces van onstuitbare maatschappelijke vooruitgang bijna onvermijdelijk hun bestaansgrond te verliezen. Een voorttrekkersrol in dat vooruitgangsproces wordt vervuld door de wetenschappen en hun velerlei praktische toepassingen. Vormt daarom niet met name een instelling als de Vrije Universiteit waar het streven er nog op is gericht wetenschappelijk onderwijs en onderzoek aan normatieve kaders te relateren een gedane zaak? In het onderstaande enkele overwegingen bij een ontkennend antwoord op deze vraag.

Voorop zij gesteld dat men zich voor een rechtvaardiging van het voortbestaan van de Vrije Universiteit niet kan beperken tot een loutere verwijzing naar de gronden van haar oprichting. Die gronden zullen ten overstaan van het heden opnieuw hun houdbaarheid moeten bewijzen. Zij zullen derhalve naar de huidige tijd moeten worden vertaald en dan wederom van de noodzaak van het bestaan en voortbestaan van de Vrije Universiteit moeten overtuigen. Met minder kan worden volstaan. Hoe dient hier echter een verbinding tussen heden en verleden te worden gelegd?

In de tweede helft van vorige eeuw sloeg het wetenschappelijk kennen triomfalistisch haar vleugels uit. De wetenschap meende in plaats van de traditionele geloofswaarheden omtrent mens en wereld afdoende redelijke verklaringen te kunnen geven. Aan de hand van deze redelijke inzichten zou vervolgens ook een meer menswaardige samenleving kunnen worden ingericht. Ook in de universiteiten in ons land die onder het toezien oog van de overheid stonden kreeg deze overtuiging vaste voet. Tegen deze ontwikkeling rees in het reformatorisch volksdeel verzet. Daar was men ervan overtuigd dat de mens zich ook in de beoefening der wetenschap onder het gezag van Gods geboden diende te stellen. Niet denken op zich, niet de wetenschap als zodanig, maar haar verabsolutering tot idool, tot afgod werd afgewezen. En die afwijzing gold evenzeer de verafgoding van allerlei irrationalismen die door een ongeremd wetenschappelijk rationalisme werden opgeroepen.

Verzet tegen deze geest der eeuw vormde daarmee de aanzet tot de stichting van de Vrije Universiteit. Zij wilde een instelling voor wetenschapsbeoefening

zijn onder de erkenning dat in de "vreze des Heren" het begin van alle wijsheid besloten ligt. Bijzonder was deze universiteit omdat een volksdeel gebruik maakte van zijn grondwettelijk recht om het onderwijs naar eigen overtuiging in te richten. Hierbij zij aangetekend dat de Vrije Universiteit vervolgens tevens fungeerde als symbool en voertuig van de maatschappelijke emancipatie van het volksdeel waardoor zij werd gedragen. Dit niet bedoelde effect van haar bestaan is in het recente verleden toen het emancipatiestreven een algemene maatschappelijke doelstelling was geworden nogal eens tegen de VU gebruikt. Zo werd onder verwijzing naar de volwaardige plaats die het gereformeerde volksdeel inmiddels in de Nederlandse samenleving had verworven de conclusie getrokken dat de VU haar missie had volbracht en haar bestaansrecht verloren. Een dergelijke gedachtengang is echter misleidend. Om het al of niet voortbestaan van de VU te rechtvaardigen dient te worden teruggegaan naar de oorspronkelijke motieven die tot haar oprichting hebben geleid welke dan vervolgens op hun actuele gelding dienen te worden getoetst.

Een van de centrale gedachten die aan de stichting van de VU ten grondslag lagen was die van de intrinsieke betrekkelijkheid van alle begripsmatigheid of wetenschappelijkheid. In deze grondgedachte liggen twee aspecten besloten. Enerzijds een erkenning van het goede recht en het grote belang van het wetenschappelijke waarheidsstreven maar anderzijds ook een begrenzing van de waarheidspretenties der wetenschap. Het is begrijpelijk dat ten tijde van de oprichting van de VU vooral op het laatste aspect de nadruk kwam te liggen. Tegenover de opdringende waarheidspretenties van de wetenschap achtte men het noodzakelijk anti-thetisch op de gelding van geloofswaarheden ook voor het terrein der wetenschap te wijzen. Het betekende dat vooral grensvragen tussen geloof en wetenschap de aandacht opeisten. Bij de nadere uitwerking van de relatie tussen geloof en wetenschap gingen de standpunten binnen de Vrije Universiteit vervolgens ver uiteen. Zowel reformatorische filosofische stelsels als radicale politieke stellingnamen werden als kaders geformuleerd in een poging om de wetenschapsbeoefening aan de VU nader richting en betekenis te geven en zodoende wetenschappelijke verabsoluteringen tegen te gaan.

De positie van de wetenschap is thans aanzienlijk anders dan ten tijde van de stichting van de Vrije Universiteit en decennia's daarna. Ongetwijfeld heeft de wetenschap via haar praktische toepassingen zowel in de techniek en als in de vormgeving van de samenleving veel van haar pretenties waar gemaakt. Toch is dat maar de helft van het verhaal. Tegelijk met haar succes heeft de wetenschap echter ook veel van haar aureool verloren. Permanente technologische vernieuwing en een steeds verdergaande rationele inrichting van de maatschappij blijken niet meer per definitie met een meer menswaardig leven samen te vallen. De implicaties van de informatiemaatschappij en van de verzorgingsstaat roepen discussie op. Velerlei ontwikkelingen waarin de wetenschap een

voortrekkersrol vervulde blijken te zijn doorgeschooten hetgeen tot ontwrichtingen in het persoonlijk en maatschappelijk leven leidt. Daarbij komt tevens aan het licht dat de wetenschap niet zo waarheidsgetrouw is als zij voorgeeft te zijn. Vaak blijkt zij namelijk als ideologie of masker van heimelijke economische belangen of politieke motieven te fungeren. De ontmaskering daarvan heeft bij sommige wetenschapsbeoefenaren geleid tot een radicaal waarheidsrelativisme dat in het post-modernisme een cynisch dieptepunt heeft bereikt. Bij anderen is er een groeiend besef dat de wetenschap terwille van haar eigen behoud een bewuste normatieve verankering buiten zichzelf behoeft.

In het bovenstaande ligt besloten dat men er voor moet waken de verhouding van de wetenschap tot geloofsbeginselen en daarin gefundeerde normatieve oriëntaties eenzijdig in termen die aan het verleden zijn ontleend te blijven omschrijven. Daardoor zou men zich het zicht kunnen ontnemen op de meer eigentijdse verantwoordelijkheid die zich voor een bijzondere instelling als de Vrije Universiteit opdringt.

Zoals opgemerkt is een der grondgedachten waarin ze haar oorsprong heeft die van de intrinsieke betrekkelijkheid van alle begrippelijkheid en wetenschappelijkheid. Heeft deze grondgedachte weer niet een grote actuele relevantie? Ze houdt immers niet alleen een begrenzing maar ook, mits normatief verankerd, een rechtvaardiging en positieve waardering van het wetenschappelijk waarheidsstreven in. Wanneer de Vrije Universiteit aan deze gedachte op geïnspireerde en creatieve wijze inhoud zou weten te geven zou zij daarmee een belangrijke bijdrage leveren aan een moderne wijze van verantwoordelijke wetenschapsbeoefening. Niet verzet tegen maar verantwoordelijkheid voor en in de wetenschap waar die zelf in relativisme en cynisme dreigt af te glijden lijkt thans geboden. Wanneer de VU aan deze verantwoordelijkheid op exemplarische wijze gestalte zou weten te geven zou zij juist als bijzondere instelling een cultuurtaak van universele betekenis vervullen.

Wetenschap als idool en als ideologie is niet alleen in principe verwerpelijk. Het blijkt zich ook te keren tegen de wetenschap zelf. Het zoeken naar een antwoord op beide vormen van wetenschappelijke ontsporing vormt voor de Vrije Universiteit nog steeds een grond voor haar bestaan. Het vormt echter ook een kritische maatstaf voor toetsing of zij haar bestaan nog waarmaakt. Noodzakelijk is daarom dat de VU als bijzondere instelling niet zelf wegloopt bij de bron en tradities van haar identiteit maar die blijft overpeinzen "bij dag en nacht".

Ook aan de Vrije Universiteit thans zal noch de wetenschap als idool nog de wetenschap als ideologie een rol mogen spelen. Zij zal de intrinsieke betrekkelijkheid van kennis moeten blijven verwoorden en daarmee aan geven dat zo pas kennis tot haar recht komt. Zij zal daarbij niet de roots van waaruit zij put moeten verloochenen maar die traditie moeten zien als een vindplaats van wijsheden die meer gelouterd zijn dan deze van wetenschappelijke waanwaas-

heid beweert.

Zo blijven er ook stromen van instemming om dat ene avontuur dat om der wille van de samenleving in een bijzondere universiteit besloten ligt.

In plaats van de ontmoeting als confrontatie nu de ontmoeting als dialoog zonder dat uitgesloten is dat een moment van confrontatie uitbreekt.

Verhalen over mens en samenleving die zo ontdekkend zijn dat de mens ze slechts tot zijn eigen schade vergeten kan.

Psychologie en het "bijzondere karakter" van de Vrije Universiteit.

J.J. Beishuizen

Deze bijdrage vormt een verantwoording van mijn visie op de psychologie in het licht van het "bijzondere karakter" van de Vrije Universiteit, strikt persoonlijk en niet als maatgevend bedoeld.

Uitgangspunt

De psychologie staat als menswetenschap tussen enerzijds de natuurwetenschappen en anderzijds de praktijk van de hulpverlening. In dit opzicht is de positie van de psychologie vergelijkbaar met die van de medische wetenschap. Psychologen zijn in de eerste plaats natuurvorsers: ze hebben als object van onderzoek de mens, en zijn geïnteresseerd in de wetmatigheden of invarianties van het menselijk gedrag. Men kan bijvoorbeeld onderzoeken onder welke omstandigheden mensen of dieren leren om onaangename situaties te vermijden. Men kan vervolgens nagaan hoe dergelijk geconditioneerd vermijdingsgedrag wordt toegepast in allerlei met de oorspronkelijke onaangename situatie verwante omstandigheden. Zo kan men condities op het spoor komen die bijdragen aan het ontstaan van vermijdingsgedrag, en kan men tevens nagaan hoe dergelijk gedrag weer kan worden afgeleerd. Menselijk gedrag is tot op zekere hoogte wetmatig. De wetenschap van de psychologie is erop gericht om dergelijke wetmatigheden door gecontroleerd onderzoek op het spoor te komen.

Er is echter een tweede aspect, dat evenzeer de aandacht verdient. De psycholoog ontmoet de mens ook als subject. Dat geldt bij uitstek voor de psycholoog als hulpverlener, maar ook voor de psycholoog als onderzoeker: het object van onderzoek, de proefpersoon, ondergaat niet alleen een experimentele "behandeling" maar praat ook uit zichzelf tegen de proefleider. In geen enkele experimentele proefopstelling is de proefpersoon geheel te reduceren tot een "zich gedragend object". Omgekeerd moet de psycholoog als hulpverlener kennis hebben van wetmatigheden en invarianties, die gedrag van mensen kenmerken. Zo kan kennis omtrent de omstandigheden, die leiden tot gegeneraliseerd vermijdingsgedrag (bijvoorbeeld in de vorm van een fobie), bijdragen aan het succes van een therapie.

Mijn "eenheid van conceptie" in de psychologie is dus de mens-als-object en de mens-als-subject. Reductie van de mens tot een van beide alternatieven maakt zowel wetenschappelijk onderzoek als hulpverlening zinloos. Deze visie komt voort uit een bepaald mensbeeld, dat in mijn geval is gevormd door opvoeding en permanente educatie in de joods-christelijke traditie. In mijn

opvatting wordt menselijk gedrag zowel bepaald door aanleg als door milieu, en heeft de mens in elke situatie vrijheid van handelen. Noch aanleg, noch milieu, noch de persoonlijke levensgeschiedenis leggen het actuele gedrag volledig vast. Ik onderschrijf Frijda's opvatting (naar voren gebracht in verband met zijn onderzoek naar de "laws of emotion"): geen blindelingse onderworpenheid, wel onderworpenheid. Frijda citeert in dit verband Spinoza: persoonlijke vrijheid is handelen overeenkomstig je eigen wetten, in plaats van wetten die door anderen zijn opgelegd.

Mijn mensbeeld is niet uniek "christelijk". Ik pretendeer niet een nieuwe grondslag voor de psychologie-beoefening aan de Vrije Universiteit op zak te hebben. Welke consequenties zou de "eenheid van conceptie" dan wel kunnen hebben?

Consequenties voor het geven van onderwijs

In mijn onderwijs probeer ik de "eenheid van conceptie" aan de studenten door te geven. Ik wijs ze erop dat ze zowel als onderzoeker als ook als hulpverlener belangstelling en respect moeten ontwikkelen voor de mens-als-object en de mens-als-subject. Naast theorieën op basis van empirisch onderzoek komen dus ook case studies aan de orde (waarvan de neuropsychologie aansprekende voorbeelden bevat). Ik benadruk de eenzijdigheid van onderzoek en hulpverlening waarin een van beide aspecten achterwege blijft. Voorts probeer ik mijn "mensbeeld" als een visie (en dus niet als een dwingend uitgangspunt) aan de orde te stellen. In de cognitieve psychologie is het in dit verband van belang om bij de studenten discussie en meningsvorming te stimuleren over de houdbaarheid van de zogenaamde "sterke" claim van de kunstmatige intelligentie: computers zijn niet slechts een instrument bij het onderzoek naar menselijke kennisverwerving en kennisgebruik; een goed geprogrammeerde computer is een brein zoals het menselijk brein, met alle mogelijkheden van begrip en andere cognitieve toestanden die daarbij behoren. Ik wijs dus een strikt fysicalistische opvatting van de mens af, en probeer in gesprekken met (gevorderde) studenten de kenmerken en beperkingen van het fysicalistische standpunt aan de orde te stellen.

Consequenties voor het verrichten van onderzoek

Theorievorming

Het boven geschetste mensbeeld geeft richting aan de theorievorming. Het is uitermate nuttig om onderzoek te doen naar gedrag dat sterk door wetmatigheden beheerst wordt. Het al eerder genoemde onderzoek van Frijda naar de wetmatigheden, waaraan emotioneel gedrag beantwoordt, is een voorbeeld. Onderzoek naar de werking van neurale netwerken, waarmee bepaalde soorten

leerprocessen in mathematische modellen worden beschreven, is eveneens van groot belang voor de ontwikkeling van theorieën over kennisverwerving. Mijn voorkeur gaat er echter naar uit om onderzoek te doen naar doelgericht planmatig gedrag, waarin de vrijheid van handelen tot uitdrukking komt.

Vanuit het standpunt dat mensen niet volledig bepaald worden door aanleg of voorgeschiedenis ben ik bijzonder geïnteresseerd in instructietheorieën, op basis waarvan onderwijssituaties kunnen worden ingericht, die aan zoveel mogelijk leerlingen kansen bieden om de gestelde criteria te halen. In dit verband kan herinnerd worden aan de discussie die enig tijd gevoerd is tussen Waterink en Kohnstamm over de vraag of intelligentie "leerbaar" is.

Kort gezegd was Waterinks standpunt afwijzend, terwijl Kohnstamm zich inspande om in onderzoek aan te tonen dat onder bepaalde voorwaarden een dergelijk effect wel degelijk bereikt kan worden. Mijn sympathie zou naar laatstgenoemd standpunt overhellen, en ik zou liever onderzoek doen dat kan leiden tot een positief antwoord dan onderzoek dat kan leiden op een negatief antwoord.

Alle hier genoemde "voorkeuren" en "sympathieën" hebben een vóórwetenschappelijk karakter. Onderzoeken is in belangrijke mate "zoeken". De richting die de onderzoeker kiest, wordt bepaald door de stand van de wetenschap en de daaruit af te leiden succesverwachtingen, maar ook door de voorwetenschappelijke voorkeuren en sympathieën die de onderzoeker erop na houdt.

Methodologie

Onderzoek in de psychologie rust op twee peilers: (1) theorieontwikkeling via toetsing van hypothesen in de empirie en (2) theorieontwikkeling via het ontwikkelen van modellen.

Empirisch onderzoek is onmisbaar voor theorieontwikkeling. Methoden voor empirisch onderzoek zijn "waardevrij" en kunnen niet gedicteerd worden door enige ideologie of "grondslag". Net zo min als de timmerman een hamer op "christelijke" of "onchristelijke" wijze kan hanteren, zo bestaat er ook geen ruimte voor een "christelijke" of anderszins op ideologie gebaseerde methodologie. Respect voor de empirie en gebruik van deugdelijke onderzoeksinstrumenten is een voorschrift voor elke onderzoeker.

Theorieontwikkeling via het ontwikkelen van modellen is dankzij de ontwikkeling van de kunstmatige intelligentie steeds beter realiseerbaar. Ook hier geldt dat de techniek "waardevrij" is en niet door ideologie beïnvloed kan worden.

Consequenties voor het karakter van de universiteit

Leiden bovenstaande uitgangspunten tot een typisch "christelijke" vorm van psychologie-beoefening die op een "christelijke" universiteit bedreven behoort te worden? Er zijn verschillende redenen om deze vraag met "neen" of "waar-

schijnlijk niet" te beantwoorden.

In de eerste plaats is het mogelijk dat het gekozen uitgangspunt zo ruim is, dat iedere psycholoog, onderzoeker of hulpverlener, er zich wel min of meer in kan vinden. Het standpunt is in dat geval onvoldoende uniek om er een identiteit aan te ontleen.

In de tweede plaats is het mogelijk dat het uitgangspunt tot bepaalde tegenstrijdige conclusies leidt, zodat in feite niemand er mee kan werken.

In de derde plaats is het mogelijk om aan het "christelijk" uitgangspunt andere uitwerkingen te verbinden zodat uiteindelijk iedereen in een pluriforme omgeving vreedzaam verschillende vormen van onderzoek verricht of hulp verleent.

Misschien is het al "bijzonder" genoeg wanneer in de psychologie onderzoekers en hulpverleners hun mensvisie aan elkaar presenteren en ter discussie stellen.

Wanneer het bijzonder van de Vrije Universiteit wordt afgeschaft, moet er een nieuwe bijzondere universiteit worden opgericht.

H.G. Geertsema

De hoofdstelling, die ik in de titel heb geformuleerd, wil ik uitwerken in vier andere stellingen.

1. *De noodzaak van een christelijke universiteit is nu niet minder groot dan toen de VU werd opgericht.*

Kuyper zegt in zijn openingsrede over de achtergrond van de stichting van de Vrije Universiteit: "wat uitdreef tot dit gewaagde, zo niet overmoedige pogen, was het diep ingeprente plichtsbefef, dat, hetgeen we deden, gedaan *moest* worden, om Christus' wil; voor den naam des Heeren; in het hooger, heiliger belang van ons volk en ons land." Hij realiseert zich ook, dat daarmee een protest wordt uitgesproken tegen de gangbare beoefening van wetenschap.

Hoe nodig een christelijke universiteit is in deze tijd, wil ik illustreren met de bijdrage die Charles Malik heeft geleverd voor *Veritas Reconsidered*, een bundel opstellen bij de viering van het 350-jarig bestaan van Harvard University. Malik is daar afgestudeerd en heeft er ook gedoceerd. Hij is zowel voorzitter van de Veiligheidsraad als van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties geweest.

Malik wijst eerst op de ontzaglijke invloed van de universiteit als de instelling waar vrijwel alle leidinggevende personen in de samenleving worden gevormd. "Het intellectuele en geestelijke klimaat van de universiteit doortrekt en beheerst heel de tegenwoordige beschaving."

Vervolgens geeft hij een typering van een christen als iemand die iedere minuut leeft in de tegenwoordigheid van Jezus Christus. "Voor zo iemand is de vraag wat Jezus Christus denkt van de universiteit, de meest cruciale vraag."

Die vraag werkt hij dan ook uit in het vervolg. Ik citeer nu iets uitvoeriger.

"Zou de levende Jezus, die zit aan de rechterhand van de Vader en die de bestemming van de mens en van heel de menselijke beschaving in zijn handen houdt, vreugde scheppen in de overheersende invloed in de wetenschappen van naturalisme, materialisme, rationalisme, monisme, en in de zelfgenoegzaamheid van het denken bij het verstaan en beheersen van alles wat het onderzoekt? Waarom leidt de moderne wetenschap, waarvan de geest de universiteiten beheerst, vrijwel onveranderlijk tot atheïsme of agnosticisme of indifferentisme? Is dat iets waarin Jezus Christus vreugde kan scheppen? Kan een gelovig christen, die weet heeft – zoals hij behoort te hebben – van de plaats en het grote belang van de universiteit in de tegenwoordige wereld, nog rustig

slapen wanneer hij hierover nadenkt?"

"Bekijk de menswetenschappen eens – ik bedoel de (sub)faculteiten van geschiedenis, literatuur, kunst, filosofie, psychologie, sociologie e.a. Vraag grondig en uitputtend naar de laatste vooronderstellingen, zowel in termen van de fundamentele ideeën als van de persoonlijke levenshouding die aan de verschillende opvattingen ten grondslag liggen. Ik denk dat deze laatste vooronderstellingen in vrijwel ieder geval gebaseerd zijn op een van de volgende grondhoudingen of op een of andere merkwaardige combinatie ervan: naturalisme, materialisme, technologisme, cynisme, zuivere analyse, Freudianisme, sensualisme, subjectivisme, relativisme, rationalisme, sciëntisme, humanisme, de wil tot macht en atheïsme of (wat op hetzelfde neerkomt) indifferentisme. Heel de interpretatie van de mens, de geschiedenis, de cultuur, waarden, bestemming en het zijn vindt plaats in deze termen. *Er is vrijwel geen verwijzing naar echte transcendentie*; en zeker geen verwijzing naar God of naar Christus of naar de Heilige Geest. Is deze stand van zaken een reden tot vreugde voor Jezus Christus? En wat duidelijk geen reden tot vreugde is voor Jezus Christus, kan dat een reden tot vreugde zijn voor een gelovig christen? En als de intellectuele en geestelijke bron van alle macht, visie en invloed in de wereld van vandaag, n.l. de universiteit, zelf bepaald wordt door zo'n radicale vervreemding van Jezus Christus, niet alleen in termen van het centrale academische beleid en de algemene geest die er heerst, maar ook in termen van de materiële inhoud van het onderwijs die dag na dag en jaar op jaar het denken voedt en vormt, kan er dan de geringste twijfel over bestaan, dat het enige dat ons allen wacht een grote ramp is – internationaal, politiek, economisch, sociaal, moreel, intellectueel en geestelijk?"

De woorden waarmee Malik eindigt zijn in feite een oproep tot het stichten van een christelijke universiteit: "Een bedrag van vijf miljard dollar als financiële basis voor een instelling die voldoende is toegerust om op een authentieke en verantwoorde wijze studie te maken van de aard van het denken aan de universiteiten en de geestelijke achtergronden daarvan, is nog niets vergeleken met de absolute ernst van de totale scheiding die er op dit ogenblik heerst tussen Christus en de tempels van wetenschap, denken en onderwijs in heel de wereld".

2. *De opgave is moeilijk, maar niet onmogelijk – indien ze in geloof wordt aangevat.*

De zinspreuk van de Vrije Universiteit luidt: *Auxilium nostrum in nomine Domini*. Deze woorden vormen een belijdenis en ze dringen tot gebed. Daar is ook alle reden voor. Het is voldoende gebleken in de geschiedenis van de VU dat het vinden van een eigen christelijke weg voor de beoefening van wetenschap niet eenvoudig is. Toch zijn er ook zaken duidelijk geworden: hoe vooronderstellingen doorwerken in de wetenschapsbeoefening.

Baanbrekend werk is hier verricht o.a. door H. Dooyeweerd, zowel in kritische als in constructieve zin. Zijn filosofie vormt, ondanks alle vragen die erbij gesteld kunnen worden, een goed uitgangspunt voor een christelijke visie op wetenschapsbeoefening, omdat zij een wetenschappelijk verantwoord theoretisch kader biedt waarin recht gedaan wordt aan de grondnoties van het christelijk geloof.

3. Door haar oorspronkelijke doelstelling los te laten verliest de VU haar bestaansrecht.

De VU is begonnen in het besef van een roeping: "in het hooger, heiliger belang van ons volk en ons land"; in de overtuiging dat de vruchten van het christelijk geloof ook heilzaam zijn voor de samenleving. Het loslaten van de oorspronkelijke doelstelling betekent dat de VU ook haar eigen betekenis voor de samenleving verliest. Dat geldt voor de Nederlandse situatie. De VU schiet tekort als de plaats waar kadervorming voor christelijke organisaties kan plaatsvinden. Het geldt ook voor het buitenland. De VU zou van grote betekenis kunnen zijn voor de opbouw van samenlevingen in ontwikkeling door de christenen daar te helpen in het vormen van een integraal christelijke visie. Het is opvallend hoeveel christenen in het buitenland onder de indruk komen van de ideeën van Kuyper en degenen die in zijn geest verder werken, wanneer zij daarmee in aanraking komen. Maar er bestaat nu weinig reden voor hen om nog naar de VU te komen om hier te studeren, enkele uitzonderingen daargelaten.

4. Er is alle reden voor de VU om weer ernst te maken met haar bijzonder karakter zoals dat oorspronkelijk in grondslag en doelstelling onder woorden was gebracht.

De VU kan kiezen uit twee mogelijkheden: of ze gaat verder op de weg die ze de laatste jaren is ingeslagen. Dat betekent dat zij haar bijzondere karakter verliest en daarmee ook haar bestaansrecht als aparte universiteit. Het zou dan te overwegen zijn de VU als zelfstandige universiteit op te heffen. Daardoor zou er enige ruimte komen op de onderwijsbegroting en dat zou het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek in Nederland ten goede kunnen komen. Er lijkt weinig reden om naast de andere universiteiten in het Westen van ons land in één stad twee zelfstandige universiteiten in stand te houden.

De andere mogelijkheid is, dat de VU weer ernst gaat maken met haar oorspronkelijke bedoeling. Ook dat zou een zeer ingrijpende beleidsbeslissing zijn, die pas geleidelijk effect kan krijgen. Waarschijnlijk zou de VU dan op termijn aanmerkelijk kleiner worden en zich veel moeilijker wetenschappelijk op allerlei gebieden met de andere universiteiten kunnen meten. Maar zij zou als zelfstandige universiteit weer reden tot bestaan hebben. En wat belangrijker is, zij zou in het perspectief van het christelijk geloof weer betekenis kunnen

krijgen. Dat zou ook voor de samenleving als geheel, zowel nationaal als internationaal, van meer belang zijn dan een voortbestaan waarin zij zich nauwelijks onderscheidt van andere universiteiten.

Het is duidelijk dat de tweede mogelijkheid een groot geloof vraagt, of liever, geloof als een mosterdzaad.

Afschaffen? Natuurlijk niet!!

A. van Harskamp

Moet 'het bijzondere' van de VU afgeschaft worden? Wanneer je geen aandacht schenkt aan het licht rellerige toontje van deze formulering en dus serieus op de vraag ingaat, dan past er eigenlijk alleen maar een eenvoudig 'ja' of een eenvoudig 'nee'. En hierboven staat: nee, natuurlijk niet afschaffen! Tenminste ... wanneer met 'het bijzondere' bedoeld wordt dat er op een of andere manier een verbinding bestaat of moet bestaan tussen christelijke godsdienst en deze universiteit.

Voordat ik nu zeg waarom ik dit vind, is het zaak om vlug twee makkelijk opkomende misverstanden op te ruimen. Allereerst: ik ben niet tegen afschaffen omdat ik bang ben dat het verdwijnen van 'de signatuur' het bestaan van de VU in gevaar brengt. Eenvoudigweg omdat ik vermoedelijk te onpraktisch ben om te begrijpen waarom een mogelijke afschaffing van 'de signatuur' als vanzelf zal leiden tot het verdwijnen van deze universiteit. En ook omdat ik me nog reken tot diegenen die vinden dat ideeën en argumenten richting moeten geven aan concrete belangen en niet andersom. Ook al is mij bekend dat meer praktisch ingestelde personen er zeker van zijn dat deze opinie niet getuigt van realiteitszin en zelfkennis.

Vervolgens: wanneer je tegen afschaffen bent, kies je daarmee niet automatisch voor handhaving van de huidige situatie. Om maar in dit verband het meest voor de hand liggend voorbeeld te nemen: je kunt heel goed voor 'het bijzondere' zijn en toch het instemmingsgedoe rond de doelstelling afwijzen als middel voor het handhaven van 'het bijzondere'. Ik denk dat de vraag om instemming de indruk geeft dat 'het Evangelie van Jezus Christus' als een soort meetlat gebruikt wordt. En dat is een indruk die verkeerd werkt; en ik vermoed ook dat vragen om een soort belofte van gehoorzaamheid – want dat staat in de doelstelling: 'gehoorzaamheid aan het Evangelie' – op den duur mensen alleen maar allergisch maakt voor 'het bijzondere' en dat instemmen daardoor meer en meer verwordt tot een betekenisloos ritueel voor een steeds kleiner wordend groepje. Hier is natuurlijk veel meer over te zeggen, maar dat doe ik niet omdat het me slechts om de vraag gaat: afschaffen of niet?

Welnu, waarom dus niet afschaffen? Ik denk dat daar twee soorten redenen voor zijn. De ene soort heeft te maken met het belang dat geloven heeft bij wetenschap en universiteit (a). De andere soort met het belang dat wetenschap en universiteit bij geloof en godsdienst hebben (b).

(a) Ik weet dat er genoeg studenten en wetenschapsmensen zijn die erin slagen om een volstrekte scheiding te maken tussen hun geloof/hun meer of minder

religieus geïnspireerde levensbeschouwing en hun werk en studie aan de universiteit. Dat is kennelijk een gegeven. Maar eerlijk gezegd: het is een gegeven dat ik niet echt begrijp. Want geloven, welke vorm het ook aanneemt, of het bijvoorbeeld meer een vaag verlangen is, of meer 'een zich wel aangesproken voelen' door de figuur van Jezus van Nazareth of dat het om een meer geprononceerd, door kerk en belijdenis geschraagd geloven gaat, in alle vormen is geloven altijd ook een menselijke instelling; een instelling waaruit spreekt wat voor iemand de reden van bestaan is, wat zij/hij goed en kwaad vindt, wat hem of haar ontroert en waarom uiteindelijk alles draait. Kortom, in geloven komt tot uitdrukking welke zaken in deze werkelijkheid voor ieder letterlijk van het grootste belang zijn; zo groot dat ze zelfs diezelfde werkelijkheid op een of andere manier te boven kunnen gaan. Welnu, wanneer je geloven zo aanduidt, kan ik me eigenlijk niet echt voorstellen dat geloven dan los gemaakt wordt van de wetenschappelijke studie van de werkelijkheid (en van het leven dat iemand aan de universiteit leidt, alsof in dat leven geen dingen gebeuren die naar een 'ultimate concern' wijzen). Geloven, gericht zijn op de dingen in deze werkelijkheid die soms dezelfde werkelijkheid overtreffen, kan toch niet los staan van de wetenschappelijke studie van de werkelijkheid? Geloof zoekt immers verstaan en begrip, niet in de eerste plaats van zichzelf, maar van de 'gewone' werkelijkheid, waaruit dat 'meer dan het gewone' opkomt.

Is deze opvatting – volgens velen een zeer naïeve – nu een legitimatie voor het bestaan van een bijzondere universiteit? Nee, dat vanzelfsprekend niet! Een verbinding aanbrenge(n) tussen geloof en wetenschap kan ook individueel en kan ook op een universiteit zonder bijzondere signatuur. Alleen: Er *bestaan* nu eenmaal bijzondere universiteiten. En dat betekent dat er ook met een groter gemak dan bij andere universiteiten organisatorische vormen, omgangsvormen, interesses, culturele codes en personen te vinden zijn die op een of andere manier geloof en wetenschap op elkaar willen betrekken. Het zou jammer zijn om die kansen die bijzondere universiteiten nog steeds bieden, te laten liggen.

(b) Klopt de bovenstaande redenering nu eigenlijk wel? Ik denk dat zelfs de meest welwillende lezer bedenkingen zal hebben. Al was het maar omdat de redenering letterlijk alleen ten dele kan kloppen. Ze geldt immers alleen voor dat deel van de universiteitsbevolking dat om zo te zeggen vanuit het geloof naar de wetenschap toe denkt. En de redenering gaat dus voorbij aan dat deel dat helemaal niet vanuit het geloof naar de wetenschap toe denkt. En precies het feit dat die laatste groep steeds groter wordt, vormt de diepste reden waarom de vraag naar het afschaffen van het bijzondere überhaupt gesteld wordt.

Maar het punt dat ik hier wil verdedigen is dat niet alleen geloof naar wetenschap zoekt en dat geloof dus een belang bij wetenschap heeft, maar ook omgekeerd, dat juist om wetenschappelijke redenen een verbinding van universiteit en wetenschap met geloof goed kan zijn. Ik denk dat de huidige

situatie van de wetenschap het belangrijk maakt om op een of andere manier aan de universiteit een gesprek met geloof en godsdienst in stand te houden. Waarom?

Samengevat komt het antwoord erop neer dat in geloof en godsdienst dimensies van benadering van de werkelijkheid voorkomen die voor de huidige wetenschap van groot belang zijn. In de manier waarop geloof en godsdienst naar de dingen kijken, gaat het vooral om deze drie soorten vragen: 1) wat zegt dat verschijnsel mij persoonlijk, welke betekenis heeft het voor mij, hoe brengt het mij tot geloof? Kortom een soort vragen die de persoonlijke instelling betreffen (de specifiek religieuze dimensie). 2) wat moeten we op grond daarvan doen? (de morele dimensie). En: 3) waartoe dient dat alles? (de eschatologische dimensie). Welnu, wanneer de wetenschappelijke benadering die van het beschrijven en het verklaren is, dan is het verdedigbaar om te zeggen dat verklaren en beschrijven beter loopt wanneer die drie dimensies erbij betrokken worden. Wetenschap en universiteit kunnen wel varen bij een contact met de idealen, waarden en visioenen die in de godsdienst tot uitdrukking komen. Dit klinkt nog heel abstract. Daarom zal ik proberen iets concreter te worden en een poging doen om bij elk van de drie religieuze dimensies een voorbeeld te geven.

Eerst voor wat betreft de persoonlijke instelling van 'de wetenschapsmens'. Er zijn vermoedelijk weinig academici die vinden dat kennis, voortgebracht door wetenschappelijke methoden, de enige vorm van kennis is. De meesten willen wel toegeven dat er ook andere vormen van kennis bestaan. Maar toch, niettegenstaande dat men welwillend toegeeft dat er nog andere kennisvormen zijn, lijkt er in het wetenschappelijk onderzoek en onderwijs een verborgen mechanisme te werken dat voortdurend herhaalt dat wetenschappelijke benaderingen eigenlijk de hoogste vorm van benadering van de werkelijkheid zijn. Er zit nog vaak in onze hoofden het beeld van de wetenschapper als een held die onontdekte gebieden voorgoed open legt en in kaart brengt. We kunnen ook denken aan het verborgen effect van een wetenschappelijke theorie die achtergronden verklaart die 'gewone' mensen niet kunnen begrijpen. Zo'n theorie bevordert de academische zelfgenoegzaamheid. De wetenschappelijke instelling loopt daardoor constant het gevaar zelf te weinig wetenschappelijk te zijn. Dat wil zeggen: ze dreigt voortdurend eraan voorbij te gaan zien dat er zo ontzaglijk veel principieel niet beschrijfbaars en niet verklaarbaars, niet 'te vangen' is: de binnenkant van de dingen, de onomkeerbaarheid van de tijd, het toeval, de onbegrensheid van de ruimte, het zwijgen van mensen. Om het wat pathetisch te zeggen: de wetenschappelijke instelling dreigt voortdurend voorbij te gaan aan het geheim van de dingen en het mysterie van het bestaan. Welnu, ik denk dat juist de voortdurende confrontatie met geloof en godsdienst kan helpen om de instelling van de academicus wetenschappelijker, zeg maar tastender,

hypothetischer te maken, meer bewust van de eigen grenzen.

Voor wat betreft de morele dimensie is er bijvoorbeeld te denken aan de rol van wetenschap en universiteit in de samenleving. De betekenis van wetenschap is zoals bekend enorm. Het lijkt wel of alles wetenschappelijk onderzocht, elk standpunt wetenschappelijk gelegitimeerd moet worden. Toch lijkt het tezelfdertijd evident dat we niet altijd en niet in alle opzichten behoefte hebben aan meer harde wetenschap en meer harde techniek. Eerder heeft de wereld meer behoefte aan 'zachte' krachten. En dat betekent ook: behoefte aan wetenschap met een oog voor onvervangbare esthetische en religieuze activiteiten en opvattingen. De samenleving raakt steeds meer aangewezen op bestaande resten van ethische tradities, die vanuit eigen overtuiging het vermogen hebben tot tolerantie en het streven naar begrip. En hoe je ook wendt of keert, de godsdiensten en confessies zijn in het Westen de enige nog steeds bestaande instituties waarbinnen men zich om zo te zeggen probeert te oefenen in die 'zachte' krachten. De politieke ideologieën hebben die functie verloren.

Tot slot: je kan zeggen dat er ook zoiets als een eschatologische dimensie aan wetenschap hoort te zitten. Wetenschap is pas goed, wanneer ook de vraag gesteld kan worden: waar dient dat nu in laatste instantie toe? Nu is het duidelijk dat alle wetenschappen ergens om beoefend worden. Van veel wetenschappen kun je zeggen dat ze uiteindelijk beoefend worden om natuur, mens, samenleving te veranderen. Natuurwetenschappers willen dingen beheersen, sociale wetenschappers hebben uiteindelijk de pretentie de gang van zaken in de samenleving te beïnvloeden (ten goede natuurlijk). Het punt is nu echter dat veel wetenschappelijk goede bedoelingen, op een globale schaal bekeken, effecten hebben die juist het tegendeel zijn van wat bedoeld is. Een paar algemeen bekende voorbeelden: de antropologen die met de bedoeling om een andere cultuur te beschrijven zoals die is, meewerken aan het open leggen en vernietigen van die cultuur; de genetische onderzoekers die werken aan de bestrijding van een aantal afschuwelijke kwalen, maar daardoor steeds meer risicogroepen gaan ontdekken (genenpaspoort) en zo meer het ongeluk dan het geluk dreigen te gaan bevorderen; en het meest bekende algemene voorbeeld: de medische ontdekkingen die bijdragen aan de bevolkingsexplosie.

Er is, zo zou je dus kunnen zeggen, in de wetenschap een dialectiek van goede bedoelingen en slechte onbedoelde gevolgen. Ik denk, dat confrontatie met geloof en godsdienst in dit verband belangrijk kan zijn. Met name omdat geloof en godsdienst over iets uiteindelijk spreken, over iets wat alle wetenschappelijke pogingen om zelf uiteindelijke oplossingen aan te bieden relativeert. Maar vooral ook omdat juist de reflectie binnen geloof en godsdienst behulpzaam kan zijn bij het nadenken over die dialectiek. Want bij uitstek geloof en godsdienst zijn (behoren te zijn) leerscholen voor omgang met vele

gestalten van die dialectiek, met vrijheid en afhankelijkheid, met goede intenties en met schuldige daden.

En wat is nu de conclusie van dit abstracte verhaal? Eigenlijk simpel: het is een kleine apologetiek van een bijzondere universiteit. Voor hen die 'iets met het geloof hebben', kan een bijzondere universiteit veel kansen bieden; en voor hen die eigenlijk alleen 'iets met wetenschap willen hebben' kan de voortdurende confrontatie met geloof en godsdienst hun werk verdiepen.

In het bijzonder de VU.

A.W. de Jager

De vraag "moet het bijzondere van de VU afgeschaft worden?" – te behandelen op "een niet al te geleerd symposium" – kan eenvoudig beantwoord worden met: nee, natuurlijk niet. Immers het voortbestaan van de VU is afhankelijk van haar bijzonder karakter en wie zou de VU niet willen laten voortbestaan. Zonder identiteitsverlies zal de VU klein van schaal blijven. In een tijd van schaalvergroting zal zij het moeten vinden in kwaliteit en samenwerking in interuniversitair verband. De VU is "gewoon bijzonder". Dat zal elke instelling uit marktoverwegingen willen zijn, maar het bijzondere van de VU vloeit voort uit haar christelijke identiteit. Die identiteit is niet in de eerste plaats een afgeleide van de markt. De VU is echter ook niet "christelijker" dan haar omgeving en wanneer onze cultuur gekenmerkt wordt door een proces van secularisatie dan kan dat aan de VU niet voorbij gaan.

Waarom komt dat bijzondere dan tot uitdrukking? Wanneer je allerlei activiteiten en programma's eens rustig in ogenschouw neemt, vind je er veel elementen in die voortvloeien uit die christelijke identiteit. Ook onze werkwijze kenmerkt zich door wat buitenstaanders wel noemen een typische VU-stijl. Alleen, we zijn er zo aan gewend dat het ons niet meer opvalt en we daarom alleen al telkens de vraag stellen: zijn we wel bijzonder (genoeg)? Die vraag past overigens in onze calvinistische traditie.

Wanneer de vraag vandaag wordt gesteld dan is mijns inziens de achterliggende vraag: verdwijnt het christelijk geloof uit onze samenleving, wordt het voorlopig naar de privé-sector verwezen? Met andere woorden zet de secularisatie door, is er een keer of blijft er iets schoons over dat echt is? Laten we voorzichtig zijn met daarop een antwoord te geven in een tijd van steeds weer achterhaalde standpunten. Ik doel hierbij niet op het verdwijnen van allerlei christelijke ideologieën en constructies die vroeger hun nut hadden, maar aan erosie onderhevig zijn. Het gaat om het aantasten van christelijk geloof nu wetenschap en technologie steeds meer het gedrag van autonome mensen in een geïndustrialiseerde samenleving bepalen. Merkwaardig is nu dat er steeds meer geluiden zijn die de grenzen van deze ontwikkeling aangeven: wetenschappers die de grenzen van hun mogelijkheden ervaren, milieuproblemen die niet alleen met technische hoogstandjes zijn op te lossen, het opnieuw aan de orde stellen van "Grenzen aan de Groei", zoeken naar de samenhang of het leidend beginsel als reactie op het reductionisme van de wetenschap. Het is naïef om daaruit het bestaan van God af te leiden of God te positioneren in de totale werkelijkheid (de natuur!). Je zou hoogstens kunnen twifelen aan de goede gronden voor het secularisatieproces.

Voor de universiteit blijft de kernvraag de verhouding tussen geloof en wetenschap. Andere items, zoals maatschappelijke dienstverlening en personeelsbeleid, zijn in het licht van de identiteit relevant maar daarvoor is de universiteit niet opgericht en wordt zij niet in stand gehouden. Over geloof en wetenschap is er bij ons al veel geschreven binnen een zich wijzigende context en zijn anderen deskundig. Voor mijzelf wil ik de vraagstelling als volgt schematiseren. Geloof is luisteren naar Gods Woord, meditatie en gebed. Deze drie facetten hebben naar mensen en tijd verschillende nadruk, maar zijn alle essentieel. Hiermee kunnen we niet volstaan.

Geloof brengt mensen tot een levenshouding respectievelijk levensbeschouwing en het ontwikkelen van normen en waarden. Het geloof beïnvloedt niet het wetenschappelijk kennen van de mens, mag althans geen invloed hebben op een wetenschappelijke redenering of bewijsvoering als zodanig. De VU kent dus geen bijzondere, voor anderen oncontroleerbare wetenschapsbeoefening. Wetenschap is echter wel ingebed in vooronderstellingen, waarden en keuzes. Dat kan voor de verschillende disciplines nogal uiteenlopen. Men onderscheidt ook wel normatieve en niet-normatieve wetenschappen. Langs de weg van levenshouding/-beschouwing is naar mijn mening geloof van essentiële betekenis voor het wetenschappelijk bedrijf, ook als je te dien aanzien een pluraliteit van opvattingen accepteert. Dit aan de orde stellen mag je van wetenschappers en studenten aan een bijzondere universiteit verwachten. Of het in voldoende mate gebeurt, weet ik niet, soms twijfel ik daaraan.

Onze levenshouding, ons stelsel van normen en waarden is anders dan 110 jaar geleden. Kritiek op het verleden is terecht voor zover het verabsolutering van beginselen betreft, zoals dat geldt voor elke ideologie die alleenheersend wordt. Kritiek op het verleden is onterecht wanneer daarmee bedoeld wordt het geloof naar de binnenkamer te verwijzen. Ook wij zullen in deze tijd, in de maatschappij waarin we leven, inhoud en vorm moeten geven aan wat ons ten diepste beweegt. Met wereldmijding en fundamentalisme, als panacee voor onzekerheid en uitzichtloosheid, komen we er niet.

De VU moet ruimte geven aan mensen die met ons mee willen doen. Je kunt elkaar niet meten op geloofsinhouden. Dat heeft bovendien al zo veel ellende veroorzaakt. Wel op onderwerpen die je belangrijk vindt om aan te werken. Wat belangrijk is voor de VU heeft te maken met haar grondslag. En ik denk nu dat wetenschap vanuit die context in de komende tijd meer gevraagd zal worden. Daarom alleen al moet de VU bijzonder blijven.

Bijzonder gewoon, en gewoon bijzonder.

A.W. Musschenga

Een universiteit is allereerst een doelorganisatie. Aan een universiteit moeten studenten zo goed mogelijk opgeleid worden en er moet zo goed mogelijk onderzoek verricht worden. Daar zal iedereen het mee eens zijn. Als doelorganisatie mogen aan de VU normale eisen van efficiëntie en effectiviteit worden gesteld. In dat opzicht is een universiteit een bedrijf. Een universiteit als bedrijf moet produkten afleveren.

Vaak wordt gedacht dat de produkten publikaties en bullen zijn. Dat is niet juist. Zo'n benadering maakt studenten en medewerkers tot machines. Dat zijn ze niet: zij zijn juist de produkten. Bullen en publikaties zijn meer wat winst is voor een bedrijf. Winst is nodig opdat een bedrijf datgene kan blijven doen, wat het doet. Dat is produkten afleveren die kwaliteit hebben en aan een behoefte voldoen. Goede produkten van een universiteit zijn ontplooide persoonlijkheden met een zekere uitstraling; persoonlijkheden die wat betekenen voor cultuur en samenleving, mensen die wat betekenen en wat te zeggen hebben. Ik besef dat het beeld gebrekkig is, en dat de analogie niet helemaal opgaat. Als de strekking maar duidelijk is: wanneer aan een universiteit medewerkers en studenten als machines, als produktiekrachten gezien worden, dan schiet een universiteit aan haar doel voorbij.

Wat heeft dat nu met de vraag 'Moet de VU bijzonder blijven' te maken? Heel veel en heel weinig.

Heel veel, omdat het al heel bijzonder zou zijn, wanneer een universiteit zich zou verzetten tegen wat ik een verkeerd uitgewerkte vergelijking van een universiteit met een bedrijf zou verzetten. Dat zou een verzet tegen de geest des tijds zijn. In een universiteit moet produktiebewaking en produktevaluatie betekenen: aandacht voor de individuele mens van studenten en medewerkers. Aandacht voor kwaliteit kan ook betekenen: verzet tegen de dominante opvattingen van kwaliteit. Afstudeercijfers, aantallen publikaties en citatieindexen zeggen niet alles. In de zin zoals ik het bedoel een gewone goede universiteit zijn, is al heel bijzonder. Dus niet: de VU gewoon bijzonder, maar: de VU bijzonder gewoon. Ik ben het dus eens met mensen die zeggen dat je niet te veel moet zeuren over de identiteit van de VU, maar gewoon goed je werk moet doen. Precies, maar gewoon goed je werk doen – in de door mij bedoelde zin – is heel ongewoon.

Heel weinig, omdat daarmee nog niets gezegd is over wat gewoonlijk 'het bijzondere karakter van de VU' wordt genoemd. Ik zou daar lang over kunnen uitweiden, maar doe dat niet. De VU heeft een historische band met het gereformeerde volksdeel. Voorzover die nog bestaat, zal die binnen afzienbare

tijd verdwijnen. Daar zal ook geen ander volksdeel voor in de plaats komen. De keuze voor een oecumenische universiteit betekent het loslaten van de gedachte dat de universiteit van en voor een bepaald volksdeel is. De oecumenische christenheid is in alle opzichten te heterogeen om als nieuw volksdeel gezien te worden.

Maar wat dan wel? De VU moet een universiteit zijn en blijven waar geloven serieus wordt genomen als iets belangrijks, iets onherleidbaars, iets sui generis.

Geloven is niet meer bon ton. Geloven is iets wat verstandige en ontwikkelde mensen niet meer doen. Dat stadium hebben ze achter zich gelaten. Natuurlijk zal er altijd een groep van mensen zijn - mensen die het moeilijk hebben, die niet goed mee kunnen komen - die naar geloof als houvast grijpen. Daar moet je begrip voor hebben, maar daar houdt het dan ook mee op. Dat is een opvatting die door een spraakmakende groep in onze samenleving wordt aangehangen.

Die opvatting moet bestreden worden. Dat betekent dat de VU op wetenschappelijk niveau de confrontatie moet aangaan met iedereen die beweert dat geloven herleid kan worden tot iets anders. Om mijn part mag men de VU daarom een apologetische universiteit noemen. De erkenning van het belang en het sui generis karakter van geloven heeft gevolgen voor onderwijs en onderzoek. De VU zal nooit zonder een theologische en een filosofische faculteit kunnen. Maar ook in andere disciplines zal er ruim aandacht moeten zijn voor het verschijnsel geloven. Dat geldt vooral voor disciplines als sociologie, antropologie, literatuurwetenschap, psychologie, pedagogie, psychiatrie en geneeskunde. Dus met name de geestes- en sociale wetenschappen. Maar niet alleen. Want de opdracht tot redelijke verantwoording van het geloof impliceert ook het aangaan van een gesprek met de moderne natuurwetenschappen. Dus alleen maar gelovige onderzoekers? Wel als het gaat om projecten waarin geloven en gelovigheid centraal staan. Maar als de VU de aandacht voor geloven in het onderzoek niet waarmaakt, heeft ze wat mij betreft ook niet het recht om on- of andersgelovigen te weren. (Nog even daargelaten wat onder on- of andersgelovigen moet worden verstaan.) Voor de rest is iedereen welkom die op z'n minst respecteert dat de VU een universiteit is waar geloven serieus wordt genomen. Als in het onderzoek de aandacht voor geloven een centraal moment is, dan zal dat ook uitstralen naar het onderwijs. Studenten mogen best weten dat aan de VU geloven belangrijk gevonden wordt.

Ik heb het over geloven, maar tot nu toe is het woord 'christelijk' niet gevallen. Dat klopt, en dat is niet toevallig. Ik zie het christendom als een uiterst belangrijke geloofstraditie. Maar dat ik over traditie spreek, betekent al dat ik het bestaan van andere tradities erken. God is te groot om in één geloofstraditie gevat te worden. Dat wil ik hier met nadruk onderstrepen. Ik wil erkennen dat voor anderen hun traditie even belangrijk is als voor mij de

mijne. Die erkenning hoeft niet op mijn engagement in mindering te komen. De christelijke traditie is mijn venster op God en de wereld. Ik zie geen reden om dat voor een ander in te wisselen. Maar het kan wel zeer verfrissend zijn om eens voor een ander venster te gaan staan. Het leukste zou zijn wanneer aan de theologische faculteit bijzondere leerstoelen voor alle wereldgodsdiensten gevestigd zouden worden, die bezet zouden worden door niet-waarheidsfanatieke aanhangers van die godsdiensten. Dan zou de VU de dialoog in eigen huis halen.

Het bijzondere van de VU moet dus niet afgeschaft, maar versterkt worden. Voor mij is de VU nog te weinig bijzonder gewoon, en ook nog niet voldoende gewoon bijzonder. Het zo opgevatte bijzondere van de VU moet natuurlijk op bestuurlijk niveau gewaarborgd worden, maar vooral vorm en inhoud krijgen. Jarenlang is vastgehouden aan een defensieve strategie van het waarborgen van identiteit. Het gevaar van zo'n strategie is dat er op een bepaald moment nog wel waarborgen zijn, maar geen identiteit. Er is nog wel een dikke kluisdeur, maar het daar achter bewaarde bankpapier is allang niet meer in omloop.

Ik heb me nooit zo voor die waarborgen geïnteresseerd. Ik acht het ook bestuurlijke wijsheid dat aan het Bezzinningscentrum, waarvan ik al meer dan 10 jaar hoofd ben, nooit is gevraagd om te adviseren welke mensen met welke achtergrond in welke functies, c.q. ambten wel of niet benoemd, c.q. verkozen mogen worden.

Met grote ergernis constateer ik wel eens de tendens om met de identiteit te manipuleren. Het is zonneklaar dat de VU haar bestaansrecht zou verliezen, wanneer haar levensbeschouwelijke identiteit inhoudelijk niets meer voorstelt. Dus moet er – denken sommigen – maar weer wat geld in identiteitsartikelen gestopt worden. Dan kunnen zij rustig doorgaan met hun werk. Ik ben wel zo cynisch dat ik het geld dan rustig aanneem. Maar ik zal daarmee onmiddellijk ophouden, zodra ik merk dat buiten het kleine clubje van en rond het Bezzinningscentrum de identiteit van de VU niet meer is dan een instrument in de strijd om het overleven. Zolang er nog voldoende mensen zijn voor wie de identiteit een intrinsieke waarde is, heeft de VU wat mij betreft bestaansrecht.

Dun is de mode?

A.P. Bos jr.

De VU is gewoon, zo wordt naar buiten toe benadrukt. Gewoon, als enige alternatief voor het negatief werkende stigma 'gereformeerd' of 'konfessioneel'. Het bestaansrecht van een tweede universiteit in de regio Amsterdam wordt enkel ondersteunt door te wijzen op de relatief kleine, maar volledige schaal, waarop het onderwijs plaatsvindt en de goede organisatie. De VU is zakelijk gezien een redelijk draaiende instelling, een middenmotor in de meeste opzichten. Dat is dan ook het gezicht van de VU: dunnetjes, weinig inspirerend en grijs.

The skeleton in the cupboard

In het verleden stond de konfessionele traditie misschien wel niet garant voor levendigheid en inspiratie, maar toch voor duidelijke keuzes van de universiteit. Nu wordt die traditie gezien als een erfelijke ballast, een ernstige afwijking waar je je kinderen niet mee wilt opzadelen en daarom maar helemaal geen kinderen meer 'neemt'. Door maar zo 'normaal' mogelijk te doen, loop je als instelling niet het risico te worden beschouwd als een Meppelse domineeszoon. Vooral niet 'dik' doen. Als de VU dat maar lang genoeg volhoudt wordt die banvloek van 'de Doelstelling' wel vergeten.

Nadat studenten in de jaren '70 het primaat van het gereformeerdendom op de VU aan de kaak stelden, is alles in het werk gesteld om het lijk van de Doelstelling effectief de kast in te werken. Het skelet valt er bij tijd en wijle weer uit, maar dat is een kwestie van sloten verversen. Nooit is geprobeerd om innovatief te werken aan een moderne 'bijzondere' universiteit. Waar andere uit de verzuiling stammende fenomenen als de omroep (NCRV, KRO) of de dagbladen (Trouw) het min of meer gelukt is om op een eigentijdse manier toch 'apart' te blijven, is de VU daar nooit in geslaagd. Het is te makkelijk om de oorzaak daarvan bij het bestuur te leggen. Dat kenmerkt zich vooral door afstandelijk, neutraal management, wat in tijden van bezuinigingen wel handig is. Een bijdrage aan een unieke positie van de VU kun je echter niet van ze verwachten. Het wetenschappelijk personeel heeft het natuurlijk ook te druk met het bestendigen van hun onderzoeksbaantje om in het onderwijs nog reflectie op wetenschap toe te laten. Maar misschien is het grootste struikelblok uiteindelijk wel de student. De kritiek op onderwijsprogramma's gaat meestal niet verder dan het tijdstip van tentamineren en de prijs van de verplichte boeken. De desinteresse voor alle extra's (filosofie en levensbeschouwing binnen het curriculum, lezingen van om het even welke organisatie) is kenmerkend voor de moderne student. Geen gezeik. De culturele omgeving lijkt er niet naar te zijn om als instelling een aanbod te creëren voor een vraag die niet

bestaat. Soms echter creëert het aanbod de vraag. Wat de boer niet kent enzo. De VU als instelling heeft na de Werdegang van het gereformeerdendom nooit structureel moeite gedaan om studenten de kans te geven in het onderwijs iets meer dan het gewone te proeven. Ik zeg nadrukkelijk 'als instelling' want er zijn een aantal fakulteiten op de VU, waar innovatie wel plaats heeft gevonden. Daar zijn bijvoorbeeld initiatieven vanuit de studentenbeweging als de wetenschapswinkels en de 'kritiese wetenschap' geïncorporeerd in het onderzoeks- en onderwijsprogramma, met verrassende resultaten.

Het algemene beeld van de VU wijst echter anders uit. De onderwijsprogramma's zijn vrijwel uitwisselbaar met die van andere gewone universiteiten (overigens niet in roostertechnische zin, maar dat terzijde). Massaal en zogenaamd neutraal onderwijs, met weinig tot geen elementen van reflectie op de relaties wetenschap & samenleving en wetenschap & levensbeschouwing. Geen wonder dat sporadisch gegeven kolleges 'filosofie' matig tot niet bezocht worden en als een verplicht nummer worden gezien. Ze staan in geen verhouding tot de rest van het programma en komen als Fremdkörper over. De boedelscheiding tussen dat, wat de VU bijzonder maakt (zou moeten maken) en dat wat elke konsumentgerichte universiteit aanbiedt, is ook duidelijk te zien aan de marginale positie van Bezinningscentrum en Studium Generale.

De vraag is nadrukkelijk aan de orde of studenten zich nog wel iets willen laten gezeggen. Moeten we niet juist blij zijn dat we als studenten uit de knellende banden van de mannenbroeders zijn bevrijd? Ja, natuurlijk. Echter, mensen die een strikte scheiding willen maken tussen personeel en studenten als het gaat om deelname aan de 'identiteitsvorming' (waaronder bijvoorbeeld College van Bestuur-voorzitter Brinkman) zijn slechts uit op het beheersbaar houden van de universiteit. Bek dicht, leren! En dát was nou juist het aardige van het idee van de civitas academica: studenten en personeel vormen samen de academie. In een academisch milieu, waarin nog steeds verondersteld wordt dat wetenschappelijke disciplines worden beoefend en overgedragen is het een fictie te veronderstellen dat dat laatste op een strikt neutrale manier gebeurt. Niet hier en niet elders. Zélf, of juist in een rigide tweefasenstructuur heeft een universiteit de maatschappelijke en intellectuele plicht om minstens haar eigen schijn-neutraliteit bloot te leggen en bekritisceerbaar te maken. Zonder dat rest een ziellose kennisfabriek. Als studenten daar bewust van worden buitengesloten -wat mijns inziens gebeurt met uitspraken met de strekking van die van Brinkman- wordt een belangrijke rol van de Alma mater terzijde geschoven.

Op een aantal beleidsgebieden is deze trend waarneembaar. Studenten worden gedwongen zich afgemeten hoeveelheden kennis in een minimumtijd eigen te maken, "omdat ze anders strategisch gedrag gaan vertonen"; studenten worden het liefst uit inspraakorganen geweerd "omdat ze niet deskundig zijn"; het wordt studenten ontmoedigd om in universitaire infrastructuren te funktio-

neren "omdat ze daar zichzelf mee in problemen brengen". Dan kún je ook verwachten dat over tien jaar het een probleem wordt om personeel met dat beetje extra binnen de VU-muren te krijgen. De VU is geen slachtoffer van de secularisatie, ze doet er even hard aan mee, door studenten als onreine Romeinen te behandelen.

Maar lezer, hoor van mij geen oproep tot réveil van oude waarden. Maak van de VU geen concurrent van het Amersfoortse suffertje. Tast daarentegen het braakliggende terrein binnen het onderwijs af, waar je bij grote groepen studenten mee voor de dag kunt komen. Implementeer onderwerpen als zingeving en ethiek in het onderwijs, niet als wormvormig aanhangsel daarnaast. School docenten daarin. Laat het bezinningscentrum daarvoor een samenwerkingsverband aangaan met het onderwijs-adviesbureau, waarin de kennis en infrastructuur voor zulke onderwijsgedeelten wordt vormgegeven. Het zou toch van lef getuigen, als we binnen het onderwijsprogramma van de VU duidelijke verschillen met andere instellingen zouden aanbrengen, als we ons zouden profileren als een maatschappelijke universiteit. Een VU, waar het makkelijk is om interdisciplinaire dwarsverbanden in de studie aan te brengen. Waar een skala aan vakken gegeven wordt over de raakvlakken van wetenschap, samenleving en levensbeschouwing, die makkelijk ingebouwd kunnen worden in het normale programma. Waar de drempel om een klus voor de wetenschapswinkel te klaren structureel laag wordt gemaakt. Waar inhoudelijk werk voor bijvoorbeeld fakulteitsverenigingen gewaardeerd wordt, op zijn minst tot uitdrukking komend in een substantiële auditorensteun.

Een maatschappelijke universiteit, die durft te staan voor wat ze is. Niet een instelling, die mensen visies opdringt, maar één die ruimte schept. Niet dik, maar stevig gebouwd. Met zo'n karakter trek je meer studenten aan dan af. En of Abraham Kuyper het er mee eens is doet niet ter zake.

De onrust gaande houden – vragen over identiteit in onze tijd.

W.B. Drees

1. *De waarde van onrust.*

In een no-nonsens tijd, een tijd waarin het verlangen naar vaart de mogelijkheid voor overpeinzingen bedreigt, kan een instelling als de VU van waarde zijn door onrust gaande te houden. Onrust, maar een andere onrust dan die van het spitsuur. Onrust door vragen te stellen – bij de zegeningen van de techniek, bij de menselijkheid van onze samenleving, bij de zin die we aan het leven wensen te geven, bij de waarden waar we ons op wensen te oriënteren.

In een tijd van pseudo- en instant-religiositeit, van grepen naar zekerheid in orthodox of alternatief gewaad – kijk maar eens in de kast 'zienswijzen' in de boekhandel –, kan een instelling als de VU van waarde zijn door de onrust gaande houden. Onrust, want het maakt onrustig door bij de antwoorden vragen te stellen – bij de gedachte aan een meer zorgzame maatschappij, een meer confessionele, meer politieke of juist persoonlijk warmere kerk, een geestelijk leider, geloof in een geestenwereld, reïncarnatie en wat er zoal de ronde doet.

In een dergelijke tijd – van no-nonsens én instant-religiositeit – is een universiteit met een levensbeschouwelijke kleur een vreemd gemengd produkt. Zo'n instelling doorkruist immers de heldere orde, de splitsing tussen wetenschappers die objectief onderzoek doen en gelovigen die bij een club horen, of de splitsing tussen het werk van 9.00 tot 17.00 en de innerlijke speurtocht, het persoonlijke verhaal 's avonds en in het weekend.

2. *Wetenschap en levensbeschouwing.*

Wat heeft wetenschap te zoeken in een levensbeschouwelijk gekleurde omgeving? En omgekeerd, wat zou levensbeschouwing kunnen winnen door zich te begeven in de wetenschappelijke context?

Wetenschap bedrijven in een levensbeschouwelijke context: al gauw wordt gedacht, en terecht, aan ethische vragen, de machtsvragen ook rond de wetenschap. Hoe pakt wetenschap uit in onze situatie, maar ook in de mondiale context van de menselijke wereldsamenleving en de bedreiging die die betekent voor de leefbaarheid van deze planeet? Te denken valt ook aan esthetische vragen. Ik bedoel dan niet alleen de vormgeving van produkten, maar ook de stijl van sociaal verkeer, als mede het behouden en ontwikkelen van de literaire cultuur. En ook is er de pastorale vraag, de aandacht voor de individuele mens en diens existentiële vragen, angsten en verdriet.

Het kan er, denk ik, niet om gaan dat een bijzondere universiteit antwoorden propageert. De kwestie is veel primitiever; de onrust gaande houden betekent het volharden in het vermoeden dat er dergelijke normatieve vragen zijn, dat

levensbeschouwelijke vragen zin en belang hebben, ook als de traditionele vormen hebben afgedaan. En ook ruimte bieden aan hen die, hoe aarzelend ook, daar een weg in proberen te gaan, antwoorden proberen te formuleren die de vragen nog zichtbaarder maken.

Wat dat betreft is het teleurstellend dat de bijzondere universiteiten, de VU, de KUB en de KUN, niet betrokken waren bij een recent initiatief vanuit het bedrijfsleven, *Art Meets Science and Spirituality in a changing Economy*: kennelijk worden deze universiteiten door relatieve buitenstaanders niet gezien als plekken waar iets spannends gebeurt. Misschien is dat trouwens ook wel te waarden; tenslotte is het ook een universiteit – een broedplaats van nuchtere wetenschappelijke kritiek en niet van wollige luchtkastelen. Wat me bij de andere kant van de wisselwerking brengt.

Levensbeschouwing in de context van wetenschap: de confrontatie met wetenschap heeft ook gevolgen voor levensbeschouwelijke vragen en antwoorden. Die worden tegen het licht gehouden, bevraagd. Te denken valt aan sociaal-wetenschappelijke bestudering van levensbeschouwingen – in gesprek met de uitdagingen die sinds Nietzsche, Feuerbach, Marx en Freud op tafel liggen. Het gaat ook om de inhoud van wat gezegd wordt over de mens en de verdere werkelijkheid – valt dat te rijmen met datgene wat wetenschappelijk ontdekt is? Grote vraag daarbij is ook de verhouding van denken, voelen, willen en materie – hoe zit het daar mee. En ook mag het gaan om normatieve reflectie op levensbeschouwingen – de houdbaarheid van wat beweerd wordt, de ethische en esthetische kwaliteit.

3. *Overall, ergens en nergens.*

Mooie woorden, maar wat kan een universiteit hier mee? Niet zo heel veel, lijkt me. Daarom zal ze ook in grote mate een gewone universiteit zijn, als alle andere universiteiten in ons land. Maar misschien zijn er toch drie bescheiden antwoorden op deze vraag te geven over de plek waar het bijzondere aandacht zal krijgen: overall, ergens en nergens. *Overall*: we kunnen proberen bij al het onderwijs en al het onderzoek deze vragen aan de orde te stellen, de gevoeligheid daarvoor vergroten. Dat kan te maken hebben met de keuze van onderwerpen voor onderzoek, maar ook met de wijze waarop deze onrust zichtbaar gemaakt wordt door de docent. *Ergens*: we kunnen speciale plekken maken waar dat aan de orde komt – in onderzoek in allerlei faculteiten; in mijn gezichtsveld denk ik dan aan de mogelijkheden van een vakgroep Algemene Vorming bij de beta-faculteiten en aan het Bezinningscentrum. *Nergens*: als het bijzondere al een vlag is die de lading niet dekt, als het al niet lukt om er een invulling aan te geven, dan is het misschien toch nog een nuttige vlag – omdat het schuldgevoel oproept. Dat houdt onrustig ten aanzien van het non-sens bedrijf en ten aanzien van de al te eenvoudige beantwoording van grote vragen.

Die onrust kan de vragen echt houden, de vragen die passen bij de confrontatie van waarheid en waardering, meer misschien niet.

Fusie VU & UVA moet bespreekbaar zijn.

E. Eskens

Men heeft de christelijke wetenschap proberen te beschermen door haar te isoleren van de 'openbare' wetenschap. Ten tijde van de stichting van de VU heette dat: 'sovereiniteit in eigen kring'. Het idee was dat de VU op haar geheel eigen manier wetenschap moest bedrijven; op een gereformeerd-christelijke manier. In de praktijk betekende dit dat de VU zich verre moest houden van de wereldlijke theorieën en wereldlijke instituten.

Nu 110 jaar later is het opgelegde isolement een farce geworden. De VU moet erkennen dat de afhankelijkheid van het bedrijfsleven en de staat groter is dan indertijd gedacht. Van sovereigniteit in de zin van Abraham Kuyper is dus weinig over. De inhoud van het onderwijs en onderzoek wordt niet autonoom door de VU bepaald. Maar dat de VU gestuurd wordt door krachten buiten haar kring, betekent niet dat het streven naar onafhankelijkheid opgeven moet worden. Integendeel zelfs. Ik denk dat de christelijke traditie waard is om voortgezet en beschermd te worden.

'Bijzonder' & 'Openbaar' binnen de VU.

Als ik binnen de VU rondkijk dan valt het gebrek aan sovereigniteit direct op. Lesprogramma's worden voor een deel bepaald door bedrijven en de colleges die nog wel enige sporen van christelijkheid in zich dragen worden vaak getorpedeerd door afvallige studenten.

Studenten pikken het niet dat colleges en literatuur doordrenkt zijn van een christelijke ideologie. Ook de studenten die zich christelijk noemen hebben vaak hun buik vol van 'al dat gezever'. Ik kan u verzekeren dat in negen van tien gevallen er een collectieve zucht door de collegezaal gaat als het woord 'God' valt.

Zo is de huidige praktijk: het christelijke wetenschapsideaal slaat niet meer aan bij de meerderheid van de VU-studenten. Ik heb zelfs meegemaakt dat studenten weigerden colleges te volgen zolang er niets aan het 'overdreven christelijke karakter' werd gedaan. De colleges werden uiteindelijk veranderd. Ik denk dat dit kenmerkend is: de christelijke visie moet het steeds verder ontgelden in de colleges.

Voor het wetenschappelijk nivo van de VU is dat de pest. De docenten raken geïsoleerd en voelen zich de laatsten van een uitstervend soort. Dat motiveert niet echt. Bovendien voelen ze niets voor de ideeën die onder hun studenten leven. Ze klampen zich angstvallig vast aan hun bedreigde christelijke traditie en verliezen daardoor de wereld buiten 'hun VU' volledig uit het oog.

Typerend is dat het postmodernisme pas op de VU doordrong, toen de landelijke pers er over begon te schrijven. De stroming had toen allang wortel geschoten in de maatschappij en de wetenschappelijke kritiek die nu loskomt is gewoon te laat.

Ik vraag niet van de docenten dat ze het eens zijn met de nieuwe ideeën. Ze mogen best denken dat het allemaal modieuze onzin is, maar zodra 'modetrents' in de hele samenleving wortel schieten is het wel zaak dat wetenschappers zich over de gevolgen daarvan buigen.

De gedwongen VU-studenten

Hoe lossen we de spanningen binnen de VU op? Men kan geneigd zijn om te zeggen: 'als die studenten de colleges niet kunnen verdragen, dan moeten ze weggaan'. Maar zo simpel ligt het niet. Studenten hebben op de VU een vriendenkring opgebouwd die ze niet zo snel willen achterlaten. Nu kan men nog zeggen 'dat hadden ze zich dan van te voren maar moeten bedenken'. Maar ook daar schieten we weinig mee op. Er zijn studenten die door het rijk aan de VU zijn geplaatst. Als ze weg konden gaan, zouden ze dat misschien wel doen, maar ze kunnen nergens heen.

Er is ook nog een categorie 'misleiden'. Zij hebben zich van te voren laten inlichten over het karakter van de VU, maar zijn de VU binnengelokt met de belofte 'dat het met die profilering wel los zou lopen'. Dergelijke misleiding blijkt bij sommige faculteiten deel van de studentenwervingscampagne uit te maken. (Ik kan daar zelf van meepraten, want ook ik ben zo de VU binnengelokt. Men hield zich overigens niet aan de belofte).

Wat moet de VU met nu met deze 'geplaatste' en de 'misleide' studenten? Wegsturen gaat niet, dat is duidelijk. Het zou onrechtvaardig zijn. Mag hen een christelijk profiel opgedrongen worden? Mogen deze groepen opgezadeld worden met christelijke colleges, christelijke literatuur en christelijk onderzoek? Het lijkt mij niet. Deze mensen zijn ongewild aan een christelijke universiteit beland en daar moet de VU rekening mee houden.

Fusie VU & UVA wenselijk

Het lijkt mij beste om een compromis te zoeken waarbij christelijk en niet-christelijke studenten en docenten elkaar niet in de weg zitten en waardoor onafhankelijk, souverain christelijke wetenschap weer mogelijk wordt. Mijn stelling is dat we daarvoor de VU moeten opheffen. Ik denk dat dat de enige manier is om de christelijke traditie te behouden, zonder die traditie aan studenten op te dringen.

Ik geef het toe: ik overzie niet alles en bovendien ben ik ook maar een mens (Whatever that may be). Dus wellicht maak ik denkfouten. Maar stel nu eens dat we het 'bijzondere' en het 'openbare' ontdoen van hun kunstmatige schei-

ding. Zet wetenschappers van alle pluimage eens bij elkaar. Geef studenten daarbij eens de ruimte om docenten van hun voorkeur te kiezen. Zouden daarmee de problemen niet voor een groot deel opgelost zijn?

Christelijke studenten kunnen dan hun christelijke docent opzoeken en de niet-christelijke studenten kunnen bij hun niet-christelijke docent terecht. Zowel docenten als studenten kunnen dan hun eigen koers varen –uiteraard wel afhankelijk van financiën, studierendement en kwaliteitsbeoordelingen– maar ongehinderd door andersdenkende lastposten.

Als we de christelijke traditie willen laten voortbestaan lijkt mij dit een aardige oplossing. Binnen de 'grootse universiteit' zullen docenten niet langer gedwongen worden hun colleges te strippen van christelijke invloeden en kan men ongehinderd de eigen mening verkondigen. Op hun beurt kunnen de niet-christelijke studenten ongehinderd hun eigen kant gaan. De twijfelaars en de 'weet niet/heb geen mening' studenten kunnen van beide walletjes snoepen.

Wellicht is een fusie tussen VU en UvA een eerste stap in de goede richting. De problemen die de christelijk wetenschap heeft zijn met een fusie natuurlijk niet allemaal de wereld uit. Maar misschien is het een eerste stap op de goede weg.

Voor alle duidelijkheid: Mijn voorstel is geen poging de VU te verwereldlijken. Juist niet! Ik wil de VU opheffen om het bijzondere te redden, want wat de VU betreft kunnen we besluiten met een citaat van pater van Kilsdonk: "De situatie is hopeloos maar niet ernstig."

De Vereniging.

Voordat de fusie tussen VU en UvA daar is, moet er op de VU al wat veranderen. De rol van de vereniging voor christelijk wetenschappelijk onderwijs moet herzien worden. Deze vereniging kan nu nog beslissen over de benoeming van hoogleraren. Dat wil zeggen, als de raad, het College van Bestuur en de betreffende faculteit een benoeming van een hoogleraar zien zitten, dan kan de vereniging daar nog een stokje voor steken.

Meestal zal het zo ver niet komen. Wanneer het College van Bestuur ook maar even vermoedt dat een kandidaat omstreden is, zal de vereniging wel even informeel gepolst worden. Maar duidelijk is dat de vereniging indirect een grote vinger in de wetenschappelijke pap heeft.

Dat lijkt mij een slechte zaak: de betrokkenen op de VU en de wetenschappelijk capabele mensen kunnen in theorie zomaar gepasseerd worden, terwijl een vereniging ongemerkt haar zin kan doordouwen. Dat lijkt mij ondemokratisch en verwerpelijk.

Er zit nog een ondemokratisch trekje aan de vereniging. Het College van Bestuur wordt door de vereniging benoemd. Moet u zich eens voorstellen: de mensen binnen de VU hebben geen inspraak in de benoeming van hun eigen dagelijks bestuur. Over ondemokratisch gesproken...

Ik zou er niet tegen zijn als de vereniging, die wij allen dankbaar zijn voor de stichting van de stichtelijke VU, in haar huidige vorm gedumpt wordt. We moeten wetenschap en bestuur niet uitleveren aan een vereniging, wier macht berust op het feit dat zij de VU eens gesticht heeft. Zo er nog een rol voor de vereniging is weggelegd, moet die zich wat mij betreft beperken tot het geven van adviezen.

"Het bijzondere" van de VU moet voorlopig niet afgeschaft worden.

M.A. Maurice

1. Kenmerken van de VU.

De VU is en wil zijn: (I) in de breedte en qua niveau een volwaardige universiteit; (II) een christelijke universiteit.

Wat (I) betreft is de VU in beginsel dus een universiteit als alle andere. In (II) gaat het om iets extra's. De volgende opmerkingen gaan over dit laatste.

Welnu: het christelijk karakter zal op zijn minst mede moeten blijken (op een ook voor buitenstaanders duidelijke wijze) uit enkele speciale programma's van onderzoek en onderwijs die rechtstreeks met dit karakter verband houden. En ook uit eventuele andere activiteiten die niet onmiddellijk te maken hebben met onderzoek en onderwijs, zoals studiegroepen of vieringen en bijeenkomsten in de vorm van een leerhuis. Zulke programma's en activiteiten zullen bovendien goed en van enige omvang dienen te zijn. Daarmee staat of valt het bijzondere van de VU.

2. Welke programma's en activiteiten?

In het algemeen zal gedacht moeten worden aan programma's en activiteiten waarin enerzijds gezocht wordt naar de betekenis van (christelijke) geloofsinzichten voor wetenschap, maatschappij en cultuur, en waarin anderzijds gevraagd wordt naar de invloed die van wetenschappelijke, maatschappelijke en kulturele standen-van-zaken uitgaat op de vertolking van (christelijke) geloofsinzichten. Daarbij zal in beide richtingen-van-denken de kritische functie en de waarheidsvraag centraal moeten staan.

Zomaar een opsomming van mogelijke gebieden en onderwerpen:

(a) Een (zelf weer wetenschappelijke) reflectie op de draagwijdte van het wetenschappelijk kennen, en op de verhouding van wetenschappelijk kennen en geloofskennen. Te denken is dan bijvoorbeeld aan wijsbegeerte in relatie met de bijbelse denk- en leefwereld, en aan de tot op de dag van vandaag doorgaande traditie die stoelt op die verbinding; dat betekent aandacht voor een breed veld van thema's, lopend van wijsgerige en bijbelse antropologie tot aan metafysica. Voorts zou aandacht besteed moeten worden aan de wijsgerige grondslagen van de vakwetenschappen. En aan de verhouding tussen theologie en (natuur)wetenschap. Ook godsdienstwijsbegeerte en godsdienstpsychologie behoren hier een plaats te vinden. En steeds is er de vraag naar de verhouding tussen de "God van de filosofen" en de "God van de bijbel".

(b) Een (wetenschappelijke) reflectie op het handelen. Dat betekent aandacht

voor ethiek en voor handelingsaanwijzingen die vanuit die wetenschap gegeven kunnen worden.

(c) Verder: bezig-zijn met andere manieren van kennen van, en omgaan met de werkelijkheid dan de traditioneel-wetenschappelijke. Met name is te denken aan activiteiten rond leerhuis, liturgie en vieringen.

(d) De universiteit zou ook een platform kunnen bieden voor een dialoog tussen de verschillende religies en wereldbeschouwingen, - op zoek naar "zin" en "waarheid".

3. Wie zijn er bij betrokken? Wie dienen er bij betrokken te worden?

Die vragen laten zich betrekkelijk gemakkelijk beantwoorden. De faculteit der wijsbegeerte en de faculteit der godgeleerdheid horen er zeker bij. Evenals het Bezinningscentrum. En de sectoren Algemene Vorming binnen (clusters van) fakulteiten; binnen die sectoren Algemene Vorming worden dan opgenomen gedacht het onderwijs en het onderzoek in de geschiedenis van de (vak)wetenschap en "wetenschap en samenleving". En natuurlijk zou er verder gezocht moeten worden naar geïnteresseerde werkeenheden en personen, teneinde de betrokkenheid in kwaliteit en kwantiteit te vergroten.

4. Hoe dit alles te realiseren?

Het antwoord op die vraag kan alleen het aangeven van enkele hoofdlijnen zijn:

(a) Door een universitair beleid waarbij de nodige personele en materiële middelen beschikbaar worden gesteld.

(b) Maar ook door een verstandig, doelbewust en helder aanstellingen- en benoemingenbeleid. Hetgeen in de eerste plaats inhoudt dat met betrekking tot de christelijke doelstelling van de VU géén algemeen-geldend "instemmings/dispensatie-model" meer gehanteerd wordt.

En vervolgens zou de volgende beleidslijn moeten gelden:

In de eerste plaats zouden er op inhoudelijke gronden "identiteitsplaatsen" moeten worden vastgesteld, eventueel variabel in tijd. Dergelijke "identiteitsplaatsen" dienen dan in belangrijke mate door de faculteiten zelf bepaald te worden; bij voorkeur zou er tenminste één "identiteitsplaats" per faculteit moeten zijn. De personen die op zulke plaatsen werken zullen bewust mee moeten kunnen en willen denken over wetenschap en cultuur vanuit een christelijk perspectief. In de tweede plaats dient van degenen die andere plaatsen bezetten slechts te worden verlangd dat zij zich neutraal (in ieder geval niet als tegenstanders) opstellen tegenover de VU als christelijke instelling. Zij dienen akkoord te gaan met de besteding van zó en zóveel middelen voor de identiteitsplaatsen (personeel, materieel, infrastructuur). De vraag die hun hierover bij hun aanstelling wordt gesteld, kan dan een zeer duidelijke zijn.

5. Conclusie

Op dit moment, en – naar het zich laat aanzien – in de nabije toekomst is aan de gestelde (rand)voorwaarden gemakkelijk te voldoen. Voorlopig moet de VU dus maar "bijzonder" blijven.

Het gesprek over normen en waarden moet gaande worden gehouden.

A.H.Q.M. Merkies

Wat is het bijzondere van de VU?

Een antwoord als "de VU is geen openbare instelling" zegt alleen wat de VU niet is. Toch komt in zo'n antwoord tot uitdrukking, dat de VU meer dan anderen zelf orde op zaken wil stellen. Het "autonomie in eigen kring" is daar niet vreemd aan. In deze zin moet het bijzondere natuurlijk blijven, maar dat is niet wat men bij de bovenstaande vraagstelling voor ogen heeft.

Een meer passend antwoord op de vraag naar het bijzondere wijst op het bestaan van een doelstelling van de VU, luidende "De Universiteit stelt zich ten doel, overeenkomstig de grondslag van de Vereniging, al haar arbeid in gehoorzaamheid aan het Evangelie van Jezus Christus te richten op het dienen van God en zijn wereld." Deze doelstelling heeft zijn positieve en negatieve kanten. Ik begin met de laatste.

De doelstelling is pretentieus en leidt soms tot schijnheiligheid en opportunisme. Het is pretentieus te denken dat in een wereld, waaruit de religie wegvloeit, 12000 studenten en 4000 personeelsleden zich oprecht en gemotiveerd achter deze doelstelling zullen opstellen, zeker als men stilzwijgend ook een andere doelstelling hanteert en daadwerkelijk nastreeft n.l. op alle fronten concurrerend te zijn met de andere universiteiten. Er zijn weliswaar orthodoxen, die menen, dat er vanuit heel Nederland wel voldoende mensen bijeen te brengen zijn voor een 'zuivere' universiteit, maar deze kunnen hun idealisme alleen blijven koesteren, omdat het irreële van hun gedachten toch nooit in een confrontatie met de werkelijkheid zal blijken.

De schijnheiligheid en het opportunisme blijken vooral bij aanstellingen. Met het oog op een riant baan weten de meesten zich wel een vergeeld document of een nooit opgezegd lidmaatschap te herinneren, op grond waarvan zij menen toegelaten te kunnen worden. Deze schijnheiligheid wordt nog versterkt door het gebruik meer te letten op formele voorwaarden dan op diep gevoelde en tot nadenken stemmende overtuigingen. Het opportunisme wordt overigens niet geheel ondervangen, wanneer de inhoudelijke kant meer naar voren geschoven wordt. Geen wetenschapper zal geloven in de objectiviteit van een toets, waarbij bepaalde antwoorden beloofd worden met een "Sesam open u" en anderen de geënquêteerde terugstorten in een voortgezette strijd om erkenning. Dit leidt tot de conclusie, dat de eis bij aanstelling de doelstelling te ondertekenen beter kan worden afgeschaft. Handhaving van het "doelstellings-gesprek" wegens de explicitering van de gedachte is een mager argument als

zo'n gesprek slechts een enkel moment is in jaren van "ongestoord" werken. Ook een uitbreiding van het aantal dispensanten is niet wenselijk. Scheiding tussen "echten" en "voor spek en bonen toegelatenen" leidt niet tot saamhorigheid en benadrukt eerder een sociologische groep dan de waarde van bepaalde denkbeelden.

Betekent dit dat het "bijzondere" van de VU moet worden afgeschaft?

Als het bijzondere niet meer is dan een aanstellingsbeleid en een historische onafhankelijkheid van de overheid, kan men het inderdaad beter vergeten. Maar is dat zo? Om mij heen zie ik mensen voor wie ethische waarden nog tellen. Mannen en vrouwen, die gesprekken omtrent de waardevrijheid van de wetenschap niet afdoen met de flauwe vraag of een plus een bij ons ook twee is. Wat is dan de waarde van de wetenschap? Sommigen laten zich bij het beantwoorden van die vraag inspireren door de bijbel, anderen slechts door de normen en waarden, die daarin worden verdedigd. Weer anderen stellen hun capaciteiten en wetenschappelijke arbeid in dienst van het verkrijgen van een rechtvaardiger wereld. Slechts naïevelingen geloven dat, nu het persoonlijkheidsondergravend communisme op de terugtocht is, wij vanzelf een ethische toekomst tegemoet gaan. Een kapitalistische wereld neigt immers tot materialisme, hebzucht en egoïsme. We hoeven ons daar niet bij neer te leggen. Discussie over hogere waarden in het leven, waaraan zelfs de wetenschap dienstbaar is, moet blijven voortgaan. Dat kan het best in een bijzondere universiteit, die daar expliciet naar vraagt. Wij hoeven niet in segmentarisme of orthodoxie te vervallen om daarvoor op de bres te staan. Het gaande houden van het gesprek over normen en waarden is een taak van allen, die aan deze universiteit werken.

Met ambitie en durf nieuwe doelstellingen aanvangen.

S.J. Noorda

0.1 De vraag of het bijzondere van de VU afgeschaft dient te worden is gemakkelijk te beantwoorden. Nee, natuurlijk moet het bijzondere van de VU niet afgeschaft worden. Wie zou dat in z'n hoofd halen in een tijd waarin elke Nederlandse universiteit haar best doet een eigen gezicht te laten zien, zich zelfstandig te *profilieren*. Universiteiten willen zich van elkaar onderscheiden, ten opzichte van Den Haag en Zoetermeer, maar vooral ook ten opzichte van studenten en andere afnemers van wetenschappelijk onderwijs en onderzoek. Niet meer van hetzelfde, verschil moet er zijn.

0.2 Omdat deze vraag gemakkelijk te beantwoorden is, vermoed ik dat ze moet worden opgevat in de zin van: moet het bijzondere van de VU als christelijke universiteit blijven wat het is? Op deze vraag is mijn antwoord: het bijzondere van de VU moet blijven en versterkt worden, maar de manier waarop we het omschrijven en hanteren zou veranderd moeten worden. Ik zal dat proberen toe te lichten.

1.1 Iedere universiteit is als instelling voor wetenschapsbeoefening meer dan een werkplaats waar een wetenschappelijk ambacht wordt uitgeoefend en studenten het vak leren. De aard van het wetenschappelijk bedrijf brengt met zich mee dat het een dynamisch onderdeel is van het geheel van de *cultuur*. Aan haar culturele omgeving ontleent de wetenschap haar vooronderstellingen en aan die cultuur draagt ze in positieve of negatieve zin, volgzaam of kritisch haar stenen bij.

De VU heeft in dat verband de specifieke pretentie dat ze *in gehoorzaamheid aan het Evangelie van Jezus Christus al haar arbeid richt op het dienen van God en Zijn wereld*. Zo wordt, althans sedert 1971 en tot nu toe, het bijzondere van de VU getypeerd.

1.2 Wie deze pretentie ernstig neemt, aanvaardt in de eerste plaats een zeer specifieke kritische *maatstaf* (dient de universiteit God en zijn wereld of niet?) en veronderstelt ten tweede een zodanige *feitelijke* hantering ervan, dat het effect merkbaar is. Op beide punten geef ik mijn oordeel over de bestaande situatie, kort en dus heel globaal.

1.2.1 In de praktijk wordt de genoemde specifieke maatstaf m.i. slechts in beperkte mate uitdrukkelijk aanvaard. Ik constateer een grote aarzeling een expliciet *religieuze* doelstelling (want dat is de doelstelling van de VU) met

wetenschapsbeoefening en -toepassing te verbinden. In de praktijk wordt daarom die doelstelling vrijwel onmiddellijk vertaald in afgeleide normen en doelen, zoals christelijke cultuurkritiek, het belang van verantwoordelijk handelen en bijdragen aan zelfontplooiing, de bevordering van de bezinning op de samenhang der wetenschappen en de relatie tussen wetenschappelijke kennis en andere wijzen van kennen, de samenwerking met andere christelijke instellingen, etc.

Het expliciet religieuze karakter van de doelstelling komt maar heel weinig aan de orde bij haar toepassing.

En het is heel begrijpelijk dat dat zo is. In feite is heel het hanteren van een dergelijke grondslag of doelstelling een enigszins aangepaste erfenis van een negentiende-eeuwse denktrant waarbij men argumenteert en handelt vanuit beginselen of principes. Met name Kuyper was daar sterk in. Zo kon hij het eigene van de VU bepalen als een keuze voor gereformeerde beginselen. Met die keuze was zijns inziens vastgelegd wat er concreet aan de VU al dan niet moest worden gedaan. In geval van conflict beriep hij zich ook steeds op die beginselen. Dat de argumentatie die leidde tot concrete beleidsbeslissingen, niet altijd dwingend was, stoorde kennelijk niet. Het saamhorigheidsgevoel in het gereformeerde cultuursegment vulde aan wat argumentatief gezien ontbrak. Bovendien schrok men niet zo erg van afvallers.

Deze tijd is voorbij en zo duidelijk voorbij dat het tijd wordt ook de restanten van destijds te vervangen. Het bijzondere van de VU hoort tot uitdrukking te komen in specifiek *universitaire* doelstellingen.

1.2.2 Naar mijn waarneming worden intussen de normen en doelen waarin de christelijke doelstelling van de VU wordt vertaald, ook *inderdaad* gehonoreerd, zij het op relatief bescheiden schaal en niet eensluidend. Het betreft voornamelijk prioriteitskeuzen met betrekking tot bepaalde onderzoeksprojecten en toepassingen en de gerichte bevordering van bezinning met betrekking tot achtergrondsvragen en effecten van wetenschapsbeoefening.

Deze activiteiten en voorkeuren zijn zonder meer belangrijk genoeg om voort te zetten. Ze zijn mijns inziens ook een legitieme uitwerking van de specifieke bijzondere pretentie van de VU.

Toch is er mijns inziens reden te vragen of wat er gebeurt genoeg is om de pretentie te handhaven. Mijn antwoord daarop is: nee, het is nog niet genoeg. De kring van hen die er bij betrokken zijn, is te klein en de activiteiten en voorkeuren waarom het gaat, zijn voor uitbreiding vatbaar. Dit gebrek is er één dat met *ambitie* en *durf* kan worden verholpen; althans, er kan aan gewerkt worden, wanneer de vastbeslotenheid sterk genoeg is en de nodige middelen (mensen en faciliteiten) in voldoende mate ter beschikking worden gesteld.

2.1 Er is echter een niet te onderschatten hindernis. Om die te beschrijven benader ik de opgegeven vraag ook nog vanuit een andere invalshoek.

Voor een professionele organisatie als een universiteit is kenmerkend dat *professionals* (i.c. onderzoekers en onderwijzers) met specifieke competentie er de kern van vormen. Wetenschappelijk onderwijs en onderzoek is hun taak en alleen zij zijn – gezamenlijk – in staat te beoordelen hoe die taak moet worden opgevat en uitgevoerd. Dat veronderstelt een grote mate van vrijheid. Het betekent ook dat onderlinge samenwerking of de formulering van gezamenlijke doelen alleen kan tot stand komen door *overtuigingskracht* en *consensus*.

Dat geldt evengoed wanneer het gaat om de universiteit als cultuurdraagster en om *het bijzondere* van de universiteit. Ook in dat geval zijn taakstellingen of pretenties leeg als ze niet gedragen worden door een herkenbare consensus onder de staf.

2.2. De consequentie daarvan is dat het weinig zinvol is te spreken over het bijzondere van de VU als dat niet gedragen wordt door degenen die de kern ervan vormen. De wezenlijke taken van de universiteit zijn die van de professionals en als zij het bijzondere niet tot uitdrukking brengen in hun taakuitoefening, moet dat, als het ware per definitie, niet meer dan een marginaal aspect van de universiteit blijven.

2.3 In de bestaande situatie is de kern van het bijzondere van de Vrije Universiteit vastgelegd in de christelijke *doelstelling* van de universiteit. Bij indiensttreding wordt van de staf gevergd – uitzonderingen daargelaten – dat hij/zij instemt met die doelstelling. Ideaal gesproken wordt die instemming beschouwd als indicatie dat betrokkene zich wil inzetten voor realisering van de doelstelling van de universiteit. Na hetgeen ik hiervoor heb gezegd over de noodzaak van consensus tussen de *professionals*, is duidelijk dat een dergelijke benadering in principe juist is.

2.4 Maar deze aanpak heeft in de praktijk *tweeërlei* bezwaren. Ze vraagt tegelijk te weinig en te veel. In de eerste plaats is de doelstelling rijkelijk algemeen geformuleerd zonder dat specifieke universitaire taakstellingen daarmee worden verbonden. Dat betekent dat de beoogde consensus tussen de professionele kern van de universiteit op een te *abstract* niveau wordt nagestreefd, met een ondoorzichtige verbinding met de universitaire praktijk.

In de tweede plaats heeft de aangepane verplichting een individueel, belijdenisachtig karakter. De vraag naar instemming met de doelstelling is in feite een vraag naar iemands gezindheid. Met een dergelijke vraag afmeten of iemand *con amore* aan deze universiteit wil werken, miskent de universitaire realiteit; juist de religieuze inspiratie wordt niet (langer) ervaren als de gemeenschappelijke expressie van het bijzondere van de VU en kan dus niet als inzet van het gevraagde engagement gelden zonder het risico van oppervlakkigheid te lopen. En voorzover ze door sommigen wel wordt ervaren als passende uitdrukking van het bijzondere van de VU, blijkt ze met een zeer uiteenlopende praktijk te verbinden.

3. Hoe moet het dan? Mijns inziens verdient het aanbeveling de formulering en hantering van de doelstellingsformuleringen te *veranderen* in taakstellingen die direct betrekking hebben op de kerntaken en de culturele positie van de universiteit. Dat wil zeggen: eerder de afgeleide normen en doelen dan de grondslag- en doelstellingsformules. Dan is het onderscheidend vermogen ervan ongetwijfeld groter en zal blijken dat het zinvoller wordt (potentiële) staf en studenten daarop aan te spreken.

Als er op deze basis een consensus tot stand komt, is die zinvoller, want inhoudsrijker dan bij de huidige werkwijze mogelijk is.

Betekent dat dan dat de *huidige* doelstelling zou moeten worden vervangen? Mijns inziens is dat inderdaad de consequentie.

Het christelijk karakter van de VU zou op andere wijze tot uitdrukking gebracht moeten worden. De intentie die daarin tot uiting komt, kan beter worden weergegeven in een formulering als "De Vrije Universiteit stelt zich in de christelijke traditie". Het engagement dat gevraagd wordt van degenen die zich aan de VU verbinden, zou direct betrekking moeten hebben op doelstellingen die de universiteit als cultuurdragster hanteert en nastreeft. Alleen als het op concrete universitaire doelstellingen betrekking heeft, kan dat engagement serieus gevraagd worden.

Het zal nog niet zo gemakkelijk zijn zulke *doelstellingen* te bepalen en in taakstellingen uit te werken. Maar het is een flinke inspanning waard. Het spreekt mijns inziens vanzelf dat dit niet alleen een taak is van het universiteitsbestuur en het bezinningscentrum. Vanuit de faculteiten zal hieraan moeten worden meegewerkt. Dat is de beste garantie dat er een directe verbinding met onderwijs en onderzoek wordt gelegd en dat de doelstellingen gedragen worden door de onderzoekers en onderwijzers van de universiteit.

Het bijzondere: een kwestie van geloofwaardigheid.

E.H. van Olst

Deze vraag roept ambivalente gevoelens op omdat, afhankelijk van wat onder het 'bijzondere' verstaan wordt, zowel een positieve als een negatieve beantwoording mogelijk is. Wat is het 'bijzondere' c.q. wat zou het kunnen zijn, en hoe wordt het geoperationaliseerd? In de praktijk komt dit gegeven met name aan de orde bij benoemingsprocedures wanneer de vraag wordt gesteld of betrokkene kan instemmen met de doelstelling van de VU. Het wordt steeds moeilijker om 'instemmers' te vinden en de dispensatieregeling moet steeds vaker worden toegepast. Er is weinig verbeeldingskracht voor nodig om te bedenken dat op korte termijn instemming eerder uitzondering dan regel zal zijn. En waar geen instemmers met het 'bijzondere' meer zijn zal dat 'bijzondere' vanzelf verdwijnen. Afschaffen is in dat geval niets anders dan een erkenning van een bestaande toestand.

Toch is deze benadering weinig bevredigend omdat stilzwijgend uitgegaan wordt van de veronderstelling dat er weinig of geen problemen waren toen er nog voldoende 'instemmers' beschikbaar waren. Dat is echter maar schijn.

Op de vraag van een afgewezen niet-instemmer na verloop van tijd in welk opzicht de uitvoering van de taakstelling door de benoemde instemmer verschilde, op welke wijze daarin de doelstelling zich manifesteerde, kon zelden een bevredigend antwoord worden gegeven. Zeer veel instemmers waren afkerig van een programmatische benadering. Het moest een persoonlijk gevoel blijven, een herkenbare 'nestgeur' die verder weinig repercussies diende te hebben. Alleen persoonlijke instemming werd (en wordt) gevraagd. Gevolg was dat er nauwelijks een systematische bezinning op gang is gekomen op de verhouding tussen levens en wereldbeschouwing, cultuur, enerzijds en wetenschap anderzijds.

Niettemin moet gezegd worden dat hier fundamentele vragen aan de orde zijn, vragen die in steeds bredere kring als urgent worden ervaren. Er is een toenemende belangstelling in onze samenleving voor zingevingsvragen waar de wetenschap als zodanig geen antwoord op heeft. Was in het verleden persoonlijke instemming al een te smalle basis voor het op gang brengen van een systematische bezinning op genoemde vragen, in de huidige situatie is er voor de individuele onderzoeker vrijwel geen ruimte meer voor activiteiten buiten het voorwaardelijk gefinancierde onderzoek. Bovendien heeft lang niet elke wetenschapper affiniteit met levensbeschouwelijke en wijsgerige vragen.

Een en ander neemt niet weg dat, mede gezien het grote belang van genoemde vragen in de huidige samenleving, van de VU verwacht mag worden dat zij als bijzondere

universiteit mogelijkheden schept voor deze bezinning. Die verwachting is inmiddels gehonoreerd door de oprichting van het Bezinningscentrum. Van faculteiten mag verwacht worden dat naar vermogen wordt bijgedragen aan de activiteiten van het Bezinningscentrum, ook waar het onderzoek betreft. (Het zal duidelijk zijn dat in dit geheel de faculteiten theologie en wijsbegeerte een aparte positie innemen. Binnen de theologie en de wijsbegeerte komen zingevingsvragen immers per definitie aan de orde.)

In deze situatie kan de vraag naar de persoonlijke (en vrijblijvende) instemming beter vervangen worden door de vraag of men mee wil werken aan of op z'n minst zich loyaal wil opstellen ten opzicht van de activiteiten van het Bezinningscentrum, ook als zijn of haar faculteit uit eigen middelen put om bij te dragen aan die activiteiten van het Bezinningscentrum. In ieder geval is het geïnteresseerd zijn in de relatie wetenschap – cultuur, inclusief levens- en wereldbeschouwing, van meer betekenis dan het 'pure' instemmen met de doelstelling. Er is sprake van een universitaire taak. De realisering hiervan moet georganiseerd worden op universitair niveau. Gezien ook de verschillende begaafdheden kan dit nooit betekenen dat iedereen daaraan in gelijke mate bijdraagt. Een enkeling zal veel bijdragen, velen weinig of niets. Van belang is dat de universiteit als geheel zorg draagt voor de realisering. Een Bezinningscentrum dat het gewenste onderzoek stimuleert, coördineert, maar vooral ook initieert biedt daarvoor op dit moment de beste mogelijkheden. Om met alle faculteiten c.q. typen van wetenschap in relatie te treden zal het Bezinningscentrum qua stafbezetting nog wat verder moeten uitgroeien en ook de beschikking over enkele Aio-plaatsen moeten krijgen. In ieder geval is het Bezinningscentrum een levensvatbare onderneming gebleken. Zolang het Bezinningscentrum nog als een spin in het web van de universitaire gemeenschap kan functioneren kan en mag de VU een bijzondere universiteit zijn. Een nauwe samenwerking tussen Bezinningscentrum en de faculteiten Theologie en Wijsbegeerte zou deze benadering in belangrijke mate kunnen versterken en is daarom geboden.

In de huidige situatie kan gezegd worden dat de geloofwaardigheid van de VU als bijzondere universiteit staat of valt met de aanwezigheid van de faculteiten theologie en wijsbegeerte en het Bezinningscentrum binnen een adequaat samenwerkingsverband. Vanuit dit samenwerkingsverband dienen significante bijdragen geleverd te worden met betrekking tot het onderzoek naar de samenhang tussen cultuur, levens- en wereldbeschouwing en wetenschap (het zogenaamde aandachtsgebied 1 van het Universitaire Stimuleringsfonds). Minstens zo belangrijk is een gedifferentieerd onderwijsaanbod met betrekking tot de thematiek van zinduiding en zingeving. Hierbij dient gedacht te worden aan de Wijsgerige Vorming en het Studium Generale, maar ook aan cursussen en korte opleidingen die in deeltijdverband kunnen worden gegeven.

Het voorafgaande betekent niet dat vanuit de andere faculteiten nooit iets ondernomen zou zijn of zou kunnen worden in het kader van het bijzondere karakter van de VU, maar daar ligt toch niet een zwaartepunt van de facultaire werkzaamheden. Niettemin is het zo, dat voor een adequaat functioneren van het Bezinningscentrum regelmatig een beroep moet worden gedaan op expertise die binnen de faculteiten aanwezig is. Het zou goed zijn wanneer faculteiten deze (bescheiden) dienstverlening prioriteit zouden geven door jaarlijks hiervoor iets te begroten.

Wat men zich echter niet moet voorstellen is dat de wetenschap en de bestuursfuncties van de VU zich niet zouden moeten beperken tot de dienstverlening aan de faculteiten. Het is juist dat de wetenschap en de bestuursfuncties van de VU zich moeten richten op de dienstverlening aan de faculteiten, maar dat betekent niet dat de wetenschap en de bestuursfuncties van de VU zich moeten beperken tot de dienstverlening aan de faculteiten.

Wat men zich echter niet moet voorstellen is dat de wetenschap en de bestuursfuncties van de VU zich niet zouden moeten beperken tot de dienstverlening aan de faculteiten. Het is juist dat de wetenschap en de bestuursfuncties van de VU zich moeten richten op de dienstverlening aan de faculteiten, maar dat betekent niet dat de wetenschap en de bestuursfuncties van de VU zich moeten beperken tot de dienstverlening aan de faculteiten.

Wat men zich echter niet moet voorstellen is dat de wetenschap en de bestuursfuncties van de VU zich niet zouden moeten beperken tot de dienstverlening aan de faculteiten. Het is juist dat de wetenschap en de bestuursfuncties van de VU zich moeten richten op de dienstverlening aan de faculteiten, maar dat betekent niet dat de wetenschap en de bestuursfuncties van de VU zich moeten beperken tot de dienstverlening aan de faculteiten.

Wat men zich echter niet moet voorstellen is dat de wetenschap en de bestuursfuncties van de VU zich niet zouden moeten beperken tot de dienstverlening aan de faculteiten. Het is juist dat de wetenschap en de bestuursfuncties van de VU zich moeten richten op de dienstverlening aan de faculteiten, maar dat betekent niet dat de wetenschap en de bestuursfuncties van de VU zich moeten beperken tot de dienstverlening aan de faculteiten.

Wat men zich echter niet moet voorstellen is dat de wetenschap en de bestuursfuncties van de VU zich niet zouden moeten beperken tot de dienstverlening aan de faculteiten. Het is juist dat de wetenschap en de bestuursfuncties van de VU zich moeten richten op de dienstverlening aan de faculteiten, maar dat betekent niet dat de wetenschap en de bestuursfuncties van de VU zich moeten beperken tot de dienstverlening aan de faculteiten.

Christelijke wetenschap.

L. Ringnalda

De VU is opgericht vanuit het ideaal van *christelijke* wetenschap (onderwijs en onderzoek). Van meet af aan werden manhaftige pogingen gedaan om dit – ook wetenschappelijk – waar te maken (Dooyeweert, van Vollenhoven). Wat men precies hiermee bedoelde is helaas vergeten. Men wist waarachtig ook toen wel dat "christelijke" wetenschap *niet* een bijzonder soort wetenschap is met andere, aparte resultaten. Eén plus één blijft twee.

Waar men zich echter met name voor hoeden wilde was, dat wetenschap en onderwijs overgeleverd zouden worden aan het persoonlijk geloof van de docent en de bestuurder.

Een wetenschap van christenen wilde men beslist niet!

Zoals men weet is deze strijd glansrijk verloren. Het christelijk karakter van de VU wordt nu alom beschouwd als wetenschap (onderwijs en onderzoek) van christenen. Het persoonlijk geloof van docent en bestuurder bepaalt hoe colleges en onderzoek er uit zien en hoe het beleid gevoerd wordt. Het geloof van studenten doet dan niet ter zake (behalve voor bestuursfuncties: communisten mogen niet mee doen!)

Mijns inziens is hierdoor een eind gekomen aan het christelijk karakter van de VU. Het begrip "christelijk" kan immers nooit betekenen: het hebben van een persoonlijke levensbeschouwing (hoe verheven ook), die andere levensbeschouwingen uitsluit, niet mee laat doen. Het individuele geloof van een docent is in feite ook niet interessant voor studenten. Waar zij – terecht – naar vragen is: wat en hoe is in de praktijk aan de *universiteit* het christelijk handelen, niet maar van individuen maar als universiteit in zijn geheel. Met andere woorden, wat betekent het "God en Zijn wereld dienen" in de doelstelling van de VU, zoals de Vereniging van de VU die eist? Duidelijk moet zijn, dat je ook samen met niet-christenen "God en Zijn wereld" kunt dienen (in feite kan je dat niet zonder hen!)

Kerk en christenen hebben niet het alleenvertoningsrecht van God. Wat mij voor ogen staat bij het woord "christelijk" is een universiteit die bepaalde *afspraken* kent tussen bestuurders, docenten en studenten, over wat en hoe er gedoceerd wordt, welke keuzes men maakt en ten behoeve van wie de universiteit er is. Om een voorbeeld te noemen: als de wetenschap aan de VU zich ten dienste stelt van het grote geld is zij hiermee in strijd met de doelstelling en de gemaakte afspraken, niet christelijk meer.

Zo ben ik weer terug bij de oorspronkelijke opzet van de VU: christelijke wetenschap (maar dan wel met eigentijdse afspraken over wat dat woord "christelijk" betekent). Het is geen liefhebberij van gelovigen maar een gemeenschappelijk luisteren naar wat de wereld-van-vandaag vraagt en nodig heeft. Bekend is de uitspraak

van de oprichter van de VU dat, als hij geopereerd zou moeten worden, een christelijke chirurg met trillende handen moet plaats maken voor een mohammedaan die vakbekwaam is. Een studentenlied uit de jaren 60 zegt eigenlijk hetzelfde:

"Heel de wereld wil ik gaan vertellen,
waarom ik aan de VU studeer,
Omdat ik immers niet tot tien kan tellen,
Zonder onze lieve Heer."

Dit lied sloeg in omdat men wist hoe waar het is. Iedereen kan op zijn tien vingers natellen dat deze wereld te gronde gaat als we doorgaan zoals we nu doen (ook wetenschappelijk). Dat staat vast. Blijkbaar kunnen we echt niet tot tien tellen! Onze lieve Heer wacht met smart op onze afspraken ten behoeve van Zijn Schepping.

't Is een bijzondere Universiteit – en dat is ze !

C. Timmer

Is die VU nu echt zo bijzonder? Trouwens waarom zou dat zo nodig moeten? We leven toch niet meer in 1880? We staan bijna op de drempel van de 21ste eeuw! Bovendien, kijk om je heen : met de kerken is 't ook niet meer alles. Waarom zou zo'n VU dan in vredesnaam meer moeten zijn dan een doodgewone regionale Universiteit? Desnoods een die door kwaliteit van onderwijs en onderzoek zich onderscheidt.

Maar verder?

't Is echt niet zo moeilijk om zo nog een poosje door te gaan.

En toch. Voor mij is die VU gewoon een bijzondere Universiteit. Gewoon bijzonder, en daarom de moeite waard om er tijd en energie in te steken.

Alleen vanwege een boeiende historie? Of omdat ik er zelf zo'n 40 jaar geleden met plezier studeerde en onze drie kinderen een generatie later?

Natuurlijk, dat allemaal ook, maar dat niet alleen.

Wat dan wel?

110 Jaar geleden had een handvol lieden 't lef om, bij wijze van spreken met de blote handjes, een Universiteit, de VU, op te richten.

Wat bezielde die lieden?

Wel, ze constateerden dat de toenmalige Rijksuniversiteiten die pretendeerden "objectieve" wetenschap te bedrijven en "neutraal" onderwijs te geven iets minder objectief en iets minder neutraal waren dan ze pretendeerden te zijn.

Vooraf in de relatie tot het Christelijk geloof kwam dat herhaaldelijk tot uiting. Dat was de aanleiding voor het vraagstuk van de oprichting van een Universiteit die wilde proberen de vragen rondom geloof en wetenschap niet uit de weg te gaan, maar serieus onder ogen te zien.

Die uitdaging ligt er nog steeds: minstens even sterk in de negentiger jaren van de 20ste eeuw, als in de 80 er jaren van de 19de.

En ik ben er van overtuigd dat die uitdaging er óók in de 21ste eeuw zal liggen. Het zoekproces naar wetenschappelijke- en naar religieuze waarheid en de relatie – zo U wilt de spanning – tussen die beide zal even noodzakelijk blijven als het was.

Kijk, dat verwacht ik van docenten, wetenschappers en andere medewerkers van een bijzondere Universiteit als de VU, dat ze die spanning, waar die optreedt (en dat is zeker niet altijd en overal het geval, en indien al, lang niet altijd in dezelfde mate) serieus neemt, bereid is er op basis van de vooronderstellingen van het Christelijk geloof mee om te gaan.

Erkennen dat óók in wetenschap en onderwijs God en je naaste liefhebben van

wezenlijke betekenis is.

Hoe? Dat moet U mij niet vragen. Ik heb er m'n handen méér dan vol aan gehad om met een zelfde soort spanning in het bedrijfsleven om te gaan. Hoewel, het onderwijs dat ik 40 jaar geleden aan diezelfde VU genoot, heeft me er bij tijd en wijle wel degelijk bij geholpen!

Maken we iets van een verwachting waar? Ik geloof dat stellig. Misschien beperkt, en in het ene tijdvak méér dan in het andere. Ook zoeken de wetenschappers die verwachting in de ene periode meer in een Christelijke wetenschapsbeoefening zelf, en in de andere periode meer in de vragen die Christenen formuleren of in de wijze waarop Christenen proberen met de resultaten van wetenschap om te gaan en toe te passen. Hoe dan ook, het is altijd beperkt, met tekortkomingen geweest en dat zal het ongetwijfeld blijven.

Maar ook als we er maar een stukje van waar maken is dat de moeite waard. Ook wetenschap en onderwijs behoren tot het terrein waarop mensen "het zout der aarde" kunnen, moeten zijn.

Overigens, laten we alsjeblieft bescheiden blijven. De VU is niet alleen "bijzonder", maar ook "gewoon". Gewoon in de zin van streven naar kwaliteit in wetenschap en onderwijs; maar ook gewoon in de zin van : De mensen die er werken zijn net mensen, met alle feilen en gebreken waarmee ze gewoonlijk behept zijn.

Dat bijzondere van de VU is naar mijn mening dus wel iets om zuinig op te zijn. Laten we vooral "gewoon" goed wetenschap bedrijven en "gewoon" goed onderwijs geven, en laten we vooral "gewoon" goed zorgen voor verantwoorde intermenselijke relaties. Dan zal dat allemaal zeker invloed uitoefenen op onze regionale aantrekkingskracht voor studenten. Soms zelfs verder dan regionaal.

Maar het bijzondere hoort er wel bij. Aan dat bijzondere hoort dan wel voortdurend gewerkt te worden, zelfs zakelijk : Wat is zonder dat bijzondere het bestaansrecht van twee universiteiten in Amsterdam ?

Het moet ook herkenbaar zijn. Natuurlijk in 2000 anders dan in 1900, zoals het in 2100 ook weer anders zal zijn. Kuyper had 't dan over "in rapport met de tijd" staan".

Andere vragen stellen, soms ook antwoorden uit het verleden herijken en opnieuw beantwoorden. Maar wel steeds vanuit dat uitgangspunt: relatie christelijk geloof en wetenschap. Soms niet of nauwelijks zichtbaar, soms aanleiding gevend tot grote spanningen.

Tenslotte : Een bijzondere, een Universiteit op Christelijke grondslag staat of valt met de mensen die er werken en/of studeren. Dat betekent ook dat er van hen op dit punt iets verwacht mag worden. Hetzij in hun wetenschappelijk werk, hetzij in de onderlinge menselijke relaties tussen collega's, met medewerkers en met studenten. Misschien wel 't allermoeilijkste. Maar 't pogen moet er wèl zijn.

Hoe? Dat moet U mij niet vragen. Ik heb er mijn handen mee vol aan gehad om met een zekere soort spanning in het bedrijfsleven om te gaan. Hoevel, het onderzoek dat ik 40 jaar geleden aan deze VU genoot, heeft me er bij tijd en wijlen wel tegelijk bij geholpen aan te komen. Het is niet anders dan de VU die nu al in de wereld van de wetenschap een naam heeft gemaakt. Het is niet anders dan de VU die nu al in de wereld van de wetenschap een naam heeft gemaakt. Het is niet anders dan de VU die nu al in de wereld van de wetenschap een naam heeft gemaakt.

Maar ook als we er massaal over spreken van wetenschap die de menselijke waardigheid verdedigt en andere dingen doet, het is niet anders dan de VU die nu al in de wereld van de wetenschap een naam heeft gemaakt. Het is niet anders dan de VU die nu al in de wereld van de wetenschap een naam heeft gemaakt. Het is niet anders dan de VU die nu al in de wereld van de wetenschap een naam heeft gemaakt.

Wat is de VU? Het is niet anders dan de VU die nu al in de wereld van de wetenschap een naam heeft gemaakt. Het is niet anders dan de VU die nu al in de wereld van de wetenschap een naam heeft gemaakt. Het is niet anders dan de VU die nu al in de wereld van de wetenschap een naam heeft gemaakt.

Die uitdaging is niet anders dan de VU die nu al in de wereld van de wetenschap een naam heeft gemaakt. Het is niet anders dan de VU die nu al in de wereld van de wetenschap een naam heeft gemaakt. Het is niet anders dan de VU die nu al in de wereld van de wetenschap een naam heeft gemaakt.

Personalia.

dr. J.J. Beishuizen (1950), universitair docent faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen.

prof.dr. C. Boekesteijn (1925), hoogleraar sociale psychologie faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen.

A.P. Bos (1959), student biologie.

prof.dr. A.P. Bos (1943), hoogleraar Antieke en patristische filosofie, faculteit der Wijsbegeerte.

dr. P.C.J. van Dael (1937), universitair hoofddocent kunstgeschiedenis en archeologie, faculteit der Letteren.

dr. W.B. Drees (1954), studiesecretaris Bezinningscentrum.

drs. E. Eskens (1964), studeerde politicologie en wijsbegeerte aan de VU.

prof.dr. H.G. Geertsema (1940), bijzonder hoogleraar Leerstoel Dooyeweerd, faculteit der wijsbegeerte.

W. Haan (1958), beheerder Bezinningscentrum.

ir. H. Heringa (1943), hoofd Dienst Ontwikkelingssamenwerking VU.

prof.mr. L.H. van den Heuvel (1940), hoogleraar Sociaal Recht, faculteit der Rechtsgeleerdheid.

dr.ir. A.W. de Jager (1929), vice-voorzitter College van Bestuur.

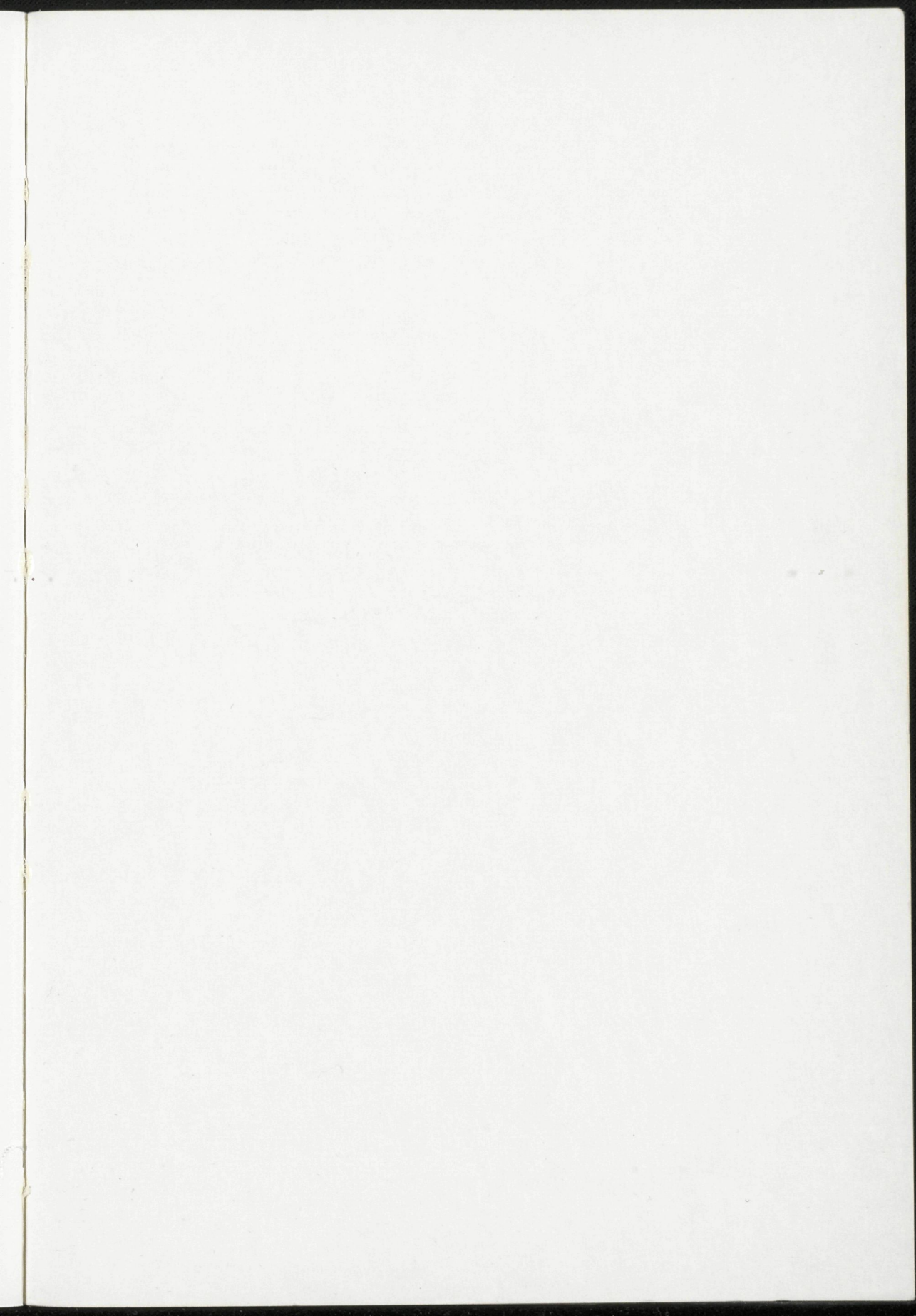
prof.dr. M.A. Maurice (1934), hoogleraar Wiskunde, faculteit Wiskunde en Informatica.

prof.dr. A.H.Q.M. Merkies (1932), decaan faculteit der Economische Wetenschappen en Econometrie.

dr. J.A. Montsma (1936), studiebegeleider en universitair docent faculteit der Godgeleerdheid.

prof.dr. A.W. Musschenga (1950), bijzonder hoogleraar Sociale Ethiek, faculteit der Wijsbegeerte, hoofd Bezinningscentrum.

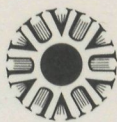
- dr. S.J. Noorda (1945), lid College van Bestuur Universiteit van Amsterdam.
- prof.dr. E.H. van Olst (1936), hoogleraar Wijsgerige Antropologie, faculteit der Wijsbegeerte.
- prof.dr. J.F. Orlebeke (1937), hoogleraar Fysiologische Psychologie, faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen.
- J. Rumph (1958), student bestuurskunde Universiteit van Amsterdam.
- M. van der Steeg (1969), student rechten.
- prof.dr. J. Tennekes (1936), hoogleraar Culturele Antropologie faculteit der Sociaal-Culturele Wetenschappen.
- drs. C. Timmer (1926), voorzitter bestuur Vereniging voor Christelijk Wetenschappelijk Onderwijs.
- mr. J.L.K. van der Veen (1943), beleidsmedewerker dienst Pers en Voorlichting VU.
- dr. J.P. Verhoogt (1939), universitair hoofddocent, faculteit der Sociaal-Culturele Wetenschappen.
- drs. J.B. Weenink (1941), stafmedewerker VUSA-centrum.

VRIJ VAN KERK, STAAT,...EN VERLEDEN?

Discussies over het "bijzondere" van de Vrije Universiteit kenmerken deze universiteit wellicht nog treffender dan de griffioen, het nieuwe beeldmerk dat sinds kort al het drukwerk van de VU siert.

In dit boek wordt een beeld geschetst van de actuele situatie en wordt antwoord gegeven op de vraag wat het beeld is dat studenten en medewerkers hebben over dat "bijzondere".

VU Uitgeverij
De Boelelaan 1105
1081 HV Amsterdam

isbn 90-5383-007-3
nugi 606